

leg. 8. 279

Neumayr

~~B. L. lat. pag. 707.~~

H. Simpliorem Usum
Fr. Guntherami Bernhardi
Provincis Antoniano Pavoris
Franciscani

ex Cancellaria A. S. R. B. Jacobi
Secretariae Canonici Commissarii
Generalis ex Austria Tyrolensi.

Ex dono R. A. Pauet.
ad celam 55.

<36606869090016

L

<36606869090016

Bayer. Staatsbibliothek

[Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

IDEA RHETORICÆ,

SIVE

METHODICA INSTITUTIO

DE

PRÆCEPTIS, PRAXI,
ET USU ARTIS
QUOTIDIANO, CIVILI,

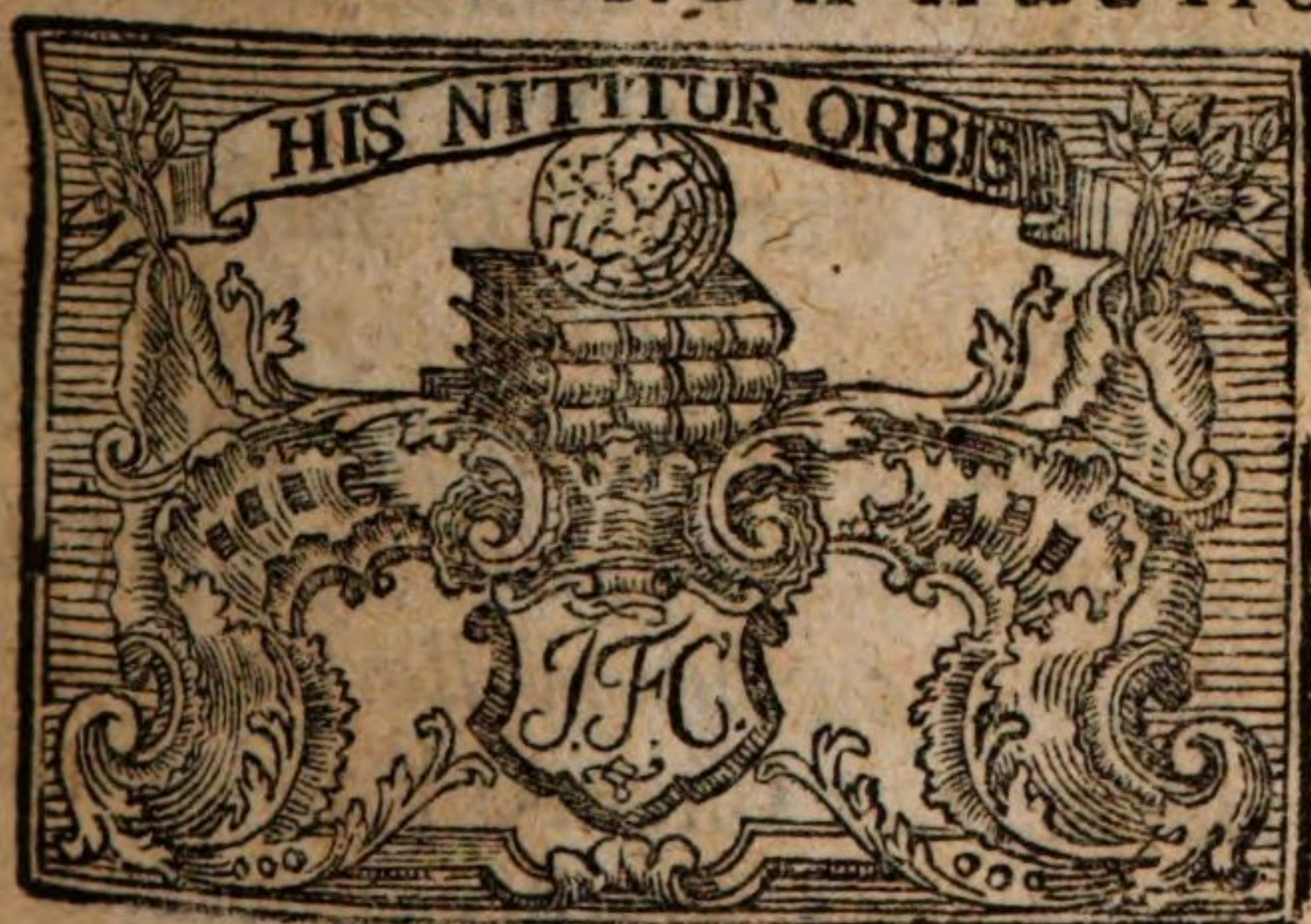
AC

ECCLESIASTICO,

AUCTORE

P. FRANCISCO NEUMAYR, Soc. J.

EDITIO SECUNDA AUCTION.

Ingolstadii, & Augustæ Vindelicorum.

Sumptibus Joan. Franc. Xav. Crätz Bibl. Acad.

Ingolstad, & Thomæ Summer Bibl. Augustani.

Anno 1753.

IDEA
RHETORICÆ,
SIVE
METHODICA
INSTITUTIO
DE
PRÆCEPTIS, PRAXI,
ET USU ARTIS
QUOTIDIANO, CIVILI,
AC
ECCLESIASTICO,
AUCTORE
P. FRANCISCO NEUMAYR, Soc. J.
EDITIO SECUNDA AUCTION.

Ingolstadii, & Augustæ Vindelicorum.
umptibus Joan. Franc. Xav. Crätz Bibl. Acad.
Ingolstad, & Thomæ Summer Bibl. Augustani.
Anno 1753.

Nunc sive, qui volet, eum PHILOSOPHUM, qui copiam nobis rerum, orationisque tradat, per me appellet ORATOREM licet: sive hunc ORATOREM, quem ego dico Sapientiam JUNCTAM habere eloquentiae, PHILOSOPHUM appellare malit, non impediam: dummodò hoc constet, neque INFANTIAM ejus, qui rem NORIT, sed eam explicare DICENDO non queat; neque INSCITIAM illius, cui RES non suppetit, VERBA non desint, esse laudandam. Quorum si ALTERUM sit optandum, malim equidem INDISERTAM PRUDENTIAM, quàm STULTITIAM LOQUACEM. Sin quærimus, quid UNUM excellat ex omnibus, DOCTO ORATORI palma danda est: quem si patiuntur EUNDEM esse PHILOSOPHUM, sublata controversia est; sin eos disjurgent, hîc erunt inferiores, quòd IN ORATORE PERFECTO inest ILLORUM omnis SCIENTIA: in Philosophorum autem cognitione non continuò inest ELOQUENTIA, quæ quamvis contemnatur ab eis, necesse est tamen, aliquem cumulum illorum artibus afferre videatur. Cicero l. 3. de Oratore num. mihi 156. paulò obscuriùs quidem, sed verè, ac solidè.

FA-

FACULTAS

Rev. P. Provincialis cum
Privilegio Cæsareo.

CUm D. Joann. Franc. Xaver. Crätz
Bibliopola Academicus Ingolstadi-
ensis, & D. Thomas Summer Bi-
bliopola Augustanus denuo Typis vulgare
desiderent librum, cui titulus: Idea Rhetor-
icæ &c. à P. Francisco Neumayr Soc. JE-
su Sacerdote compositum, ego Adamus
Dichel ejusdem Societatis per superiorem
Germaniam Præpositus Provincialis, potesta-
re ad id mihi facta ab Adm. R. P. Nostro
Ignatio Vicecomite Universæ Societatis
Præposito Generali eisdem ad 2dam hanc
duntaxat editionem facultatem impertio,
simulque communico Privilegium Cæsareum,
quò aliis Bibliopolis, atque Typographis
interdictum est, ne dictum librum citra con-
sensum Superiorum recudere, aut intra S.
R. I. fines inferre præsumant. In cujus rei
fidem has eis manu propria subscriptas, &
consueto Officii Sigillò munitas dedi, In
golstadii 16. Februarii 1753.

(L. S.)

Adamus Dichel.

X 2

PRÆ-

PRÆFATIO.

Lector Benevole.

CUm tot ante me de Arte Rhetorica Scriptoribus me adjungo, tria præsto. 1. PRÆCEPTA, quæ passim congesta sunt plurima, in paucissima contraho, omisísque *arbitrariis* illa sola expono, quæ ex Eloquentiæ non fucatæ natura, ac fine *ad persuadendum* saltem *secundùm quid* (ut cum Philosophis loquar) esse *necessaria* demonstrantur. 2. PRAXIN, & methodum præceptis utendi, qualem plerique omiserunt, trado facillimam in exemplis *ubique meis*, eò quòd *aliena* ex antiquis Auctoribus alii passim collegerint: Tyrones verò faciliùs *nova*, quàm *vete-*

vetera intelligant, & ego artis Principes, Ciceronem præcipuè, imitari maluerim, quàm describere. 3. USUM addo, ostendóque, nulli non hominum generi, etiam nostra ætate, atque *in quavis lingua* (ne quis fortè *curam Latinitatis* mihi in hoc opusculo fore *primam* falsò existimet) Rhetoricam plurimùm emolumenti afferre, ut faciliùs, feliciùsque tum *quotidiana* negotia conficiamus, tum *Civilibus, Ecclesiasticisve* ministeriis defungamur. Ita, opinor, fiet, ut tollatur *difficultas*, ac *contemptus*, geminæ causæ, propter quas pauci nobilissimam Artem hilariter discunt, pauciores cum fructu exercent. Sítne prudens spes mea, *ab experientia*, quàm à *lectione*, ut judices, malim. Interim, *quid sis lecturus*, ex Synopsi intellige, quam pro formanda *vera de Arte* Idea subjicio.

SYNOPSIS
INSTITUTIONIS
ARTIS, ET IDEA.

LIBER I.

*Præcepta, Praxis, Usus Rhe-
toricæ Delectantis.*

PRÆCEPTUM I.

Stylus Oratorius debet esse copiosus.

§. I.

Exemplum Styli copiosi per adjectio-
nem verborum.

Fol. 4

§.

§. II.

Exemplum Styli copiosi per variationem vocum. 6

§. III.

Exemplum Styli copiosi per multiplicationem sententiæ. 8

PRÆCEPTUM II.

Stylus Oratorius debet esse numerosus.

§. I.

Exempla Periodorum ex locis intrinsicis. 10

§. II.

Exempla Periodorum ex locis extrinsecis. 22

§. III.

Exempla Periodorum, unius ex pluribus, & plurium ex una. 25

PRÆCEPTUM III.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris verborum.*

§. I.

Exemplum Styli ornati figuris per Ad-
jectionem. 31

§. II.

Exemplum Styli ornati figuris per De-
tractionem. 34

§. III.

Exemplum Styli ornati figuris per Si-
militudinem vocum. 35

PRÆCEPTUM IV.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris sententiarum.*

§. I.

Exemplum Styli ornati per figuras do-
centes. 37

§. II.

Exemplum Styli ornati per figuras de-
lectantes. 45

§. III.

§ III.

Exemplum Styli ornati per figuras mo-
ventes. 51

PRÆCEPTUM V.

*Styli Oratorii elegantia perficitur
per transitiones.*

§. I.

Exempla Transitionum per formulas
vulgares. 61

§. II.

Exempla Transitionum per Insinuatio-
nem. 62

§. III.

Exempla Transitionum per figuras. 64

Usus Rhetoricæ Delectantis.

Usus Styli copiosi. 5

Usus Styli varii. 8

Usus Styli incisi. 9

Usus Styli periodici 30

Usus figurarum in verbis. 36

Usus figurarum docentium. 37

Usus figurarum delectantium. 45

Usus figurarum moventium. 51

Usus transitionum. 60

LIBER II.

Præcepta, Praxis, & Usus Rhetoricæ Docentis.

PRÆCEPTUM I.

Rhetorica docens utitur Definitione.

§. I.

Exempla Definitionis à genere, & differentia. 67

§. II.

Exempla Definitionis per etymologiam, & enumerationem partium. 72

§. III.

Exempla Definitionis per causas, effecta, & comparationes. 74

PRÆCEPTUM II.

Rhetorica docens utitur Divisione.

§. I.

Exempla Divisionis ex multiplicatione Subjecti. 79

§. II.

§. II.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
Prædicati. 81

§. III.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
rationum. 82

PRÆCEPTUM III.

*Rhetorica docens utitur Argumen-
tatione.*

§. I.

Exemplum Syllogismi Rhetorici. 85

§. II.

Exemplum Dilemmatis. 90

§. III.

Exemplum Soritis. 92

PRÆCEPTUM IV.

Rhetorica docens utitur Confutatione.

§. I.

Exemplum Confutationis per negatio-
nem. 99

§. II.

§. II.

Exemplum Confutationis per Eleva-
tionem. 101

§. III.

Exemplum Confutationis per Distin-
ctionem. 103

§. IV.

Exemplum Confutationis per Retor-
sionem. 104

PRÆCEPTUM V.

*Argumentatio Rhetorica differt à
Philosophica.*

§. I.

Exemplum Argumentationis Perio-
dicæ. 107

§. II.

Exemplum Argumentationis figura-
tæ. 109

§. III.

Exemplum Argumentationis ex figu-
ris, & periodis mixtæ. 111

§. IV.

Exemplum Dilemmatis ornati. 114

§. V.

Exemplum Soritis ornata. 116

Ufus

Ufus Rhetoricæ docentis.

Ad Dissertationem Ethicam.	119
Ad Prolusionem Scholasticam.	121
Ad Problemata.	125

LIBER III.

Præcepta, Praxis, Ufus Rhetoricæ Moventis.

PRÆCEPTUM I.

De Subiecto Affectuum.

§. I.

Exemplum Subiecti dispositi per instructionem.	140
--	-----

§. II.

Exemplum Subiecti dispositi per animi præparationem.	141
--	-----

§. III.

Exemplum Subiecti dispositi per occupationem.	144
---	-----

PRÆ-

PRÆCEPTUM II.

De Objecto Affectuum.

§. I.

Exemplum Objecti propositi per spectaculum. 146

§. II.

Exemplum Objecti propositi per descriptionem. 149

§. III.

Exemplum Objecti propositi per narrationem. 160

PRÆCEPTUM III.

De Causa Affectuum.

§. I.

Exemplum causæ propositæ per Amplificationem Aphthonianam. 170

§. II.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Quintilianam. 177

§. III.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Aristotelicam. 181

Usus Rhetoricæ Moventis.

Usus ad Exordia. 139

Usus ad spectacula. 146

Usus ad descriptionem loci. 151

Ad

Ad Descriptionem rei.	155
Ad Descriptionem personæ.	156
Uſus ad Narrationem fabulæ.	161
Ad Narrationem hiftoriæ.	163
Ad Narrationem Parabolæ.	165
Ad Narrationem Apologi.	166
Uſus ad Chriam.	170
Ad exaggerationem facti.	178
Ad exaggerationem eventûs.	181
Ad hiftoriam amplificatam.	187

LIBER IV.

*Præcepta, Praxis, Uſus Rhe-
toricæ Uniuerſæ.*

PRÆCEPTUM I.

*In Inventione Rhetorica debet elu-
cere ingenium.*

§. I.

Exemplum inventionis pro uſu Eccle-
ſiaſtico. 205

§. II.

Exemplum inventionis pro uſu civili. 213

§. III.

Exemplum inventionis pro uſu quoti-
diano. 221

PRÆ-

PRÆCEPTUM II.

*In Dispositione Rhetorica debet emi-
nere artificium.*

§. I.

Exemplum dispositionis Partium. 230

§. II.

Exemplum dispositionis Argumento-
rum. 231

§. III.

Exemplum dispositionis Argumenta-
tionum. 233

PRÆCEPTUM III.

*In Elocutione Rhetorica debet adhi-
beri industria.*

§. I.

Exemplum Elocutionis in sermone po-
pulari. 239

§. II.

Exemplum Elocutionis in sermone so-
lenni. 245

§. III.

Exemplum Elocutionis in Concione. 252

§. IV.

Idea bonæ Concionis. 260

O. A. M. D. G.

IDEA RHETORICÆ

Sive

METHODICA INSTITUTIO

De

Præceptis, Praxi, & Usu

*Artis Quotidiano, Civili, ac
Ecclesiastico.*

Rhetorica non est ars *eleganter* garriendi (quod illi videntur existimare, quibus si non unica, præcipua tamen cura verborum est, quæ potest esse ultima) sed est *Ars bene dicendi*. **BENE DICERE** autem est *aptè dicere ad persuadendum*: & aptè dicit ad persuadendum, qui *dicendo*, per selectissima *verba* atque *sententias delectat* aures, *docet* intellectum, *mouet* voluntatem. Hæc tria qui curat, is demum *officium* Oratoris integrè curat. Itaque non malè facimus, si **PER ORDINEM**

A

in-

ingeniis etiam non optimis *facilem* progredientes, dividamus Rhetoricam in delectantem, docentem, ac moventem, primūque *de partibus*, postremò *de arte universa* in quatuor libris distinctis tractemus.

LIBER I.

Præcepta, Praxis, Usus Rhetoricæ Delectantis.

ID, per quod Rhetorica delectat, est Stylus. Stylus est *modus cogitationes mentis explicandi per verba, & sententias aptè ad finem*. Proinde *ars bene loquendi* vel involvit, vel supponit *artem bene cogitandi*, quam *pro intellectu* docet LOGICA, *pro voluntate* supeditat ETHICA, ex utraque *in suum commodum* usurpat RHETORICA, in id omnibus modis intenta, ut, quæ *mens* Oratoris five *ad docendum*, five *ad movendum* aptè concepit, sic *lingua* enuntiet, ut in animum auditoris per aures *cum delectatione*, suavi-que violentia illabantur. Propterea quidquid vel *in verbis*, vel *in nexu* verborum ac sententiarum *delectationi* opponitur, *Stylum* Oratorium vitiat, magis vel minus tamen, prout majus aut minus *fastidium* est, quò auditor afficitur. Ex hac observatione quinque *Præcepta Rhetoricæ delectantis* eruuntur, nempe quòd Stylus Oratorius debeat esse
pri-

primò *copiosus*, deinde *numerosus*, præterea ornatus *figuris verborum*, insuper pugnax, & amplius *ex figuris sententiarum*, denique *per elegantes transitiones*, ac *nexus* cohærens. Addunt aliqui, quòd debeat esse *emendatè latinus*: sed ego hoc præceptum (uti supra jam monui) omitto; tum quia Rhetoricæ ars est *omnium linguarum*, tum quia etiam *Orator latinus* non rarò *prudentius* hanc regulam negligit, quàm observat (nimirum quoties auditores habet Latinitatis minùs peritos) tum quia *Grammaticum* esse non tam est decus Oratoris, quàm si non sit, est dedecus. Cætera explicemus.

PRÆCEPTUM I.

Stylus Oratorius debet esse copiosus.

Ratio Præcepti est, quia jejunium & paupertas *in verbis* facit, ut Orator audiat cum tædio, quod si fit, *de persuasione* est actum. Primus igitur labor Tyronis in eo versetur, ut sibi compareret *copiam verborum*, quod fiet, si aliquamdiu *exerceat* se in obviis propositionibus *copiosè* efferendis i. per adjectionem verborum. 2. per variationem vocum. 3. per multiplicationem sententiæ. *Praxin* per exempla docebo.

§. I.

Exemplum Styli copiosi per adjectionem verborum.

Rhetores non, ut *Philosophi*, propositionis subiectum, prædicatum, & copulam *nudè* pronuntiant, eg. dicentes: *homo est animal rationale*, sed *verbo* addunt adverbia, *subiecto* & *prædicato* epitheta, *toti propositioni* plures propositiones *synonymas*, ut *veritas* non solum *intelligatur*, sed etiam *splendeat*, *vivat*, *oblectet*. Preme singulas voces *sententia*, singulas inspicere, attendere, inter quæ *animalia* homo excellat, expone, quanti sit esse *rationalem*, dic, quanta sit *differentia dignitas*. Hæc consideranti *copia verborum* talis se offeret.

Inter tot *animalia* tam specie *diversa*, tam indole *varia*, tam formâ, viribus, ingenio per naturæ liberalitatem *felicia*, felicissimus homo usu *Rationis*, quam divinitatis aliquam particulam haud immeritò voces, solus *excellit*, regium in omnes belluas dominatum naturali jure *nobilissima* prærogativæ adeptus.

Similiter Philosophus dicit: *ubique & semper Scientia in æstinatione fuerunt*. Orator figit obtutum in vocabulis *amplificationis verbalis* magis capacibus, qualia sunt *ubique, sem-*

De copia verborum.

§

Semper, Scientia, aestimatio. Ista explicat *latius*, & dicit: Non fuit *unquam* Sæculum tam infelix, nec *ullibi* tam inculta barbaries, quam non *scientiarum* irradians splendor & blandè *afficeret*, & in sui admirationem, venerationémque quàm suaviter, tam potenter abriperet.

Addamus tertium exemplum. *DEUS amat innocentes*: ita Philosophus loquitur. Rhetor *uberius* exponit, quid sibi velit vox, *DEUS*, quid *amare*, quid *esse innocentem*, & sic loquitur: Optimus *DEUS*, etsi omnes homines, sicut creavit ex nihilo, ita curâ planè paterna conservat, neminem de gremio suæ dilectionis excludens; *amore* tamen singulari, affectûque teneriore *in illos* rapitur, qui vitam à labe graviori immunem viventes, quam in sacro fonte acceperunt gratiam, fervare animo, curâ summâ, & perpetua sollicitudine student.

In similibus sententiis per adjectionem *cum copia* efferendis per aliquot dies se Tyro exerceat, priusquàm studium ad sequentia transferat. Eundum *per gradus* est, quando volare non licet.

Uusus praecepti se offert *quotidie*, quoniam arida & exsucca est omnis oratio, in qua non vel coacervantur *sententiae*, quod fit in stylo *inciso*, vel multiplicantur *verba*, quod facimus, cùm utimur *periodico*.

§. II.

Exemplum Styli copiosi per variationem vocum.

EAdem sententia centies *aliâ*, atque *aliâ* phrasi efferri potest, si 1. velis variare *casum*, aut *numerum* subjecti vel prædicati. Si 2. mutes *tempus* aut *modum* copulæ, five verbi. 3. Si adhibes *Tropos*, quorum notitiam ex Poësi suppono. 4. Si *cum figuris* loquaris. Exemplum *pro praxi* unum sufficiet in ista sententia: *Cicero est Princeps Oratorum.*

Variabis 1. mutando *casum subjecti*, & dicendo: *Ciceronis* inter Oratores præcipuum nomen est.

2. Variando *numerum subjecti*, sic: *Ciceronem* novi, *Cicerones* non novi: secundus inter Oratores non datur.

3. Ex modo indicativo copulæ formando *infiniivum* hoc modô: *Neminem esse* ex Oratoribus *Ciceroni æqualem*, totius Orbis consensus testatur.

4. Per *Synecdochen*, sumendo *speciem pro genere* inter Oratores, & dicendo: *Sileat omnis Demosthenes*, cum Cicero loquitur: *Omnis eloquentia*, quando ipse auditur, infantia est, & strepitus anseris coram olore.

5. Per *Allegoriam* five similitudines dicendo: *Eloquentiæ studiosis facem* illustrissimam

nam Cicero præfert. Hanc *lucem* qui sequuntur, *via regia* in Reginae palatium festinant: qui alios duces habent, certissimè aut aberrant, aut veniunt *per ambages*, & tardè.

6. Per *Apostrophem* cum exclamatione: Quanta tua, Marce Tulli, præ Oratorum reliquorum omnium laudibus gloria emicat!

7. Per plurium *figurarum* acervum: Quid est, quod in summo Oratore requirimus? ingenium felix, iudicium perspicax, maturam prudentiam, magnum animum utique? Ecquis hac laude Ciceroni est par? Quid prætereà petimus? artis peritiam nempe, & industriæ robur; utramque libri Ciceronis loquuntur admirabilem omnibus, vix alicui imitabilem. Nam ut nihil dicam *de inventione* argumentorum, quæ prudentissimè seligebat: nihil *de dispositione* partium, quas sapientissimè ordinabat: nihil de *elocutionis* suavitate, quæ erat supra fidem mirabilis: quis vel in eo, in quo maximè eminere Orator debet, intelligo, in concitandis *affectibus* cum Cicerone Oratorem alium audeat comparare? vita, gratia, pugna, victoria in dicendo si Oratoris gloriam constituunt. Enimverò vicisti Cicero, neque adversarios solùm, sed æmulos etiam omnes feliciter triumphasti.

Etiam hæc exercitatio *in eadem sententia* variè *efferenda* diuturnior sit, si fructum velis

lis, cum hac cautela tamen, ut *postrema variatio*, quæ fit *per figuras*, differatur, donec Tyro de locis & figuris Rhetoricis rudem saltem Ideam conceperit; aliàs garrire assue-
scer, non dicere.

Uusus variationis præcipuus est in orationi-
bus longioribus, in quibus *propositio* ferè post
singula argumenta repeti debet, & auditori-
bus inculcari. Id ut facias sine fastidio,
fac *varia phrasi*.

§. III.

Exemplum Styli copiosi per multipli- cationem sententia.

Multiplicatio sententiæ fit, si datam sen-
tentiam non merè *asseras*, sed per ali-
qua argumenta etiam vel *probes*, vel *expli-
ces*, sicut vidisti fecisse me in *postrema varia-
tione*, in qua quomodo Cicero Princeps sit
Oratorum, *per enumerationem partium*, ex
quibus officium Oratoris conficitur, expli-
cavi. *Praxis* sine notitia *locorum Rhetorico-
rum* locum non habet. *Exemplum* tamen in
hac sententia do: *Artes politicae artes pessimae
sunt*. Explico *per effectus*, & *Stylò inciso*
quidem, quippe ad quem rectè tractandum
multiplicatio sententia præcipuum usum ha-
bet, sic eloquor ad imitationem Ciceronis
pro Archia Poëta:

Artes politicæ artes pessimæ sunt; ado-
lescen-

De copia verborum.

9

lescentiam enim corrumpunt, senectutem infamant, felicibus aspirant superbiam, miseris contumaciam, generant in aulis tyrannos, in templis hypocritas, adulatores in curiis, avaros domi, prodigos foris, amicis perfidos, familiaribus graves, sævos pauperibus, omnibus sicut infestos, ita ad abominationem invisos.

Hæc levia videntur, ac ferè puerilia. Sed experientia satis diuturna me docuit, nunquam, aut certè lentissimè, maximòque cum labore *stylo masculino* assuefieri in ulla lingua, nisi qui per hanc viam sunt ducti cum mora. Nimia festinatio plerisque nocet, & saltus multò magis. Neque enim formabit litteras eleganter, nisi qui diutiùs *Abecedarius* fuit.

PRÆCEPTUM II.

Stylus Oratorius debet esse numerosus.

Ratio præcepti est, quia inconcinna, & hiulca oratio aures cruciat, multùmque detrahit gravitati sententiæ. Est autem numerus *dispositio verborum* ejusmodi, ut cum pompa, gratia, & suavitate auditui illabantur, quod *quo modò* fiat, ab observatione faciliùs, quàm ex præceptis, & præcipuè per usum *Periodorum* addisces. Periodus verò dicitur *ambitus verborum*, qui non prius fini-

tur, quàm *perfectus* sit simul & *numerus*, & *sensus* sententiæ. Periodi partes majores vocantur *membra*, minores *incisa*. Utraque ut periodum efficiant, debent *per connectentes particulas* inter se cohærere. Exempla, & *praxin*, ut duos parietes unâ fideiâ dealbemus, *per singulos locos*, five titulos, ex quibus tanquam *ex loculamentis*, argumenta, & *probationes*, atque *explicationes* sententiæ sumuntur, adducam. Ita *simul & usui locorum* assuesces, & *stylum periodicum* tibi reddes familiarem, quin tempus perdas in observandis periodis bimembribus, trimembribus, decussatis, adversativis, exclusivis, causalibus, cæterisque minutiis, à quibus major est cruciatus, quàm fructus.

§. I.

Exempla Periodorum ex locis intrinsecis.

A *Definitione.* Definitio est argumentum, quod explicat *naturam rei*, seu quid sit res, & quid non sit. Sit hæc sententia: *Otium fugiendum est juveni.* Interrogo *quare?* five *quomodo probatur?* responde per definitionem: *quia est pulvinar diaboli.* Ita habes materiam periodi, quam ope *adjectionis* suprâ explicatæ, *addito nexu* ex idoneis conjunctionibus sic eloqueris: *Cùm otium sit pulvinar diaboli, quod ille sibi ad quietem substernit,*

nit, certus, nullo labore animas ignavia debitas perverti, suâque sponte in interitum rueri, nemo sit juvenum, qui non hoc abominabile vitium omnibus viribus fugiendum sibi, totâque vitæ tempore studicissime devitandum arbitretur.

A Partium enumeratione. Enumeratio partium fit per nominationem eorum, ex quibus totum componitur. Sit hæc sententia: *Monachium est elegans urbs*, quæro: unde probatur? Respondebis à partibus, ex quibus urbis elegantia constituitur, quales sunt situs, ordo, splendor &c. &c. deinde sic formabis periodum: *Si omnium opinione urbes elegantes censenda sunt ea, quas amarus in lata atque frugifera planitie situs commendat; cujus plateæ & spatiosa sunt, & ab ordine ædium ad normam dispositarum meritò speciosa dicantur; in qua denique plura se exhibent magnifica ædificia, suo splendore intuentium oculos quasi quodam admirationis fascino ligantia: profectò inter elegantissimas Europæ urbes magnum nomen meretur Monachium, neque facile multas nominabis, quæcum hac Bavariæ metropoli, sive palatorium frequentiam, sive magnificentiam templorum, sive monasteriorum speciem, sive turrium majestatem, sive tandem Electoralis Regiæ augustam formam, serièmq; singularum partium commodissimo ordine in planitie ad multa milliaria per circuitum*

uitum se diffundente adificatam consideres, possit in comparationem venire. Sit altera sententia: nemo securus est de salute. Explica per enumerationem, quid sibi velit vox nemo, & dices: nemo securus est, etsi fidelis, etsi innocens, etsi pœnitens, etsi nobilis, etsi Sacerdos, etsi Religiosus sit &c. &c. Deinde prodibit hæc, vel similis periodus: Cùm DEUS neque claritatem natalium, neque magnitudinem opum, neque potentia splendorem attendat: & ad consequendam salutem non modò sola fides non sufficiat, sed neque religiosa professio, neque dignitas sacerdotalis, imò ne innocentia quidem huc usque illasa, aut pœnitentia de peccatis præteritis solerter acta securitatem homini ullam præstare possit, quòd futuris temporibus nullo se crimine reum gehennæ redditurus sit: quis est, qui possit sine sollicitudine vivere, excusso timore omni, ne for- sè numerum inter illos constituat, qui à DEO reprobati ad aterna incendia damnabuntur?

Ab Etymologia. Etymologia est argumen- tum, quod ab origine nominis ducitur. Sit hæc sententia: Christianus debet divitias con- temnere. Quæro, quare? Respondebis: quia nomen à Christo habet. Sequetur perio- dus: Cùm Christus aterni Patris Sapientia vi- am ad veram felicitatem rectissimam nobis demonstraturus, & sermone pauperes beatos pronuntiaverit, & exemplò, quantum in

re-

rerum omnium egestate ad salutis negotium ex voto agendum momenti sit, totâ vitâ docuerit: quid est, ô homo, qui à Christo tibi nomen traxisti, quòd adeò opibus inhies, veluti à Magistro tuo, beatos esse divites, audivisses doceri?

A conjugatis. Conjugata sunt argumentum, quod à derivatis ex nomine formatur. Sit hæc sententia: Homo super alios ne se efferat. Quæro: quare? Respondebis: quia hoc est contrarium humanitati. Periodus sic habet: cum homo ab humo originem traxerit, adeoque hominum omnium par sit natura conditio: nihil est minus tolerabile, quàm alios præ se velle despicere; humanitatémque exuisse videtur, cui grave est cum hominibus humaniter agere.

A genere. Genus est argumentum, quod ducitur ab eo, per quod res cum pluribus convenit. Sit hæc sententia: Homo est nobile opus factoris sui. Quæro: quomodò probas? Respondebis per genus, quia omnis creatura est opus nobile. Periodus: Multa quidem DEUS admirabilis rerum omnium opifex opera produxit, qua & ipsius summam potentiam in efficiendo, & stupendam sapientiam in ordinando, & nullis terminis conclusam munificentiam in ornando quotidie nobis ante oculos ponunt: tamen quod præ cæteris omnibus admirari opus debemus, sumus nos ipsi, quos operum cæterorum

rum

rum omnium uti dominos esse voluit, ita super omnia singulari eminentia decoravit.

A forma. Forma est argumentum, quod ducitur ab eo, per quod res ab omnibus rebus aliis differt. Sit eadem ferè sententia: *nihil est nobilius homine.* Probabis à forma, hoc est, à specie corporis, & à dotibus animæ, & dices: *Etsi homo, sive statura dignitatem, sive majestatem formæ, sive membrorum, & corporis totius elegantissimam compagem inspiciamus, ita super ceteras res creatas emineat, ut in ipso vel per primum aspectum & omnium rerum creatarum compendium, & totius universi dominum facile deprehendas: tamen hac decora omnia evanescent, reputanda pro nullis, si cum animæ dotibus comparationem instituas, & intellectus ad perscrutanda naturæ arcana perspicaciam, voluntatis liberissimam quidlibet agendi facultatem, vitæ denique spiritualis, qua proximè ad similitudinem DEI accedimus, æternitatem attentiore animo contempleris.*

A simili habes periodum in hac sententia: Justus in tribulatione probatur, sicut aurum in igne sic: sicut illi, qui aurum probare volunt, & à spurio genuinum discernere, ignem adhibent, in quo, quæ durat lamina, & non consumitur, ex optimo auri genere esse conflata putatur: ita ut aliquis verè ac solidè justus merito, ac citra erroris periculum possit existimari,

vari, necesse est, ut attendamus, num ille inter adversa ita sibi constet, quemadmodum inter prospera videbatur virtute excellere.

Alia est in hac: Otium est mater vitiorum, sicut stagnum bufonum, & ager incultus loliorum. En elocutio: Quanta est luxuries loliorum in agro deserto, quem nullius ruricolæ labor excolit: aut quanta ebullit multitudo bufonum in lacu, quem neque venti movent, neque torrentium exundans aqua agitat, atque commiscet: tantis necesse est vitiis mentem illius sordere, cui labor in odio, otium in deliciis est.

A dissimili exemplum sit hæc sententia: pro salute animæ nihil recusandum, quæro: cur? Respondebis: quia est dissimilis corpori, pro quo tanta ferimus. Jam sic: si tantus est apud plerosque mortalium corporis ac vitæ amor, ut pro illa, quamvis inter multas misérias trahenda non solum amarissima medicamenta pro cupediis sumere, sed etiam ferrum ac ignem sanandis vulneribus adhibere non dubitent: quis esse potest adeò incurius sui, ut pro animæ salute asserenda modicum quendam laborem suscipere, aut molestiã, quæ fortè in vincendis tentationibus se offert, exantlare recuset?

A contrariis. Contraria sunt argumentum, quod ducitur ab oppositis, quorum sunt quatuor species, adversa, quæ non possunt simul esse in eodem, ut album & nigrum: privantia, quorum unum est res, alterum ejus privatio,
ut

ut lux & tenebræ: *relativa*, quorum *unum sine altero* intelligi non potest, ut Dominus & servus: *negantia* seu contradictoria, quorum unum alterum *negat*, ut album, non album. *Exemplum ab adversis* fit in hac sententia: *DEUS odit peccatum*; quæro, quomodo? & respondebis à contrario: *sicut amat innocentiam*. Inde sequetur hæc periodus: *quantum optimus DEUS, cum sit ipse summa sanctitas, amat innocentes, tenerrimoque affectu fertur in eos, quos videt sollicitos esse, ut, qualem in sacro lavacro acceperunt, servant animam puram, & ab omni graviore noxa immunem: tantum est justissimi Numinis odium, quo adversum illos exardet, qui contempto tanta Majestatis mandatò, ut suis male ordinatis cupiditatibus satisfaciant, scelere aliquo se contaminant, mentemque exhibent divinis oculis execrabili labe fædatam.*

Exemplum à privantibus fit in hac sententia: *mors Sanctorum felix*. Quæro, quomodo probatur? Respondebis: *quia similis est vita*. Inde fiet hæc periodus: *Qualem quisque vivendi methodum tenet, vel divinis legibus consentaneam, vel peccatis gravibus sine horrore obnoxiam, talem sine dubio mortem obibit, quæ cum sit vita Echo, vix repertus est aliquis, qui postquam diu malè vixit, tandem bene sit mortuus, aut postquam plures annos sanctè egit, in ultimò doemum momento lacrymabili conversione*

fione à Deo ad diabolum sacrilegus transfuga defecisse compertus sit.

Exemplum à Relativis fit in hac sententia: Magistri sunt honorandi, quæro, cur? Respondebis per relativum: quia discipulis debent curam. Hinc periodus fluit, sic: quò major est cura, & sollicitudo, qua Magister debet invigilare discipulo, ut sive in studia virtutum, sive in cultu scientiarum & bonarum artium progressum faciat, olim in magna reipublica commoda redundaturum: eò majorem vicissim discipulus Magistro reverentiam debet, illūque adeò velut Numinis Vicarium suspicere, à cujus doctrina, & saluberrimis preceptis & sua, & multorum aliorum salus sive temporanea, sive aterna sapè dependeat.

Exemplum à Negantibus fit in hac sententia: indocti spernuntur. Quæro: quomodò probatur? Respondebis per contradictorium: docti estimantur. Tum sic loquere: cum illa vivamus tempora, quibūs videmus bonarum artium studia adeò efflorere, ut nulla sit cultior gens, quæ non viros his artibūs insignes summo honore afficiat, & velut quædam terrestria Numina, aut Oracula Delphica adoret, atque suspiciat: pronum est concludere, quantum noceat sibi, qui de doctrina laude comparanda nihil sollicitus, annos his studiis aptissimos perdit in nugis, & suis aut opibus, aut sanguini malè confidens id unum agere videtur,

tur, ut nihil agat, séque adeò velut muta statua purpurâ quidem, & aurô nitida, cerebrô autem vacua, vulgi ludibriis, ac sannis exponat.

Ab Adjunctis. Adjuncta sunt Argumentum, quod ducitur à circumstantiis, quis, quid, ubi, cur &c. &c. *Quis* significat Personam, de qua est sermo, ejusque dotes, vel vitia sive corporis, sive animi. *Quid* dicit rem, & ejus species ac partes, aut negotium, quod fit, factum est, vel fiet. *Ubi* indicat locum, sitne profanus, an sacer, publicus an privatus, terrestris an maritimus, obscurus an celebris, urbs an pagus. *Quibus auxiliis* explicat instrumenta, socios, ministros, media, per quæ aliquid fit. *Cur* complectitur motiva & fines, propter quos aliquid fit. *Quomodo* verò modum, quo aliquid fit, an citò, an lentè, studio, an casu, ex ignorantia, an ex malitia, cum ira, an cum gaudio, diligenter, an obiter. Denique *quando* est nota temporis, quo aliquid fit, noctu, an de die, die festo, an non festo, hyeme, an vere, in juventute an in pueritia, tempore belli, an pacis. Exemplum sit in hac sententia: *Titius occidit Sempronium.* Attende adjuncta, & sequetur talis periodus: *Cùm Titius nuperrimè Cophi injuriam, qua illum Sempronius affecerat, impotentissimè tulerit, aliunde etiam constet, quàm sit pronus ad rixas, insuper de nocte herè*

heri sit visus gladiò cinctus obire domum ini-
mici, hujusque facti causam probabilem nullam
potuerit afferre, imò ad primam questionem
velut fulmine attonitus expalluerit: fieri
potest, ut adhuc dubitet aliquis, an ipse sit re-
us cadis, aliàque insuper argumenta requirat,
præter tormenta, quibùs ad confessionem adi-
gatur, seque ipsum cogatur damnare?

Ab Antecedentibus, & Consequentibus. An-
tecedentia sunt argumentum, quod ducitur
ab iis, quæ rem *necessariò antecedunt*, ut or-
tus solis diem. Consequentia sunt argumen-
tum, quod ducitur ab iis, quæ rem *necessa-
riò sequuntur*, ut dies ortum solis. Exem-
plum *ab antecedentibus* sit in hac sententia:
Scipio vincet. Quæro, unde probatur? Re-
spondebis: *quia sapienter aciem ordinavit.*
Hinc est periodus hæc: *Sicut Scipio pro sua sa-
pientia exercitum in ordines adeò providè dis-
posuit, ut & à fronte, & à tergo, & à la-
teribus hostes minùs cautos vehementer possit
urgere: ita spes est, relaturum victoriam,
qui aequalem vix aliquando legerit, qui etiam
veterum historiarum monumenta omnia di-
ligentissimè perlustravit.*

Exemplum à consequentibus sit in hac sen-
tentia: *Saulus est conversus in Paulum.* Quæ-
ro, unde probatur? Respondebis: *quia ces-
savit persequi Christi cultores.* Periodus: *Cùm
Saulus, quos priùs acerbissimò odiò, multisque*

suppliciis persecutus est Christi cultores, jam non modo insectari defierit, sed etiam pro illis publicè, & accerrimè pugnet: necesse est sanè credere, eum mutasse mentem, & à se ipso alienum ex Saulo in Paulum migrasse.

A Repugnantibus. Repugnantia sunt argumentum, quod ducitur ab eo, quod repugnat tali subjecto. Exemplum fit in hac sententia: *Iosephus non est reus adulterii.* Quæro, unde probatur? Respondebis: *quia repugnat hoc scelus illius moribus.* Periodus: *Si quis paulò attentius consideret, quàm compositis semper moribùs Iosephus fuerit, quàm modestis oculis, quàm continente lingua, quàm in omni corporis motu honestus & gravis, quàm in omni actione modestus ac serius: credere omnino non potest, eum se reum fecisse adulterii, cuius criminis tanta est fæditas, ut ab eo necesse sit abhorreere omnes, quos nondum omnis honestatis oblivio cepit, & furiosa libido penitissimè suos fecit.*

A Causis. Causæ sunt argumentum, quod ducitur ab eo, ex quo, vel per quod, vel à quo, vel propter quod aliquid fit; sunt enim quatuor causæ, materialis, formalis, efficiens, & finalis. Exemplum fit in hac sententia: *oportet hominem DEO servire.* Quæro, cur? Respondebis ex quatuor causis. Periodus sequitur: *Si quis seriò contemplatur se ipsum, quàm sit corpus miserabile, & paulò post*

post in suos pulveres relapsurum, quàm contra nobilis sit anima, & nulli unquam morti obnoxia: aut si attendat, quis sit, qui ipsum ex nihilo in hanc lucem produxerit, & quàm idem optimus Creator felicem, beatamque vitam sibi servientibus in sæcula futura promiserit: non credo futurum aliquem, qui non certissima conclusione ex his præmissis intelligat, huc sibi omnem curam impendendam esse, ut DEO serium, & constantem, atque ad omnia illius præcepta exactissimum famulatum, hilari, promptoque animò famuletur.

Ab Effectis. Effectus sunt argumentum, quod ducitur ab iis, quæ fiunt à causis. Exemplum sit in hac sententia: *tempus est magni estimandum.* Quæro, cur? Respondebis: quia hæc estimatio efficit multa commoda. Periodus: nisi quotidiana nos exempla doceant, quanta temporis pretium digna estimatione pensantibus commoda eveniant, sive quæ ad corporis bonum pertinent, sive quæ animæ promovent in virtute profectum, & in meritis incrementum: mirari definerem, adeò à plerisque parùm tempus estimari, ut, non dico horas, dies, hebdomadas, sed menses & annos integros aut male, aut nihil agendo transigant, nec tamen unquam de tanta jactura doleant, aut saltem verbò, quantum perdiderint, se sentire significant.

A Comparationibus. Comparatio est ar-

gumentum, quod ducitur à collatione unius dicti, facti, modi, vel cause, cum dicto, facto, modo, vel causa alia, quod fit vel à minori ad majus, vel à majori ad minus, vel à pari.

Exemplum comparationis à minori ad majus fit in hac sententia: *Petrus non est capax ad Rhetoricam.* Quæro, cur? Respondebis à minori: *quia ne quidem est capax ad Grammaticam.* Periodus: *si experientiâ constat, Petrum, quamquam & ipse omnem industriam adhibuerit, & Magistri diligentia nunquam fuerit desiderata, tamen in Grammatica studio gradum facere ad altiora non potuisse: quæ potest esse probabilis spes, eum in Rhetorica felicius laboraturum, ubi, quanto ars ipsa difficilior est, tantò & expeditius ingenium, & maturius judicium afferre necesse est?*

Exemplum à majori ad minus fit in hac sententia: *Petrus est aptus ad officium scribæ.* Quæro, quomodò probatur? Respondebis à majori: *quia aptus putatur ad officium judicis, vel advocati.* Periodus: *cùm Petrus & prudentia laude, & egregio in studiis juridicis facto profectu magnam sibi æstimationem pepererit, quin & ab aliquibus ad judicis, ab aliis ad advocati officium postulatus jam fuerit: quis neget, eum officio scribæ fungi posse ita, ut & conceptuum elegantia, & vocum gratia, & rationum momentis, quæ scribenda sunt,*

sunt, pro rei dignitate expoliat, ac concepta de se existimationi abundè respondeat.

Exemplum à pari sit in hac sententia: *Petrus suspendetur propter furtum aurei. Quæro, cur? Respondebis: quia etiam Paulus ob simile furtum suspensus est. Periodus: Si cum Paulo tanta severitate usi sunt iudices, ut propter unius aurei furtum, nulla sive deprecantium auctoritate, sive miseratione ipsius in attentionem admissa, ad furcam condemnaverint: idem, credo, malum timendum esse Petro, postquam ejusdem criminis, temerariam per audaciam, nullaque probabili ratione defensus, se reum fecit.*

§. II.

Exempla Periodorum ex locis extrinsecis.

EX locis extrinsecis sumuntur argumenta, quæ sunt *extra naturam rei*, qualia sunt præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, iurandum, testes.

Exemplum à præjudiciis sit in hac sententia: *DEus non parcat peccanti. Quæro, quomodo probatur? Respondebis ex præjudicio: quia Angelis non pepercit. Periodus: Si DEus, quamvis ejus misericordia finem non habet, tamen propter unius peccati labem tantâ in Angelos irâ exarsit, ut nullô relicto pœnitentiæ spatio, quotquot rei erant, ad unum omnes cælo*

expulsos, in ignes aternos dejecerit: quis sibi non metuat, si animus male conscius parium, aut majorum scelerum se reum esse proclamat, Deique justissimam iram, fortassis cum minime timetur, prorupturam in fulmina devuntiant?

Exemplum à fama fit in hac sententia: *Magdalena est peccatrix.* Quæro, unde probatur? Respondebis: *quia passim pro tali habetur.* Periodus: *Sicut Magdalenam passim vix alio nomine quàm peccatricis appellari audimus, adeò ut hac funesta antonomasia jam etiam à lippis & tonsoribus intelligatur: ita dubitari non potest, quin ita se res habeat, ipsaque jam frustra se occultare conetur, postquam ignis fœdus, quo ardet, oculos tam multorum terribimò fumò offendit.*

Exemplum à tormentis fit in hac sententia: *Christiani apud Neronem de incensa Roma accusati sunt innocentes.* Quæro, unde probatur? Respondebis: *quia in tormentis nemo hoc dixit.* Periodus: *Quò accerbiora fuerunt tormenta, quibùs tot homines affecti sunt, ut ab uno saltem eorum extorqueretur confessio de urbe incensa: eò magis innoxii censendi sunt omnes, quibus inter tantas pœnas non alia vox excidit, quàm qua se innoxios esse testantur, quamvis Christianos se profiterentur.*

Exemplum à tabulis fit in hac sententia: *Maria Stuarta Regina Scotia non est rea affecta-*

affectati regni Anglia. Quæro, unde probatur? Respondebis: *quia litteræ, quas scripsit ad Reges Catholicos, opem solum postulant, non bellum.* Periodus: *Quas ex suo carcere litteras ad Reges Catholicos Stuarta misit, ex quibus malevoli accusatores illam affectati regni Anglia ream esse putantur convincere: illæ si attentè legantur, opem tantum postulant, quæ suis miseriis finem reperiat, non arma provocant, quibus injurias ulciscatur.*

§. III.

*Exempla Periodorum unius ex pluribus,
& plurium ex una.*

Alii Tyrones suos numero Oratorio assuefaciunt aliis modis, quos etiam ad complementum doctrinæ hîc referam.

Primus modus consistit in imitatione Ciceronis in materia simili. Cicero eg. pro lege Manilia in prima periodo dicit: *Ratio, quod huc usque ausus non sum ex rostris dicere, non fuit defectus voluntatis, sed prohibuit vitæ privata conditio, & loci sublimitas.* Similiter in hac sententia: *huc usque exiguam eloquentiæ operam dedi non propter horrorem laboris, sed propter exiguam æstimationem utilitatis, sic dices: Quanquam eloquentia studium mihi semper jucundissimum, labor autem, quem huic arti videbam à condiscipulis diligenter*

impendi, & commendatione dignissimus, & suâ naturâ honestissimus est visus, auditores: tamen ab imitandi cupidine, qua ex coetaneis optimus quisque flagrabat, non me horror difficultatis, aut fuga molestiae, sed exigua aestimatio utilitatis, quam ex eloquentiae laude minimam mihi esse accessuram credebam, huc usque abstraxit.

Alter modus in eo consistit, ut ea, quæ Cicero latè diffcrit, in pugnū contrahas, ex pluribus periodis unam formando, qui est pro lectionis fructu laudabilissimus labor. Exemplum sit Exordium divinationis in Verrem, cujus hæc est synopsis. 1. Nemo debet mirari, quòd accusator esse velim. 2. Nam Siculi hoc petierunt. 3. Cæcilium nolunt. 4. Accusando defendo simul. 5. Et hoc ad reipublicæ bonum. 6. Quod exigit calamitas temporum à corruptione judiciorum. Hæc puncta in unam periodum omnia rediges sic: Cùm Siculi, quibus ego sæpè obsequia mea, si quando prodesse possent, obtuleram, nunc ad me supplices venerint, multis precibus, ut pro se agere contra Verrem vellem, instantes; Cæcilium autem, quem, quòd Verris Quæstor fuisset, mihi præponendum esse contendebam, omnibus modis à se repudiari debere existiment: mirari definite, Judices, quòd ego, qui huc usque defendere semper consuevi, nunc repentè accu-

accusatoris officium ambiam, præcipuè, cum etiam accusando defendam, nihilque sit reipublicæ proficuum magis, quàm ut strenui viri sint, qui se hominibus noxiis ac sceleratis opponant, his præcipuè temporibus, quibus nemo non pristinam judiciorum, quæ paucorum vitiò turpissimè corrupta sunt, severitatem exoptat restitui.

Tertius modus complectitur exercitium, quo *ex obvia quavis periodo* fiunt *plures*. Exemplum habe in hac sententia: *Juvenes amant otium*. Ex loco *ab adjunctis*, *Quis?* Stulti juvenes. *Quid* amant? Turpe, & noxium otium. *Cur?* Quia putant jucundum esse. *Quomodo?* Ita, ut omnem laborem oderint. Sic fiet *Periodus UNA*: Etsi 1. Otium plurima secum, ac gravissima damna utrique reipublicæ inferat: 2. Hominemque huic vitio deditum non modò DEus, sed mundus universus etiam velut ignavum pecus, ac inutile terræ pondus vilipendat, & aversetur: 3. Hæc tamen plerorumque juvenum stultitia est, ut vel ipsum utilis laboris nomen pertinaciter horreant: 4. Nec vivere se posse suaviter putent, nisi somnum inter meretricios ignaviae amplexus perpetuum dormiant, falsissima persuasionem miserrimè stupefacti.

Jam *hæc una Periodus* integræ orationi *pro exordio* satis longo sufficiet, si *ex una plures* for-

formabis, quod sic fiet. 1. Ex periodo tot, quot potes, *sententias* erue. Invenies istas *sex*: otium *facit hominem vilem*, facit *DEO*, ac *hominibus invisum*, facit *utrique Reipublicæ noxium*, juvenes tamen *otium amant*, & *suave putant*, quod *absissimum* est. 2. Ex *singulis* jam periodum facies *methodo consuetâ*, nempe per inventionem, dispositionem, & elocutionem, & habebis *sex periodos*, & si harum *quamvis* iterum multiplices per *sex* alias, habebis triginta sex, atque sic *sine fine*, quod observare Tyroni utile est, ut discat paulatim *latius* eloqui. 3. Sic disparatas periodos *connecte*, & prodibit postulatum orationis exordium hoc:

1. Non est aliquod vitium, quod aut corruptæ naturæ fœtorem, aut perversæ educationis dedecus, aut animi ignavi molitiam manifestius prodit, quàm amor otii, quo quidam velut turpî fascinô capti, humanæ mentis dignitate projecta, se ad caulas pecorum, & stabula asinorum condemnant. 2. Certè, qui ejusmodi sunt, *DEO* primùm sunt viles, nullóque in alio pretio, quàm in quo arbor sterilis habetur, ad hoc unum apta, ut ardeat: inter homines deinde adeò contempti, neglectique vivunt, ut, nisi subinde ad ludibrium producerentur, aut seipso (ita stupidi sunt) spectandos, ridendosque præberent, crederen-

derentur, ne quidem nati fuisse. 3. Quamquam utinam nati non essent, uti non prodesse orbi, ita saltem nec nocerent. Nunc verò, five Reipublicæ profanæ officia utuntur numero plurima, genere diversissima tibi objicias, five munia consideres eorum, qui ad sacra ministeria per Ecclesiæ ordinationem destinantur: facile intelligis, ubique laborem necessario exigi, summamque perniciem, & atrocissima mala integris populis impendere, si, qui officiis publicis fungi debent, otio se dedant, & à labore abhorreant. 4. Etsi verò hæc ita sint, adeò molestus tamen juvenibus labor est, ut, quam parum stivæ juvenis afficitur, alligari impatiens, nisi stimulis, & verberibus adigatur: tam parum plerique isti utiliter occupari sustineant, momentaque, si fortè coacti assident pulpito, inter gemitus numerent, dum sonat hora, qua ex equuleo suo deponendos se sperant. Pessimum malum! sed quæ origo, quis fons est? 5. Ego sic existimo: nisi stultissima opinione sibi isti persuasissent, lætitiā in otio esse, & multæ hilaritatis materiam, nunquam se tam tetro vitio dedituros, aut tanto impetu in ejus amplexum pertrahendos fuisse. 6. Itaque ego omit- tam hinc otii damna recensere, quibus tam multis, tam gravibus orbem totum invol-
vit:

vit : nihil dedecus exaggerabo , cui se homines ignavi objiciunt ; uni huic perniciosissimæ opinioni , quæ tot egregias mentes perdit , & optimas spes evertit , me opponam , ostendámque , adeò nihil in otio suavitatis esse , ut non molestiæ minus , quàm damni , ac dedecoris sit.

Sed *de Numero* satis. *Usus quotidianus* Periodi in allocutionibus officiosis (quas complimenta vocamus) habent. Breves , adeoque trium , aut quatuor membrorum numero conclusæ laudantur præ aliis. *Inventio* ex loco ab adjunctis se offert. *Dispositio* , & *elocutio* est communis cum quavis periodo. Exempla habes in *Epistolis officiosis* passim obviis. Illas qui sæpiùs legerit , aut germanicè verterit , aut in unam vel alteram periodum contraxerit , faciliè *Complimenta* loquetur.

PRÆCEPTUM III.

Stylus Oratorius debet esse ornatus figuris verborum.

Ratio præcepti est , quia *numerus* quidem aures , *figura* autem etiam mentem oblectant , quippe dictionem , velut *sale* , conspergentes argutiis , lepore , ac emphasi , si in loco , & tempore usurpentur , quod determinare ad prudentiam spectat.

Est

Est autem figura in genere (omitto tropos velut ex Poësi satis notos) *modus loquendi supra vulgarem elegans*. Hæc autem elegantia vel est in verbis, vel in sententiis; hinc aliæ sunt *figuræ verborum*, quæ definiunt esse figuræ, *verbis*, vel *mutatis*, vel *aliter positis*: aliæ *sententiarum*, quæ nunquam cessant esse figuræ, quæcunque *verba*, quocunque *ordine* adhibueris. De figuris verborum hic agimus. Tres species sunt, & aliæ per *adjectionem*, aliæ per *detractionem*, aliæ per *vocum similitudinem* fiunt. De singulis exemplum habe.

§. I.

Exemplum Styli ornati figuris per
adjectionem.

Figuræ per adjectionem fiunt *repetendo* sæpius idem vocabulum. Eminent tres: *Repetitio*, quæ vel *ab initio*, vel *in fine*, vel *utrinque* sæpius ponit *vocem eandem* sine ulla mutatione. *Treductio*, quæ similiter sæpius ponit *eandem vocem*, sed *cum aliqua mutatione* casûs, temporis, generis, vel etiam significationis. *Gradatio*, in qua fit repetitio *cum ascensu*, aut *descensu* quasi per gradus. Ad has tres cætera omnes revocantur, quarum *nominibûs* nolo tyronem sine fructu vexare.

Ex-

Exercitatio, qua familiares figuræ fiant, utilissima & facillima erit, si sæpè *ex periodis* figuras facias, *singulis membris* assignans suam. Exemplum sit periodus suprà data: *Juvenes amant otium.* Inventio manet. Dispositio membrorum mutatur ad lubitum. In elocutione *verba* servantur, *figura* adduntur. En paradigma:

Hem! quæ vestra stultitia est, miseri juvenes! *otium* amatis? *otium* turpe illud vitium, quod non modò detestabile DEO est, sed mundo etiam universo abominabile? *otium* (*en repetitio*) cui, qui dedit se, velut ignavum pecus, ac inutile terræ pondus ubique vilipenditur, conspuitur, calce abigitur. Eccur, dicite, quæso, eccur laborem odistis adeò? cur vel nomen horro-ri est? creditis, suaviter vivi non posse, nisi inter ignaviæ amplexus vivatis? ah! ut *malus* (*translatio*) est error, & pessimi *mali* causa! tantum abest, ut suavitatis aliquid in otio sit, ut plurimum molestiæ habeat, quam desides patiuntur (*gradatio*) à præpositis *magnam*, *majorem* ab æqualibus, *maximam* à seipsis. Similiter exerce Stylum *in periodis reliquis* per figuras ornandis, ut tibi familiares reddantur, aut si mavis, ex Virgilio oratiunculas stylô soluto, & figuris ornato redde. Exemplum Junonis sibi iratæ serviat. Ita loquitur: Egône victa ab

incepto desistam, nec possim Trojanum Regem Italiâ prohibere? Scilicet fata obstant! fata obstant? Quid? exurere classem Græcorum Pallas potuit: submergere Pontô gentem sibi inimicam potuit: & propter unius Ajacis culpam ac furias potuit: ego imbellis, infelix fœmina nihil possim? Ipsa suis manibûs fulmen cœlô dejecit: Ipsa excivit ventos, & æquor evertit: Ipsa misero transfixit pectus trifulca cuspide, correptûmque ab atroci turbine in acuto scopulo defixit, flammâs cum anima evomentem. Quid ego? Ego Regina Deorum, Jovis maximi soror, & uxor præterea, tot annis uni populo bellum facio sine successu! Quis me deinceps metuet? quis sacrificium faciet? Quis curvabit ad aram genu? imò quis Deam credet? prospicio dedecus! Hæc infirmitas Junonis oblivionem inducet, oblivio negligentiam cultûs, negligentia contemptum pariet. Occurram malo, aut Juno non sim! - - - Hem, sic eâdem operâ & legere Poëtâ cogetur Tyro, & exercebitur in figuris.

§. II.

*Exemplum Styli ornati figuris per
detractionem.*

Detractionis vocatur *omissio vocum*, quas facile subintelligimus. Triplicem laudo. Prima est *adjunctio*, cum *plura substantiva* unico verbo *adjungimus*. Secunda *Disjunctio*, cum *singula substantiva* per totidem verba *disjungimus*, quæ per unicum poterant colligari. Tertia *Synæciosis*, cum verbis unico colligantur *duo substantiva contrarie significationis*.

Exercitii causâ *Salutationem Angelicam* per has figuras eloquor sic:

O Virgo, quæ tantis gratiis plena es, ut tibi comparata omnis multitudo Sanctorum vacua possit videri, ave! verè Dominus tecum est, & tu benedicta es inter mulieres, quia benedictus est fructus ventris tui. O DEI Mater, cui neque potentia (*adjunctio*) ut possis juvare, neque *sapientia*, ut scias, neque *amor*, ut velis, deesse potest, respice supplices, & ora pro nobis! peccatores sumus, quos caro (*disjunctio*) *pellit*, mundus *impellit*, diabolus *pertrahit* in ruinam. Ora, ut accepto de cælo robore nunc pugnare fortiter, tunc verò triumphare

phare feliciter possimus, cum mors faciet finem pugnae, & (*Synæciosis*) *viatores* felix aeternitas, *viatores* infelix excipiet. Ora!

§. III.

Exemplum Styli ornati per similitudinem vocum.

Duplex est similitudo vocum, alia in *sono*, alia in *numero* syllabarum. Ob similem *sonum* figurae sunt, *paronomasia*, quae fit *per lusus in syllabis* prope iisdem, ut *arator*, non *orator*, homo *parvi* animi, ac *pravi*. *Similiter cadens*, quae fit *per plures voces in eodem casu*, vel *tempore* quasi concinentes. *Similiter desinens*, quae fit *per plures sententias* similem fere *cum rhytmis* exitum habentes.

Ob similem *numerum* figurae sunt, *Isocoton*, quae fit, si plures sententiae cumulantur propè pares *in numero* syllabarum. *Antithesis*, quae fit, cum vox voci *in contraria significatione* opponitur. *Commutatio*, quae fit, cum eadem sententia *paucis syllabis mutatis*, sensum priori *contrarium* accipit. Per has figuras *affectum S. Xaverii* sic exhibeo:

Amo te, DEus mi, neque, ut me salves, te amo, neque, quia quite non amant (*Paronomasia*) amandantur ad ignes aeternos. Tu, tu, JEsu mi, me totum ex-

panfis brachiis amplexus in cruce es ! clavibus
 perfossas manus, & pedes (*similiter cadens*)
 lanceâ *transfixum pectus*, caput spinis coro-
natum ad ignominiam, corpus omne verbe-
 ribus *lividum*, vulneribus *cruentum* intueor :
 animam video oppressam angoribus, & ul-
 timos dolores per omnes meatus exundan-
 tem. Superi ! quale spectaculum ! scilicet
 mori pro me volebas, ac pro me peccato-
 re : sic amabas ! & ego frigidus vivam ?
 exarde cor ! amabo te, JESU mi ! extingua-
 tur infernus (*Isocolon*) corruat cœlum, ces-
 set omnis metus supplicii, tollatur omnis
 spes præmii à te diversi, num ideo ces-
 sabo amare ? non *cessabo* (*Similiter desinens*)
 sicut tu me amasti, sic amo te, sic *amabo*.
Rex meus es (*Antithesis*) ego *subditus* tuus,
Dominus es, ego *servus*, *DEUS* es, ego
opus tuum : hoc satis est, ut velim amare.
 Peribo, scio, nisi te amem : hoc tamen sciat
 cœlum, audiat orcus ! nolo (*Commutatio*)
amare, ut vivam : vivere tantum volo,
ut amem.

Uusus figurarum *in verbis* quotidianus est,
 & maximè *ad argutias* valet. Utere tamen
 cum grano salis, hoc est, modestè ac mo-
 deratè. Omne nimium in vitium vertitur.

PRÆCEPTUM IV.

Stylus Oratorius debet esse ornatus figuris sententiarum.

Ratio præcepti est, quia hæc figuræ vim maximam habent, *si prudenter* adhibeas. Omnes ad omnia valent: aliæ tamen aptiores sunt *ad docendum*, aliæ *ad delectandum*, aliæ *ad movendum*, quam divisionem, quia claritati, & memoriæ fervit, libenter amplector, & de singulis exempla subjungo. Ubi moneo tyronem, ut præter figuræ *naturam*, & *usum*, etiam *modum incipiendi* (in quo difficultas homini nondum per exercitamenta firmato maxima se objicit) in eadem figura *alium*, ac *alium* diligenter observet, idémque sibi observandum esse sciat *in lectione Authorum*, ut *varietatem* addiscat.

§. I.

Exemplum Styli ornati per figuras docentes.

Quando docere, explicare, convincere vis auditorem, sapienter utéris communicatione, distributione, prolepsi, subjectione, responsione, concessione, & permissione.

Communicatio est figura, qua Orator sua consilia cum auditore communicat, & ab ipso exquirat, quid putet, quid suadeat. *Utimur*, quando certi sumus, quòd auditores *id ipsum* dicturi essent aliis, quod nos nunc ipsis dicimus: item, cùm *per dilemma* pugnamus, & quærimus, quid ex duobus dicant? optionem dari, ut, quod malint, asserant. *Formula incipiendi* sunt: 1. Sed jam vos ipsos consulò, quid mihi faciendum putetis. 2. Quid disputo autem? familiariter potius, & citra contentionem vobiscum loquar. Dicite . . . 3. At nunc omisâ pugna, in quam me lex æquitatis, & innocentis periculum contra impudentem adversarium traxit, pacificè quæro, quid tu, si idem tibi malum contigisset, fuisses facturus? &c. &c.

Distributio est figura, qua materiam argumenti, quod tractamus, *in partes* dividimus, & *singularum* explicationem vel commiscemus, vel subjungimus. *Utimur*, cùm, siue probare, siue explicare rem ita perspicuè volumus, ut non possimus non intelligi. *Formula incipiendi* sunt: 1. Quid multis est opus? nisi & *honoris*, qui tibi vitâ charior esse debet, & *fortunarum*, quas tibi parentes tui amplissimas reliquerunt, gravissimam jacturam subire velis, laboris horrorem ut strenuè subigas, suprema necessitas

fitas urget. 2. Adeò nihil, unde superbiat, homo possidet, ut sive se *circumspiciat*, sive *inspiciat*, ubique, unde erubescat, inveniat. Nam, si, quæ *circa nos* sunt, attendimus, quantilli sumus, vel cum animalibus comparati? Si verò ingredimur nos, quàm squalidum tugurium est, quàm refertum sordibûs! quàm omni suppellectile vacuum! 3. Duplicem beatitudinem docti distinguunt, aliam *in re*, alteram *in spe*. Quam *in re* appellant, futuræ vitæ est propria: præsentem sola *Spes* beat. &c. &c.

Prolepsis, seu *occupatio* est figura, qua Orator, quæ contra suum sententiam objici possent, prudenter dissolvit. *Utimur*, cum ita convincere auditorem volumus, ut intelligat, sibi, quod opponeret, jam nihil superesse, nisi pervicaciam voluntatis. *Formula* sunt: 1. Nihilominus non rarò auditur, qui ex famosis ceris superbus, cum ad laborem studiorum incitatur, dicat cum stomacho: hæc inculcanda pauperibus esse, se ad majora natum, quam ut in sudore vultûs sui suo pane vescatur. Superi! ad majora? ecquod est igitur magnum illud opus, quod tu tibi sine laboris molestia designas perficere? - - 2. Saltem negari non potest, dicent aliqui, quibus hic sermo displicet, nullò gravî præcepto ligari hominem, ut relictò sæculò, totum se

DEO in Religione devoveat : spem salutis etiam extra hæc septa degentibus esse ; aut quem adeò fore crudelem Æacum , ut ita sentientes , facientésve , sceleris audeat condemnare ? Si ista responsio valet ad imprudentiam excusandam , cujus reos se faciunt , qui DEO invitanti non parent , ego laudabo hominem , qui ex heri præcepto navigaturus ad Indos , repudiatâ , quam ille offert , navî egregiâ , malè compaginatam , & pluribûs rimis hiantem conscendit , ne fortè socium sibi charum cogatur deferere : excusabo viatorem , qui - - 3.

Verùm , quia , ut supra verum exaggerem errorem , quem carpo , nunquam adduci me patiar , fatebor palàm , quæ hætenus de choreis dicta sunt , non eò spectare , ut saltantem damnare gravis flagitii velim. Scio , fieri posse , ut quis à saltu innoxius redeat domum , & nulla etiam cogitatione minùs pudica inquinatus : non nego , hos ludos ab hominibus honesti amantibus frequentari - - novi hæc omnia : sed , uti contumeliam loquerer , si testimoniis tantorum obstreperem : ita parùm amarem vos , nisi , quàm per has excusationes nihil infringatur vis argumentorum , quæ contra choreas attuli , perspicua oratione docerem. Admitto igitur , contingere , ut - - &c. &c.

Sub.

Subiectio est figura, per quam Orator interrogat, & mox ipse responsum *subjicit*, quod, si asserit plus, vel minus, quàm fuit interrogatum, tunc illa figura *Responsio* vocatur. *Utimur*, cùm constringere volumus auditorem, ut nulla supersit rima, qua elaboratur. *Formulae* sunt: 1. Quis in Republica honores, & venerationem meretur? An qui Majorum ostentat laureatas imagines? minimè: qui famulantium post se turmam trahit in forum? haud sanè: cujus regale palatium oculos & ora intuentium rapit? absit! nam quoties Dominus domo sua est vilior! ille autem, quem videmus in conviviiis magnificum, profusum in ludis, strage léporum celebrem, cantorem, salium, equitem, pugilem, & si quæ sunt aliæ nobilium artes? avertite Superi tantum malum! illos, illos oportet suspicere, venerari, summis honoribûs colere, qui, ut bono publico serviant, sibi non parcunt, qui - - 2. Cur igitur Rex avium pavo dicatur? nobilitas placet? ex stupido pastore est ortus. Majestas allicit? Ex fimeto jus dicit. Sapientiam prædicatis? Tot oculi cæci sunt symbola, quàm perspicax sit. Fortitudinis gloriam habet? Hostem non vidit. Ergo cui nulla prærogativa est, cur Rex appelletur? Nempe superba species, & grandes passus decipiunt! - - 3. Quæ est

ista insana temeritas, nugari in templo! locus alius non est, ubi frænum linguæ, ac gestibus laxes? at forum habes, plateæ se offerunt, horti patent: aut si templum est locus nugis proprius, cur in genua te provolvīs? cur pectus percutis? - -

Concessio est figura, qua ex causæ fiducia concedis aliquid *esse verum*, quod ob graves rationes posses negare; *Permissio* autem est figura, qua permittis auditori, aliquid ipsum *posse facere*, quod ex gravi ratione posset reprehendi. *Formula* sunt 1. Possem postulare, ut mihi promittas, nunquam te posthac negaturum pauperi eleemosynam exposcenti: id enim fecerunt - - Neque te deceret renuere, si peterem, ut in singulos dies partem reddituum ac lucri seponas in pauperum commoda, die postrema cujuslibet septimanæ distribuendam - - at vide, quàm pauca desiderem - - 2. Omni-no, mi bone, permitto, ut te recrees, sed idoneo tempore - - non prohibeo ludum, modo justis legibus stetur - - 3. Quò abis, fili prodige? in sylvam? venatum? patre incio? perge: nihil admodum erit invitus. Ad convivium, ad quod te coætanei vocant? etiam istud non ægrè dissimulabit. - - at in regionem longinquam ut postules abeundi licentiam, quibus auribus audiet? - -

Sed

Sed, ut, quæ dixi, felicius exerceas, exemplum addo, in quo *omnes modò explicatas figuras* conjunctas vides. Doceo, quòd otium hominem etiam nobilem faciat mundo *inutilem*, quia nihil præclarum à tali expectari potest, *vilem*, quia instar corniculæ non nisi ex alienis plumis, unde superbiat, habet, & *exosum* insuper, quia otiosi solent variis vitiis obnoxii esse, quibus veros amicos à se omnes abalienant. Hæc ita *Stylô rudi* proposita vide, quàm *multò aliter* animum afficiant, si *figuris* ornentur, sic:

Quid? inquires, laborem (*Prolepsis*) tu etiam nobilibus præcipis? ita sanè: fodere omnino, fatigari, sudare etiam nobiles debent, si augere splendorem familiæ volunt, & orbi fulgere illustrius. Extinguuntur, qui non laborant, sibi solis, si Superis placet, splendentes, & vitra jactantes pro gemmis, cum risu prudentum. Vin scire (*Communicatio*) quid isti de otioso nobili sentiant? Scio, te scire: dicam tamen, ne nescire te dicas. Ajunt (*Distributio*) ejusmodi hominem esse mundo inutilem, vilem, exosum. Et profectò (*Subjunctio*) quid profit mundo amans otii homo? Si quid habet orbis magnificum ad gloriam, si quid amabile ad commodum, si quid amœnum ad delicias, totum hominibus debet

bet laborem amantibus : otiosus est nemo, qui dicere possit, cui bono hunc spiritum trahat, & aurâ communi vescatur. Atque talis qui sit, honorem credo, ac æstimationem sui à viro prudente sperabit ? Imò (*Responsio*) sicut, quod in apologis legimus, cornicula risum intuentibus movit, cùm elegantioribus, quas rapuerat, plumis nudata, tremens, turpis, misera in comitiis volucrum universæ multitudini prostitit : ita, qui solo splendore Majorum, non suo fulgent, tantum abest, ut generis sui gloriam tueantur, ut etiam infimæ plebis petulantiam laceessant, & passim in circulis ludibrio sint. Quanquam parum est, esse ludibrio : acerbæ rixas, & commune odium adversum se concitant. Nam, cùm qui odit laborem, amare vitia soleat, & fastu tumere inter æquales, præpositos offendere contumaciâ, subditos crudelitate opprimere : facile est æstimare, quot amicos numeret, (*Concessio*) nisi amicos appelles parasitos quosdam, & adulatorem, qui domum illius, ut hirundines, frequentant in vere, diffugituri, cùm appropinquaverit hyems. Imitari hoc genus exercitii juvat in materia simili eg. *Pruritus ad ludum damnandus est juveni, maxime nobili.*

1. Quia ab occupationibus utilibus abstrahit.
2. Quia tempus, pecuniam, famam aufert.

3. Quia in vitia, & in varia animæ, corporisque pericula conjicit.

§. II.

*Exemplum Styli ornati per figuras
delectantes.*

UT delectes, juvant istæ figuræ præ aliis:
Hypotyposis, Ethopœja, Præteritio,
Antithesis, Correctio, Dubitatio, Ironia.

Hypotyposis est figura, qua aliquid *pingitur* potius, quàm describitur: adeò *minima* *queque* partium, causarum, effectuum, & circumstantiarum, addita subinde etiam *comparatione*, aut *similitudine*, exponuntur. *Utimur*, cùm aliquid non *intellectui* tantum, sed insuper *phantasiæ* auditoris cupimus exhibere, ut profundius hæreat. Modi, seu *formula* incipiendi hanc figuram sunt: 1. Hic ego mihi videre videor Trojæ ardentis ruinas: audio crepitum furentis flammæ! ecce jam arcem corripuit! jam - - 2. Agite! ascendamus in Calvariæ montem: quid videtis? Ecce homo! imò vermis, non homo! non est ei species - - 3. O Superi boni! si nos contigisset esset præsentis, cùm irruerent in urbem Herodis efferati satellites, quæ cruenta oculis spectacula, quæ auribus misera lamen-

ta haufissemus! ecce rubent plateæ sanguine puerili conspersæ. - -

Ethopæja est figura, qua *mores* personarum, & perturbationem *affectuum* ferè à tribus temporibus, præterito, præfenti, & futuro describimus. *Utimur* ad eundem finem, ad quem hypotyposis fervit. *Formula incipiendi* sunt: 1. Videbis hominem adversis pressum, cùm de humano desperavit auxilio, ad DEum converti: ingemiscit, plangit pectus, fatetur - - 2. Non observatis, quid fieri soleat, cùm Principi aliquis pro gratia supplicat? primùm loquitur sibi, quo tempore, quo loco accedendus sit Princeps, disputat secum: deinde quem adhibeat patronum, circumspicit - - 3. Notum est mihi Regis ingenium. Aures adulantibus patent: animus ad probanda consilia promptus est, si doceas, esse ambitioni salubria. Nihil de subditis angitur. - -

Præteritio est figura, qua dicimus, quod videmur velle tacere. *Utimur*, cùm volumus *multa paucis* complecti, aut, *ne nimis offendamus*, quædam *obiter* carpere. *Formula incipiendi* sunt: 1. Itaque non sum prædicaturus hominis scientiam, qua ita excellit, ut - - non experientiam commemorabo, quam à puero magistram habuit - - non sanguinis gloriam - - de una virtute loquar. 2. Sed patiar latere ista scelera, qui-

quibûs adolescentiam coinquinâsti, illas, inquam, libidines, quibûs - - illa furta, quæ - - taceo hæc omnia: unum facinus dissimulare non possum - - 3. Longum esset narrare, quot mala iste in Gallia fecerit, propter quæ pulsus - - quibus deinde criminibûs Hispaniæ innotuerit, si dicerem, dies deficeret: tanta sunt, ut - - itaque Germaniæ solius testimonium profero.

Antithesis est figura, in qua sententiæ sententiis opponuntur. *Utimur*, sicut pictores umbrâ, ut contraria juxta se posita clariùs elucescant. Formulæ sunt; 1. Audite senem juvenes, quem juvenem senes audiverunt. 2. Væ orbi, si vitium virtuti, si sapientiæ stultitia dominatur! 3. Heu! quàm sunt alia carnis, alia spiritûs sensa! illa prona in pastum, ac Venerem, in cænum se abjicit, & volutatur in luto: iste ad æterna se efferens, cœlum suspirat. Illa - -

Correctio est figura, qua, quæ diximus, revocamus. *Utimur*, cùm minus aut plus, quàm oportet, dixisse volumus videri. *Formula* sunt: 1. Sed erravi, cùm Tyrannum appellavi Neronem! bestia fuit omni tygride sævior. 2. Quanquam parùm dixi de Eugenio, armorum gloriâ fuisse antiquis Heroibus supparem: superavit. 3. Verùm, quò me affectus inconsultus abripuit? hæc summa sit laus castitatis, quòd ex homi-
ni-

nibus Angelos faciat? Ah! altiùs mente confurgite! etsi enim esse Angelum magna felicitas est, tamen Angelum esse castum prope nulla est *laus*.

Dubitatio est figura, qua dubitamus, quibùs verbis, quo ordine, quibus sententiis dicendum sit. *Utimur*, cùm volumus aliquid valde extollere, aut deprimere, aut animi perturbati affectum manifestare. *Formula* sunt: 1. Quo te nomine vocem, scelereste proditor? Insanum dicam? utinam fuisses! nunquam tibi venisset in mentem tanti sceleris cogitatio. Latronem appellem? Quis latro ita barbarus fuit, ut - - 2. Nunc unde incipiam, ubi finiam, anceps sum; copia rerum me turbat, & temporis angustiae premunt. Magnificentiam Principis laudem? dies exigitur, ut narrem de templis, quæ exstruxit, de palatiis, quæ - - de justitia perorem? Loquantur viduæ - - 3. Jam ego mihi eloquentiæ Principum opto facundiam esse, ut opus tam grande, tam utile vobis persuadeam, quod quibùs ego balbutiens Orator modis perficiam? Nominis, an Numinis gloriam ut ex opere suscepto nascituram spectetis, hortabor? - -

Ironia est figura, qua sub laudis specie vituperium dicimus. *Utimur* ad contemptum, & derisionem. *Formula* sunt: 1. Hem! præclara res! sic vives, ut omnes te mori optent,

ptent. 2. O stultos Macarios ! cur tanti cœlum emistis, quod hodie ludendo acquiritur ? 3. Vah Heroes, digni, quorum nomina in cera scribantur !

Exemplum harum figurarum do in hac sententia : *Studiosus debet esse diligens*. Ratio est 1. Quia à studendo nomen habet, sicut omnis opifex ab operando. 2. Quia pallium gestare, & tota die aliud agere, quàm quæ ad studia pertinent, æquè parùm Studiosum efficiunt, quàm si asino libros appendas, & in scholam propellas. 3. Quia Studiosi officium est, in spem Reipublicæ juvandæ adolescere. Hæc tria vides, quàm nullam emphasin, & vim in animos habeant, nihilque vel delectent, vel moveant, si ita *Philosophico more* proponas : sed singula *figuris* exorna, videbis, quàm hæc duo diversa sint, *idem* dicere, & dicere *eodem modo*. En paradigma :

Sicut à farciendo fartor, à fuendo futor, textor à texendo, & omnis opifex ab operando sortitus est nomen : ita à studendo appellati sunt Studiosi, quicunque se Palladi togatæ dicârunt, ipsóque adeò, quod affectant, nomine indignos se faciunt, si studium nullum adhibent, quo placeant Deæ, quam adorare se fingunt. Aut quid ? num Studiosos appellem eos, quorum hoc unum est studium, nihil studere ? vos ego

(*Dubitatio*) hoc nomine vocem, quibus præ libris est Liber, præ calamo fistula, (*Antithesis*) præ schola hospitium? vos, qui nunquam (*Ethopæia*) videtis auroram, quibus omnis hora meridies est, omnes dies feriæ? vos, quibus nulla venit in mentem honesti cura, nulla cupido gloriæ, nullus amor publici boni? quibus nulla placet (*Hypotyposis*) occupatio seria, quos nullus utilis labor delectat? quibus hæc series actionum est, dormire, nugari, vagari, vorare, rixari, ludere, bibere, vomere, atque iterum stertere? O præclaram (*Ironia*) speciem Studiosi! O pulchram imaginem, quam si aspiciant Musæ, vereor, ne per amorem tabescant. Frugiperdæ! qui igitur stolones, si quidem vos Studiosi, qui fungi, qui trunci, qui scurræ nominabuntur? cani, aut asino injicite pallium, libros appendite, in scholam propellite, num ideò Studiosos facietis? magnum nomen est, magnum officium Studiosi. Non explico (*Præteritio*) quo gaudio frequentandæ sint scholæ: non dico, quàm avidè attendendum docenti sit: quàm diligenter, quæ audita sunt, oporteat repeti, quàm multum necesse sit legere, quàm crebra exigantur exercitamenta, nihil commemoro: hoc monuisse sit satis, qui Studiosus est, eum esse debere, de quo Respublica possit bene sperare. Ad acum,

ad stabulum, ad stivam, (*Correctio*) parum dixi! ad triremes, ad transtra damnetur, de quo debet illa sibi malè metuere, quique dividit nomen, & *Studiosus* esse mavult, quàm serio conatu adlaborare, ut mereatur *Studiosus* vocari. Imitatio fiat in hoc exemplo: *Christianus debet addictus esse virtuti.* 1. quia à Christo nomen habet, sicut Platonici à Platone &c. &c. 2. Quia forma crucis, rosarium &c. &c. tam parum Christianum faciunt, ac toga Monachum. 3. Quia Christiani professio est sanctæ Fidei addere sanctos mores, & Christi exemplis, atque doctrinæ conformes.

§. III.

*Exemplum Styli ornati per figuras
Moventes.*

AD motum faciunt interrogationes, sustentatio, Prosopopœja, Apostrophe, obsecratio, optatio, & exclamatio, figuræ dignæ, ut sibi Tyro diuturniori labore familiarissimas faciat.

Interrogatio est figura, qua *utimur* non sciendi causâ, quasi aliquid ignorantes, sed ad instandum, & urgendum. *Formula* sunt
1. Quid genus jactas? Quid proavos? Quid aliena decora? Unde honorem arrogas tibi?

bi? 2. Obsecro, quæ est ista dementia? Hoc sapientem facere decuit? Hoc committere vir nobilis potuit? Quæ abjectio! 3. Et non absterruit te præsens Angelus? Non oculus DEI? Non ipsa ratio? Non sceditas sceleris? Non metus supplicii saltem? Non ne exurgerent adversum te elementa, metuebas? Non malè pereuntium exempla se objecerunt? - - -

Sustentatio est figura, qua auditores *aliquantum suspensos* tenemus, ac demum aliquid, quod non expectant, subjungimus. *Ut*imur, cum volumus, ut aliquid *cum singulari attentione* audiant. *Formula* sunt 1. Expectare videmini, quid deinde sit factum Caino: an terra glutiverit? An cælum fulminârit? An - - - nominate, quanta potestis supplicia, gravius est omnibus, quod miserum perdidit. Vultis, ut edisseram tandem? Dimissus est *liber*. Hoc ajo supplicium omnî suppliciô fuisse atrocius. 2. Quis mihi nunc dabit verba, quibûs explicem, quanta duris cervicibus, & ad bona consilia obstinatis mala impendeant! ô ut mallet illa oculis exhibere, quàm auribus, quarum vires tam nullæ in animos sunt! audite tamen, obsecro supplex, audite attenti, quæ dicam, & memoriæ fidelis commissa, sæpius, ac diutiùs revolvite animô! lata sententia est: *Dicentes, se esse*
sa.

Sapientes, stulti facti sunt! ita tonat Apostolus, & istud tonitru grandinem malorum denuntiat. 3. Nunc verò, quantis possum, maximis clamoribûs, & tota contentione virium agendum est mihi, ut intelligatis penitiùs, quanti referat istam perniciosam superbiam soliô dejici, proteri, conculcari. Neque enim in hac causa de vestris fortunis agitur: levis jactura esset, ac fortè optabilis. Non de nominis gloria periclitamini, quanquam & ipsa patitur - - de anima, de salute æterna, de cælo, de DEO est sermo. - - -

Prosopopæja est figura, per quam loquentes introducimus personas *remotas*, imò *mortuas* etiam, & res inanimas. *Utimur*, cùm affectum, quem illa persona habet, vel haberet, si viveret, volumus auditori *ad sensum* proponere. *Formula* sunt 1. Quòd si quis tunc Jacobum lamentantem audisset, quid audisset, nisi has miserabiles voces: O parens infelix! - 2. Sed loquantur muta marmora sepulchris Regum imposita, dicant, quos recondant thesauros: nolite errare, inquiunt, qui præteritis, nec quenquam hujus Mausolæi magnificentia fallat, ut credat. - - - 3. Plura non dico: quibus ista non sufficiunt, descendant ad inferos, & damnatos Manes exitii sui causam edicere jubcant. Audient ibi gementem juvenem:

heu me! cur non obedivi - - inde execrationes viri generosi percipient: ô infelix superbia! ô maledicta obstinatio! - -

Apostrophe est figura, qua absentes alloquimur, & interdum etiam mortuos, & res inanimas. *Utimur*, cum vehementiam affectûs in nobis orti volumus demonstrare. *Formula* sunt 1. Ergo ad vos me verito Divi, horum civium tutelares, vos huc oculos vertite, & quibûs miseriis vestros clientes oppresserit extrema calamitas, attendite - 2. Quid autem videtis oculi mei in hac vanitate? claudite palpebras - 3. Heu! quò sum prolapsus! conde radios sol! irruite tenebræ, & nocte perpetua meum dedecus tumulate! - -

Obsecratio est figura, qua imploramus vel Cælitum, vel hominum opem, additis argumentis, quibûs movemus. *Utimur*, ad demonstrandam rei gravitatem, & necessitatem. *Formula* sunt 1. Hic ego vos obsecro, ut, si qua est cura animæ, si nondum exuistis naturam hominis - - perpendere velitis attentius, quòd - - 2. Quare ne trahite moras, & ex hoc periculo per veterem amicitiam, per datam fidem eripite nos! per illas lacrymas, quas, cum discessimus, profudistis, per ultimos amplexus oro - - 3. At tu, ô DEus, memento, obsecro, quòd ille homo imago sit tua, quòd

quòd tui sanguinis pretium ! recordare ,
quanta idem huc usque pro te fecerit ! - -

Optatio est figura, qua bonum, *Imprecatio*, qua malum imprecamur, & solet sæpè misceri *exclamatio*. *Utimur*, cùm affectus incaluit. *Formula* sunt 1. O scelus ! ô audacia ! ô impudentia singularis ! ut te pestis, aut fames devastet urbs flagitiosa, ne in sceleribus tota computreas ! 2. Hem prudentia ! hem astutia hominis ! propè absurdum, ut ad aliorum correctionem malam crucem imprecer tibi ! 3. O utinam nunc viverent illi Herôes, quibus patria salutem debet ! & quis det, ut redeat illud aureum sæculum ? - -

Exemplum per has figuras ornatum habet in hac sententia : *Servire DEO omnis ratio suadet* 1. *Æquitas*, quia nullus est dominus, qui servum suum meliùs habet, quàm DEus, si per omnia còmpares. 2. *Utilitas*, quia summa est merces, nempe cœlum, cujus inæstimabile pretium est. 3. *Necessitas*, quia ex titulo creationis, redemptionis, & facti in baptismo promissi summa est obligatio serviendi, à qua nec alius quisquam, nec ipse DEus te potest absolvere. Serviamus igitur ex his rationibus libenter. Hoc argumentum sic à Professore dictatum discipulus, qui, quæ ha-

D 4

etc.

etenus docuimus, sedulò & legit, & exercuit, ita *per figuras* ornabit:

Si hominibus nemo ferviret, nihil mirarer, cùm sciam, rarò fieri, ut ad ejusmodi servitium præstandum magna aliqua utilitas alliciat, rariùs, ut impellat æquitas, rarissimè, ut necessitas cogat: verùm quòd DEus paucos adeò numeret, qui fideliter famulentur, hoc miror, quippe cùm argumenta, quæ sæpè ad persuadendum sufficiunt singula, ut homini servire velimus, pro DEO pugnent universa, nihilque sit hac servitute æquius, si consideres Dominum, nihil utilius, si attendas mercedem, nihil denique necessarium magis, si ad ipsam hominis conditionem respicias. Age enim, nam te, te ipsum compello, qui servire aliis omnibus, quàm DEO mavis, quem tu mihi Dominum reperies DEO meliorem? quem magis amantem Servorum? (*Interrogationes*) Homini famularis: victum præbet malignè, vestitum vel nullum, vel vilissimum, mercedem exiguam: cæterùm agit imperiosè, urget laboribùs, incurium increpat, negligentem expellit, diligentem etiam ac fidelem vix oculò blandò, aut verbo leniore dignatur. DEus quem victum præbet famulantibus sibi? Usque ad delicias amat. Qua veste induit? Veste gratiæ, cui comparari nullum aurum,

rum, nulli lapides possunt. Quam promittit mercedem? Ipse est merces magnanimis. At nempe gravia imperat? Imò leve est onus, & cui portando ipse succollat, recreat fessum, excitat languidum, blanditur negligenti, *infidelem* leniter increpat, patienter sustinet, ejicit invitus: *fidelem* amat tenerrimè, nec jam servum appellat, sed amicum vocat, nec amicum modò, sed etiam filium nominat, ac ne nomen inane putes, hæredem facit. Et ô quantæ hæreditatis! suspice, suspice! (*Exclamatio*) cælum est hæreditas tua! cælum ille locus deliciarum, unde omnis dolor, ac tristitia exulat! cælum, illud supremi Regis palatium, cujus pavimentum rot aureis stellis collucet! cælum, cui si comparas hortos Principum, fimeta sunt, si arces Cæsarum, tuguria sunt, si paradisi delicias, miseriæ sunt! cælum, ut dicam, quidquid dici potest, cujus gaudia nec oculus vidit, etiam qui omnia vidit, nec auris audivit, etiam quæ plurima audivit, nec mens capit humana, etiam quæ capacissima est. Quid tibi videtur? non æquum, non utile est, servire Domino tam bono, pro mercede tam grandi? Quanquam age, quod agis (*Permissio*) contemne, quod æquitas postulat, sperne, quod suadet utilitas: serviendum est tamen, sic ajo, velis,

nolis, serviendum est. Ego creavi te (*Proa
Sopopæja*) dicit Dominus, ego ex luto te
formavi, ut figulus: servire debes, Do-
minus sum! Ego redemi te, & fusi sangui-
nis pretiô meum feci: servire debes, Do-
minus sum! Ego te adoptavi, & accepta-
vi jusjurandum, quo te, cùm sacrîs un-
dîs abluereris, obstrinxisti ad servitutem: ser-
vire debes, Dominus sum! Ecce funicu-
lus triplex, qui nulla arte, aut fraude, aut
vi unquam rumpetur. Nam unde demum
spes aliqua excutiendi mancipatûs appareat?
(*Sustentatio*) num latere rebellio potest?
DEus est Dominus tibi, qui omnia videt.
Num te imperanti oppones per contuma-
ciam? Omnipotenti resisti non potest. Dæ-
monem, credo, invocabis, ut ad jugum
deijciendum te adjuvet? frustra es! ipse
mancipium est rudentibûs inferni ligatum,
& impotens sibi. At Angelos trahes in par-
tes? Fideles ministri sunt: nihil audient.
Res cæteras creatas implorabis? Bestias,
elementa, orbem terrarum in rebellionis
communionem vocabis? Actum est! or-
bis terrarum contra te, pro, & cum DEO
pugnabit. Quid superest, unde speres?
occurrit postremum fiducia argumentum:
nempe DEus, DEus liberum te voluit, ip-
se te exemit, ipse à necessitate servitutis
absolvit. Sophista vecors! placere tibi hæc
fal-

fallacia poreſt? Ah! urge oculos, ſi quid ſapis, in veritatis aſpectum: (*Obſecratio*) de ſalute eſt actum, niſi aperis! potuit, ita eſt, potuit creare te DEus, vel non creare: ſed poſtquàm creavit te, nam neceſſarium eſt te eſſe ſervum, quàm neceſſarium eſt ipſum eſſe DEum. Cur? Quia DEus eſt, quia neceſſariò Dominus eſt! adeò, ut ſi tu ceſſares ſervus eſſe, ipſe ceſſaret eſſe Dominus, eſſe DEus ceſſaret. Quid? Adhuc infultas ferocule? Adhuc clamas: non ſerviam! liber ſum! . . clama! clama! patietur fortasſe DEus ferocire te aliquantum: ſed non ideò liber es. Circumfuſum undique Numen te tenet, ſervire debes! hæc ſola relicta libertas eſt, ut ſtatuas, num ſervire malis ad gloriam miſericordiæ beatus in cœlo, num ad commendationem juſtitiae æternùm infelix in inferno: elige! Quid ſtupes, miſer? Quid eligendum ſit, dubitas? Vah dementem! ô quiſquis non deſipis, hœc momentò decerne ſervire alacriter, promptè, conſtanter. Præcipe magne DEus (*Apoſtrophe*) obediemus! fugere malum jubes? Fugiemus! facere bonum? faciemus! diabolo, mundo, carni reſiſtere? reſiſtemus! denique, quod debuimus ſemper facere, agnoſcimus Dominum: ſerviemus! ita nos loqui, ita agere decet: hoc poſtulat æquitas,

tas, quia bonus est Dominus : ad hoc invitatur utilitas, quia magna est merces : hoc necessitas imperat, quia qui Dominus, idem & DEus est, cui servire, regnare est, non servire, perire. - - -

Per quidquid est charum tibi, Lector, & per Reipublicæ sive profanæ, sive Ecclesiasticæ (nam alterutri servies) amorem obtestor te, *ut figuras has* ames, ideòque *formulis incipiendi* diligenter uteris, nec cesses, donec usum tibi esse *facilem* experiaris. Ne tamen inepto loco, aut tempore utaris, & *contra iudicium*, observa, quæ in singulis *de usu* studiosè notavi.

PRÆCEPTUM V.

Styli Oratorii elegantia perficitur per Transitiones.

Ratio præcepti est, *una*, quòd malè afficiat auditores oratio, cujus partes inconcinnè cohærent : *altera*, quòd in transitionibus major sit vis, quàm multi putent. Neque enim *delectant* solùm, cùm corpus unum ex diversis membris aptè compositum formant, sed & ad docendum. ac movendum valent. *Ad docendum*, quia faciliùs auditor convincitur, si *ope transitionum* videat non modò *unum post aliud*, quod est

est plurium vitium, sed *unum ex alio* dici. *Ad movendum* autem, quia per transitiones excitatur *nova attentio*, & *benevolentia*. Sunt autem transitionum tria genera: unum fit per formulas *vulgares*, alterum *per insinuationem*, tertium *per figuras*. Exemplum omnium in uno exemplo dabo; lege attentè, & *centies relege*. Sit hæc sententia: *fugendum est otium*. Argumenta sint duo. 1. Quia *facit hominem inutilem mundo*. 2. Quia *noxium insuper*. Postquàm jam *primum argumentum* Orator solidè tractavit, vide, quàm variis modis possit *ad secundum* transitio fieri, vide inquam, & *in aliis exemplis* imitare.

§. I.

Exempla Transitionum per formulas vulgares.

1. **I**nutilem itaque te mundo ignavia, *quin* & noxium faciet.
2. Inutilis ergo mundo per ignaviam fies, *hoc primum*, deinde noxius etiam, *hoc alterum* malum est.
3. Atque hæc fatès demonstrant, hominem otio deditum inutilem mundo esse: *exponamus iam*, quod deterius est, quàm idem fieri noxius soleat.

4. A-

4. Abundè, opinor, ostensum est, quàm nihil profit mundo, qui se otio dedit: *illud jam considerandum est*, quàm insuper multum obfit.

5. Est igitur homo otiosus sine dubio inutilis mundo: sed hoc ferri potest. *Illud quis ferat*, quòd sit insuper noxius?

6. Audistis grave malum, quàm inutilem mundo hominem otium faciat: *Audite gravius*, & quàm faciat noxium insuper, intelligite.

7. Hactenus, quàm nihil homo otiosus mundo profit, audivimus: *nunc*, quàm multum obfit, audiamus.

8. Quid autem his immoror, aut inutilem esse mundo hominem otii amantem demonstrem? *Ad illud festinandum est*, ut narrem, quàm noxius sit.

9. Sed quòd inutilis sit mundo homo otiosus, nòrunt omnes: *Hoc fortè novum aliquibus erit*, quòd etiam noxius sit.

§. II.

Exempla Transitionum per Insinuationem.

Insinuatio fit 1. à materia, si rei, de qua agitur, necessitatem - pro renovanda attentione efficaciter inculces. 2. A persona

loquentis, si dicas talia, ex quibus apparet, loqui te *incitatum affectu bono*, non malo.

3. *A persona audientis*, si dicas ea, ex quibus auditor videt, se aestimari, & te illi *bene*, non malè velle. En exempla:

Insinuatio à materia. Possem hìc sermonem abrumpere, quoniam ingenuis animis, ut fugere otium velint, utique sufficit intelligere, quàm *inutilem* mundo hominem illud vitium faciat: quia verò non qualicunque, sed heroce odio, atque perpetuo dignum est scelus, finite, ut dictis atrocibus atrociora subjiciam, ex quibus percipiatis, non inutilem modò, sed *noxium* insuper ignavum hominem universæ Reipublicæ fore. Digna sunt seria attentione, quæ dicam: neque enim communia, levia, dubia audietis, quæ de hujus farinæ homuncione timenda sunt damna, sed certa, gravissima, & omni vestro metu majora.

Insinuatio à persona loquentis. Atrocia dixi: sed quæ supersunt, atrocissima sunt, & quæ cogitare etiam horror est animo vos amanti: itaque ignoscite, si irascar! nam si, quàm *inutilis* homo ignavus sit mundo, recensere sine dolore non potui, quid expectare vos æquum est, quando, quàm sit noxius etiam, narrare aggredior?

Insinuatio à persona audientis. Sed erit fortasse, quem parùm hoc angit, *inutilem* se
mun-

mundo esse, ac vilem: at pro *noxio* haberi, pro pestifero, pro homine, cui aqua & igni sit interdicendum, hoc utique nemo est, qui patiens audiat. Ita tamen se habet res: *noce* orbi, quisquis otium amas, & justam adversum te iram totius Reipublicæ provocas.

§. III.

Exempla Transitionum per figuras.

Per correctionem. Quanquam quid ego *inutilem* voco, quem *abominabilem* orbis clamat!

Per Prosopopæjam. Parum dixi, cum *inutilem* dixi: quid enim diceret orbis, si loqui posset? ab otiosis, diceret, non modò *nulum commodum*, sed *omne damnum* est mihi.

Per Obsecrationem. Itaque per ego vestrum vos honorem obrestor, otium fugite! imò si quis est amor salutis, fugite! nec enim *inutiles* solùm, sed & *noxios* facit.

Per Dubitationem. De *contemptu* dixi, cui vos otium objicit: nunc *de damnis* quid dicam? Unde incipiam? ubi finiam?

Per Hypotyposin. Quàm nihil mundo *prosit* homo otiosus, auribus hausistis ad nauseam: nunc quantum etiam *obsit*, oculis da-

dabo. Circumspicite orbem ! Agrum videtis obsitum sentibûs - - quis fecit ? - -

Per imprecationem. Utinam computrescas in sordibus miser ! sicut nihil es *utilis* mundo, ita nec *noxius* fores. Nunc dum vivis, quantam heu ! in orbis perniciem vivis !

Per prateritionem. Sed abrumpamus sermonem *de contemptu*, cui vos otium objicit, - - *de damnis* dicamus.

Per occupationem. Saltem, inquires, nemini *noceo*, cùm otior. Imò maximè *noces* sceleste ! - -

Per licentiam. Sed nimis verecundus fui, dum *inutilem* mundo hominem dixi otio deditum : *noxius*, noxius est, & aurâ communi indignus.

Plures qui *formulas* velit, mille alias *in lectione Auctorum* facilè observabit. Mihi hæc de transitionibus, & universim de Rhetorica delectante breviter dixisse sufficiat. Tyro, si, quod necesse est, exercitatio, atque qui exercitationum *materiam* peritè & suggerat, & digerat, Magister accesserit, vel *post unius mensis laborem* lætus experietur, quàm facilem progressum faciat, qui *ex tradito ordine*, ac *methodo* discit. Cupio autem, ut post primi mensis laborem discipulus respondere *examinanti* promptè possit de singulis, quæ in hoc libro explicavi:

menſe ſecundo verò *repetat omnia*, & *in materia*, quæ *ad uſum* ſit, *exerceat*. Ita Stylo Oratorio, ex quinque præceptis huc uſque *per exempla* propoſitis, ritè formato aſſueſiet.

LIBER I I.

*Præcepta, Praxis, Uſus Rhetoricæ
docentis.*

QUæ hætenus de *Stylo*, per quem *delectat* Orator, ſunt dicta, nequaquam (nam centies hæc doctrina inculcanda Tyronibus eſt) præcipuum Rhetoricæ opus ſunt, ut imperiti Artis, qui eloquentiam non diſtinguunt à garrulitate, fortassis exiſtimant. Delectando *docere* oportet, ſi finem, qui eſt *motus*, conſequi velis, & non *in delectatione inani*, qualem pueri ex bullis captant, quieſcere. Itaque ex Rhetorica *Delectante* gradum promove ad *Docentem*, cujus officium eſt, circa quamvis quæſtionem, ſive ad ſolam *ſpeculationem*, ſive etiam *ad Praxin* pertineat, *facundè* diſſerere. Ad hunc finem adhibemus eadem media, quæ Philoſophi ad ſuum. Sicut enim ſunt tres modi *ſciendi*, ſic & *docendi*, nempe definitio, diſiſio, & argumentatio,
ad

ad quam etiam *confutatio* spectat. Eâdem operâ rursus *de locis Rhetoricis* ex instituto nunc agam, quippe ex quibus tanquam aurifodinis eruenda sunt argumenta, quæ definitionem, divisionem, argumentationem, & confutationem constituunt.

PRÆCEPTUM I.

Rhetorica docens utitur Definitione.

Ratio præcepti est, tum, quia *ad docendum* maximè pertinet intelligere, quis sit *status questionis*, atque adeò *de qua re* sit sermo, *de qua non*: tum quia ex cognita *rei natura*, quam definitio manifestat, *argumenta alia* facilè deducuntur. Fit autem definitio apud Rhetores *ex variis locis*; methodus ab exemplis patebit.

§. I.

Exempla Definitionis à genere, & differentia.

Hoc genus definitionis Philosophis proprium est: à Rhetoribus tamen usurpatur etiam, cum *ex rei natura* volunt solidè argumentari. Genus invenitur, si in-

dages, per quid res cum aliis rebus *conveniat*, *differentia* verò seu *forma*, si consideres, per quid res constituatur, & ab omni alia re *differat*. Latiùs, & magis rhetoricè loquendo, *definitio à genere*, & *differentia* dici potest illa descriptio, qua explicatur, *quid res sit*, & *quid non sit*.

In praxi *pro inventione argumentorum* ex definitione à genere, & differentia sic procedes:

Sit i. hæc sententia: *Joseph propter accusationem Domine non est putandus reus attentati adulterii*. Examina hinc illas voces, quarum significationem attentius considerare, videbitur operæ pretium esse. Tres se offerent: *Joseph*, *Domina*, *adulterium*, quas se definias, tria invenisti *argumenta*, quibûs Josephi innocentiam probes, sic: Joseph non est putandus reus, quia i. *qui* accusatur, est *Juvenis probus* (ecce *genus*, nam per hoc Joseph cum pluribus convenit) *Domino suo tam charus*, *ut eum domûs sue Praefectum constituerit*: ecce *differentia*, nam per hoc differt Joseph ab aliis juvenibus etiam probis. 2. quia, *à qua* accusatur, est *mulier*, ecce *genus*, & *Josephi Domina semper ab ipso culta*, ecce *differentia*. 3. quia, *de quo* accusatur, est *crimen atrox*, en iterum *genus*: quo *jus mariti violatur tam benefici*, hæc *differentia* est. Hæc tria *argumenta*, si redigantur in *argumenta-*

gumentationes, sicut infrà docebo, & deinde *ornentur Rhetoricè*, ac amplificentur, apparebit, quæ vis lateat non ad docendum solum, sed etiam ad movendum. Verùm hinc methodum facilem *inventionis* instituentæ tradere decrevi, *de dispositione*, & *elocutione* suo loco acturus, de quibus proinde etiam Tyro nihil sollicitus sit, sed IN SOLA INVENTIONE se per plura exempla exercere contentus, *ornandi* curam paululum differat, donec *quid* ornari possit, ac debeat, suo ipse labore reperire didicerit. Falsum enim est, quod nonnulli existimant, *Inventionis* industriam solis Magistris competere, & discipulorum vires superare. Seligatur materia *proportionata ætati*, (*hoc docentis officium est*) & docebit experientia, plures *in arte inveniendi* excellentem profectum facere, quàm *in elocutionis ornatu*, quippe qui præter ingenii dotes non mediocrem *laborem*, qualem pauci adhibent, exigit, cùm interea *inventio* ingenium solum, studium propè nullum requirat, præcipuè si *methodo*, quam exhibeo, discipuli *per exercitamenta* assueverint, & pro subsidio, cùm eos *natura* destituit, *librorum indicibus* prudenter uti doceantur. Unde fiet, ut ex scholis Rhetores prodeant *de arte tota*, & non *de una sola parte artis* rectè instructi. Sed hæc obiter notasse sit satis:

tis: verba pluribûs exemplis firmabo. Ita-
que

Sit 2. hæc sententia: *Roboam debet populo supplicitermittere partem tributorum.* Argumenta *ex definitione* sic erues, quia 1. à quo hæc gratia petitur, est *Rex*, ecce genus: *Filius Salomonis, nepos Davidis*, ecce differentia: sequitur, quòd, nisi *Tyrannus* esse velit, debeat *avum* potiùs imitari, quàm *patrem*. 2. quia, *qui* petit, est *populus* liberè, non per vim armorum subiectus, ecce genus: *DEO singulari titulò charus*, ecce differentia; sequitur, quòd debeat benignè haberi. 3. quia, *quod* petit, est remissio partis, non totius *pecunia* ecce genus: *impetranda à Principe propter Reipublicæ bonum*, ecce differentia; sequitur, quòd æqua sit postulatio, ac audienda.

Sit 3. hæc sententia: *Templis DEO sacra-
tis debetur reverentia.* Argumenta invenies per definitiones, quas vocant, *negativas*, dicendo, quid non sit *templum*, quid non sit *DEUS*, quid non sit *debitum*, sic: quia 1. *Templum* non est forum, ubi tractantur commercia, aut hortus, ubi ambulatur, & luditur, aut hospitium, ubi ridetur, garritur, saltatur - - sed locus DEO colendo dicatus. 2. Quia *DEus* noster non est truncus aut saxum, uti apud Gentes: neque *crocodilus*, bos, aut felis, uti apud *Ægyptios*:

tios : neque fur , tyrannus , aut mœchus ,
quales à Græcis colebantur : sed est Domi-
nus Optimus, Maximus, qui vivit & re-
gnat. 3. Quia reverentia hæc non est
consilii, sicut opera misericordiæ, non me-
rè utilis, sicut omne exercitium virtutum,
neque merè laudabilis, sicut usus variarum
devotionum, sed est *obligatio* de præcepto.

Sit 3. hæc sententia: *Eloquentia debetur
magna æstimatio.* Probabis, dicendo: *quid
sit, & quid non sit*, nempe, *quia* eloquentia
non est vana garrulitas, ut aliqui putant: ne-
que ad homines decipiendos inventum ar-
tificium, sicut aliqui abutuntur: neque va-
na, & inutilis ostentatio ingenii, uti quæ-
dam aliæ Artes: sed est ars aptè dicendi ad
persuadendum, quod prodest.

Sit 5. hæc sententia: *Etiā Nobiles debent
virtuti studere.* Probabis hoc à *definitione
nobilitatis*, quia nobilitas non consistit in
ostentatione vestium, serie famulorum, su-
perbia ædium, neque in artibus, quas vo-
cant, Nobilium, ut sunt ars equitandi,
saltandi, digladiandi, neque in antiquis
ceris, & fumosis imaginibus: sed in imi-
tatione virtutum, propter quas Majores fa-
cti sunt nobiles.

Quòd si quis exercitii causâ hæc exem-
pla sic rudi Stylô proposita velit *ornare*,
habet paradigma supra, ubi *quid sit, & quid*

non sit Studiosus, f. 49. per figuras exposui.
Exempla plura inferiùs dabo.

§. II.

Exempla Definitionis per Etymologiam, & Enumerationem partium.

Etymologia est argumentum, quod ducitur *ab origine* nominis, sicut *conjugata* vocantur argumentum, quod ducitur à *derivatis* ex nomine. *Enumeratio partium* autem est argumentum, quod ducitur ab enarratione partium, ex quibus aliquod totum componitur, aut quas in se continet. Copia verborum major erit, si exponas non solum, unde oriatur nomen, sed etiam unde non, quanam inde deriventur, & qua non, qua sint totius partes, & qua non, sobriè tamen, ac prudenter, ne verba sine causa multiplices. Exempla vide.

Sit 1. hæc sententia: *non decet hominem alios præ se contemnere*. Probabis 1. *ex origine nominis*, quia homo *ab humo*, unde formatus est, nomen habet, & proin par est omnium naturæ conditio. 2. *à derivatis* ex voce *homo*, quia homo alios despiciens non agit *humaniter*, & *humanitatem* exuisse videtur. 3. *ab enumeratione partium*, quia neque ex corpore, neque ex anima, unde
su-

superbiat, habet, nam illud ex luto, hæc ex nihilo est. Hæc argumenta jam, ut supràmouui, *argumentando* facies efficacia, sicut pòst paulùm doceberis.

Sit 2. hæc sententia : *Christianus debet fugere vitam mollem.* Probabis 1. *ab origine nominis*, quia nomen non ab Epicuro, non à Mahomete - - sed à *Christo* accepit. 2. *à derivatis*, quia Christianus deliciis inhians, legibus fidei *Christiana* conformem vitam non vivit. 3. *ab enumeratione partium vite*, quia talis mollities ne quidem *puerum* Christianum decet, minùs juvenem, minimè *virum*, aut *senem*.

Sit 3. hæc sententia : *Optimi Consilarii sunt mortui.* Probabis 1. *ab origine nominis*, quia consiliarius dicitur à *consilio*, quod à mortuis sincerissimum datur. 2. *à derivatis*, quia neque, qui *consulunt* illos, horrent offendi, neque, qui *consuluntur*, timent offendere. 3. *ab enumeratione partium*, quas in se continet vox *optimi*, quia in mortuis neque sapientia, quantâ polleant, neque integritas, quàm certa sit, nos potest latere.

§. III.

*Exempla Definitionis per causas, effecta,
& comparationes.*

CAusæ sunt quatuor : *efficiens*, à qua aliquid fit, *finalis*, propter quam aliquid fit, *formalis*, per quam aliquid fit, & *materialis*, ex qua, in qua, vel circa quam aliquid fit. *Effecta* sunt ea, quæ ex causis oriuntur. *Comparationes* fiunt ab iis, quæ cum re comparata aliquam similitudinem, & convenientiam habent. Atque ex his tribus locis fiunt definitiones, quas *conglobatas* vocamus, Oratoribus valde, & præcipuè in epilogis, familiares, quas ut facile formes 1. quære, quæ sunt hujus rei *causæ*, quæ non, quæ *effecta*, quæ non, quibus est *similis*, quibus non? ita colliges definitionum *materiam*. 2. *Ex verbis*, quibus causæ, effecta, similia expressa sunt, *fac substantiva*, & epithetis orna: sic habebis definitionum *formam*. En exempla.

Sit 1. hæc sententia : *Fides Catholica sola est vera*. Probabis à *causis*: quia sanctus est ejus *auctor*, Christus: sanctus *finis*, nempe cultus ac æstimatio DEI: sancta *materia*, nempe articuli ad omnem perfectionem exacti: sancta *forma*, seu promulgatio per mil-

mille prodigia orbi splendens, quæ rursus singula *argumentando* urgenda sunt. Id si nolis, fient (*brevitatis causâ*) ex his argumentis definitiones conglobatæ *per Substantiva metaphorica* sic: est enim fides Catholica filia Verbi æterni, Mater sanctissimæ Religionis, Magistra summarum virtutum, Sol orbis universi tenebras tot radiis, quot prodigiis vincens, non, ut aliæ quædam sectæ, progenies viperæ, genitrix scelerum, inimica probitatis, ancilla cæci furoris, & ministra infantiæ.

Sit 2. hæc sententia: *Choreæ sunt juveni fugienda*. Probabis *ab effectis* 1. *Per verba*, quia *tollunt* verecundiam, modestiam, amorem solitudinis, ac laboris: & *faciunt* hominem petulantem, lascivum, in omnem licentiam effusum. 2. *Per Substantiva*. Nam quid sunt choreæ, nisi verecundiæ scopulus, charybdis modestiæ, schola petulantiae, forum licentiæ, officina lasciviæ, pestis morum, & pessima Juventutis corruptio?

Sit 3. hæc sententia: *Magnum est animæ pretium*. Probabis *per comparationes*, quas ut facile invenias, circumage oculos, videbis *supra te* cælum, solem, montes, aves - - *infra*, flores, animalia, pisces, flumina - - *circa*, arces, libros, imagines, ciuitas, aurum, scalam, januam - - quidquid

quid se subito objicit, contemplare attentius, *aliqua servient*. Ita enim dices rectè: anima sol microcosmi est, imago Divinitatis, totus thesaurus hominis, liber mirabilium DEI, arbor vitæ, sedes gratiæ, templum gloriæ, solium Sanctissimæ Trinitatis. Atque hæc est prima praxis, qua citò *similitudines* inveniuntur.

Altera est, si obiter *aperto Dictionariò*, seu Lexico, obvia aliquot substantiva colligas, aut *ex litteris*, quæ vocem componunt, nomina inquiras apta similitudini exprimendæ. Sic, si probare velis, *mundum non esse amandum*, vide, ut invenias *sex nomina*, quorum *litteræ initiales* vocem *Mundus* constituent, & habebis *sex similitudines*, dicésque: est enim mundus *Mare* infame naufragiis, *vorago* floribûs tecta, *nemus* latronibûs plenum, *domus* furoris, *Veneris* hara, *stabulum* flagitiorum. Ubi hoc obiter nota, *si dubites*, num similitudo sit bona, substantivum *in verbum* verte. Si bene verti potest, tene, secûs, abjice. Ita rectè dicis: omnia in mundo flagitia *stabulari*, ibi velut in hara sua Venerem, velut in domo propria furorem *habitare* - - argumentum ergo habes, rectè etiam *stabulum*, *haram*, *domum* vocari.

Est & tertia praxis, si nempe *effecta rei*, ex circumstantiis *quid*, *quomodò*, *ubi*, *quando*

do . . colligas , & pro verbis *nomina* vel metaphorica , vel propria ponas. Sic , si hæc sit sententia : *gula nocet* , quære , *cui* nocet ? nempe corpori , animæ , fortunis , famæ. *Quomodo* ? Stomachum obruendo , intellectum evertendo , cistas evacuando , mores corrumpendo. *Ubi* ? Maximè in Germania. *Quando* ? In juventute , & senectute. Jam substitue verbis *nomina* , & dic : gula Germaniæ labes , juvenum latro , virorum pernicies , senum dedecus , quorū malorum est genitrix ! venenum est corpori , animæ mors , fortunarum vorago , putredo famæ , tormentum stomachi , rubigo ingeniorum , nutrix scelerum , legum ruina.

Hæc ad facilem inventionis praxin frequentanda Tyroni exercitatio est *in pluribus exemplis* , quibus & ornatum majorem adde-
re poterit *per epitheta* , aut longiorem *similitudinum* explicationem , cujus paradigmata , quia infra passim occurrent , hîc nulla addo , lætus , si vel sic *sine parergis* didiceris , *nunc quidem* definitiones conglobare. *Usus* Exercitii in omni genere dictionis perpetuus est , omnisque solidæ *Argumentationis* fundamentum. *Definire* qui nescit , parùm dicet *ad rem*.

PRÆCEPTUM II.

Rhetorica Docens utitur Divisione.

Ratio præcepti est, quia, *qui bene distinguit, bene docet*: nihil enim aut *memoriam* magis juvat, aut *intellectum* ordinatiùs instruit, quàm *bona divisio* modò non ita multiplex fit, *ut obruat*. Est autem divisio: *Oratio distribuens totum in suas partes*, quod fit *tribus modis*, nempe per multiplicationem *subjecti*, vel *prædicati*, vel *rationum*, quod ut præstes faciliùs, perpende, quid hic *versiculus* velit: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodò, quando*.

Cujus explicationem jam suprà datam consultò hìc repeto, quia bene intellecta plurimarum inventionum est ferax, & fons omnium divisionum.

Quis significat *personam*, de qua est sermo, ejusque *dotes*, aut *vitia* sive corporis, sive animi. *Quid* dicit *rem*, & ejus diversa *genera*, ac *partes*: vel *negotium*, quod factum est, fit, vel fiet. *Ubi* notat *locum*, profanus an sacer sit, publicus an privatus, terrestris an maritimus, obscurus an celebris, urbs an pagus, schola an forum. *Quibus auxiliis* explicat *instrumenta*, socios, ministros, media, per quæ aliquid fit. *Cur* indicat *motiva*, & fines, propter quos aliquid fit.

fit. *Quomodo* exponit *modum*, quo aliquid fit, citò an lentè, studiò an casu, ex malitia an ignorantia, cum ira an gaudio, diligenter an obiter. *Quando* est nota *temporis*, quo aliquid fit, noctu an interdiu, die festo an non festo, hyeme an vere, in juventute an in pueritia, tempore belli an pacis, morbi an sanitatis - - hæc qui sedulò advertit, facilis ei erit *omnis divisio*, imò & *subdivisio*, quippe quæ nihil est aliud, quàm *nova divisio*, post divisionem *totius sententiæ* facienda *in singulis membris ejusdem*. Exemplum lege.

§. I.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione subjecti.

Subjectum sententiæ est id, *de quo* aliquid dicitur. Quære, *quotuplex* fit, & mox occurrer *divisio*. Sic si hæc fit sententia: *otium est noxium*, considera, *quotuplex* sit *subjectum*: *otium*, de quo dicitur, quòd noxium fit, attendendo, *quis* otietur? *Cur*? *Quomodo*? prodibit continuò hæc triplex *divisio*: 1. *Otium & juvenum, & virorum*, est noxium. 2. *Otium*, sive *ex radio laboris* nascatur, sive *ex amore nugarum*, est noxium.

um. 3. Otium five *nihil agentium*, five *inutilia agentium*, five *mala agentium* est noxium.

Aliud exemplum do in hac sententia: *Mors peccatorum pessima*. Subjectum habet duo vocabula: ex ambobus potest divisio fieri. Nam 1. quære: *quotuplex* est mors *ratione modi*, quo morimur? Et dices: mors peccatorum, five eos *subitò*, five *leniè* opprimat, pessima est. 2. Quære: qui peccatores pessimè moriuntur? Et dices: mors peccatorum five *placide*, five *turbide* morientium pessima est. 3. Quære: *quotuplex* est mors *ratione instrumentorum*, quibûs infertur? Et dices: mors peccatorum, five sit *naturalis*, five *violenta*, pessima est.

Tertium exemplum habe in hac sententia: *Omnis felicitas hominis à DEO est*. Considera 1. *quis* sit homo, seu quæ ejus partes? Et dices: felicitas & *corporis*, & *animæ* à DEO est. 2. *Quid* sit felicitas, seu quæ ejus genera, aut species? & dices: felicitas & *hujus*, & *futura vitæ* à DEO est. 3. *Quibûs auxiliis* acquiratur? & dices: felicitas, & quæ *per Majores* in nos transfusa, & quæ *per nostram industriam* est parta, à DEO est. Ubi vides, quàm *multa*, & *varia* de eadem materia dicere possit, qui se *in divisionis usu* diligenter exercuit. Sed plura videamus.

§. II.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione predicati.

Predicatum est id, quod de subiecto dicitur. Ex eo *divisio* fit eâdem praxi, qua ex subiecto. Nam

Sit eadem sententia : *otium est noxium*.
 Quære 1. *cui* nocet? & dices: *nobili æquè, ac plebejo*. 2. *Quid* nocet? dices: *auferit fortunas, famam, animam*. 3. *Ubi*? dices: & *in seculo, & in monasterio*. 4. *Quibus auxiliis*? per abusum *oculorum*, dices, & *aurium, & lingua*. 5. *Cur*? dices: quia facit hominem & *abjectum, & incurium*, seu tollit & *curam, & animum* ad res momenti. 6. *Quomodo*? dices: *occultè, & graviter*. 7. *Quando*? dices: & *pro hac atate, & pro futura*.

Sit & altera sententia: *mors peccatorum pessima*. Considero 1. *quid* sit esse pessimam, seu quæ sint hujus mali *partes*? & dices: est pessima in iis, quæ *antecedunt, & quæ comitantur, & quæ sequuntur*. 2. *Quibus auxiliis*, seu instrumentis? & dices: per *memoriam* præteritorum, *horrorem* præsentium, *metum* futurorum. 3. *Quando*? & dices: mala est, *quando minatur, peior, quando ferit, pessima, quando occidit*.

Addo tertiam sententiam : *Omnis felicitas hominis à DEO.* Considera 1. *quis* sit DEUS? & dices : est à DEO , qui est omnis boni *principium*, & *finis*, seu à quo est, & ad quem ordinatur omne bonum, & aliter bonum esse non potest. 2. *Quibus auxiliis* sit à DEO? & dices : tanquam ab *infortunia* avertente, & *bona* conferente. 3. *Quomodo?* Et dices : *unicè*, ac *necessariò*. Vides *novam rerum copiam*; sed nondum est finis.

§. III.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione Rationum.

HUc præter allatos in Definitione, & Divisione, pertinent cæteri *loci Rhetorici* omnes, *extrinseci*, ac *intrinseci*; tot enim *partes*, & toties *alias* habebit *divisio*, quot argumenta vel *ex diversis*, vel *ex eodem loco* assumes, ut probes sententiam, & (quod bene advertas, velim) *ex quovis argumento*, si ejus subjectum vel prædicatum divides, habebis *divisionem novam*, quam *subdivisionem* vocamus, ex qua integræ orationis sceleton, five structuram ferè perfectam habes. Sic

Exemplum primum : *otium est noxium*, ex rationum multiplicatione *divisum*, & *subdivisum* est tale : noxium est otium, five exem-

pla

pla consulam, five *testimonia*; nam *exemplis* quidem pleni sunt libri tum *profani*, tum *sacri*: *Testimonia* autem occurrunt ubique, five quis *Ethnicorum* scripta inspiciat, five *Sanctorum*. Atque hæc est ex argumentis *extrinsecis* facta divisio. Ex *intrinsecis* sic fiet: otium est noxium, five unde *oriatur*, five quid *efficiat*, attendam. Nam si *de origine* quaero, non est alia, quàm vel *tadium laboris*, vel *amor nugarum*: si autem *effectus* confidero, video, per otium fieri hominem mundo *vilem, inutilem, noxium*.

Alterum exemplum: *mors peccatorum pessima*, sic se habet. Probatur 1. ex argumentis *extrinsecis*: quia hoc & *Scriptura* testatur, & *experientia*: Scriptura in *veteri* testamento, ac *novo*: experientia in exemplis *nostri* sæculi, ac *priorum*. 2. Ex argumentis *intrinsecis à definitione*, quia mors peccatoris est *finis* temporis, & *initium* æternitatis: *finis* temporis, & cum tempore omnium *honorum, opum, & voluptatum*: *initium* æternitatis, & cum æternitate extremæ *miseriae*, ac infinitæ *tristitiæ*. Vel *ab effectis*: quia mors peccatorem pessimè angit, five *intra*, five *extra se* mentem advertat. *Intus* cruciant *mala*, quæ fecit, *bona* temporalia, quæ deserit, *calamitas* æterna, quam metuit: *extra* & quæ *videt*, & quæ *audit*, affligunt:

nullum à circumstantibus, nullum à Sacerdote, nullum à Crucifixo solatium est.

Exemplum tertium: *omnis felicitas hominis à DEO pendet*, sic propono: non datur ullum bonum, nisi vel *in DEO*, vel *à DEO*: *in DEO* est bonum, quod obtinetur per *gloriam*, quæ unicè pendet à *gratia DEI*: *à DEO* est bonum, quo fruimur vel per *DEI indulgentiam*, vel *beneficentiam*, quam subtrahere, quando vult, potest; unde igitur, *nisi à DEO*, felicitas pendet?

Quis non videt ex his exemplis, quàm *facili methodo* etiam discipulus *rerum* copiam comparet sibi? & *copiam* qui habet, paulò post *de ornatu* non erit sollicitus; nam sponte se offerent *verba*, si locuturo non desit *materia*. Itaque ornatum *hinc studiosè neglexi*, ne *pluribus intentus* Tyronis animus minùs *inventioni* attendat, cujus *hinc* exercitationem unicè urgeo. *Uusus* est plurimus in civili Rhetorica æquè, ac in Ecclesiastica: & qui *dividendi* facilitatem non habet, neque *clare* dicet, neque *jucunde* audietur à quacunque concione.

PRÆCEPTUM III.

Rhetorica docens utitur Argumentatione.

Ratio præcepti est, quia argumentum *sine argumentatione* est elumbe, ac *sine vi-*
ri-

ribus. Est autem Argumentatio *explicatio argumenti* per propositiones *sic dispositas*, ut conclusionem negare non possit, qui præmissas concessit. *Species argumentationum* eadem sunt, quæ apud Philosophos: *elocutio* differt primùm quoad *ordinem* propositionum, deinde quoad *ornatum*. Exempla argumentationis ornatae Præcepto quinto dantur; nunc discere sufficiet *discriminis primi modum*, quò argumentatio Rhetorica à Philosophica differt. Sunt autem præcipuæ tres: Syllogismus, Dilemma, Sorites. Incipio à Syllogismo.

§. I.

Exemplum Syllogismi Rhetorici.

Syllogismus Rhetoricus *perfectus* habet *quinque* propositiones, nempe maiorem, minorem, utriusque probationem, & conclusionem. *Usui est*, cum *neutra* propositio ex præmissis ab auditore *pro certa* admittitur, ac proin utraque debet probari. *Imperfectus* habet *quatuor* propositiones, & fit, cum *una* non vocatur in dubium, proinde probatione non indiget. *Syllogismus Philosophicus* dicitur, qui habet *tres* solùm propositiones, & hic adhibetur à Rhetoribus tunc, cum & *major*, & *minor* sunt certæ, solæque illa-

rum *explicatione*, aut *exaggeratione*, non *demonstratione* est opus. Quòd si ex his tribus *una* omittitur, nempe quia neque *opus* est, ut *probetur*, neque *opera pretium*, ut *exaggeretur*, tunc argumentatio ex solis *duabus* propositionibus constans *Enthymema* vocatur, ex quo omnino fit *Epicherema*, si tota argumentatio in *unicam* propositionem contrahitur, toti Syllogismo æquivalentem. Enthymema, si ejus *antecedens*, seu prima propositio *ex pluribus exemplis* componitur, *Inductio*: si autem *unum solum* habet, *exemplum* vocatur.

In *praxi*, ut Tyro citò discat Syllogismum formare, jubeatur facere *enthymema*, deinde enthymemati addere propositionem *magis universalem*, seu latiùs patentem, quæ spontè se offeret, si in enthymemate prædicatum *antecedentis* fiat subjectum *consequentis*. Rem obscuram exemplis declaro.

Sit hæc sententia: *vide, cui fidas, seu non est fidendum cuilibet*. Quære, quomodò probatur? Occurret Argumentum *ab effectis: quia expono me periculo deceptionis*. Jam omitte istud, *quia*, & dic: si cuilibet fido, expono me periculo deceptionis: ergo non est fidendum cuilibet. Ecce habes *enthymema*, in quo prædicatum antecedentis est: *expono me periculo deceptionis*, & prædicatum consequentis: *non est fidendum, seu non est faciendum*

dum, ut fidam. Hæc duo prædicata si jungas, & ex priore facias subjectum, ecce prodit syllogismus hic: *non est faciendum id, per quod me expono periculo deceptionis: sed, si fido cuilibet, expono me periculo deceptionis: ergo non est fidendum cuilibet.* Hunc syllogismum jam aut *in Epicherema* contrahes sic: *egome, cuilibet fidendo, tot periculis deceptionum exponam?* aut ex Philosophico *Rhetoricum perfectum* facies, si *majori, & minori* suas probationes addideris sic: non est faciendum id, per quod me expono periculo deceptionis, *nam hoc vetat prudentia:* sed, si fido cuilibet, expono me periculo deceptionis, *nam tutum non est, vel uni fidere:* ergo non est fidendum cuilibet. Hic vides, quòd *ipsæ probationes* majoris, & minoris indigeant adhuc *aliâ probatione*; itaque adauge: & 1. *quòd hoc vetet prudentia, proba per inductionem*, quia imprudens est, qui sine necessitate, vel fructu se exponit periculo naufragii, obviam navem ascendendo, aut periculo mortis, obvium medicum confuendo, aut periculo erroris, obvium viæ ducem assumendo - - - 2. *quòd tutum non sit vel uni fidere*, proba ab exemplo Samsonis, quem *una Dalila* secreti conscia hostibus prodidit.

Atque talis exercitatio debet esse Tyroni per plures dies assidua, ut in argumentis

inveniendis (quod post *definitionis*, & *divisionis* praecepta ritè intellecta non est difficile) facilem laborem habeat, & iisdem in *argumentationes* redigendis assuescat. Quòd si didicerit *Philosophicè* argumentari, *Rhetoricè* idem sine difficultate præstabit, quia, ut dixi, differentia nulla est, nisi, quòd *Rhetores: etsi non debeant*, sæpe tamen *soleant*, ordinem propositionum, quem Philosophi tenent, mutare, & jam à *minore*, jam à *conclusionè* incipere, quod tu in sequentibus exemplis observa.

Sit 1. hæc sententia: *Docti merentur æstimari.* Argumentum fumo ab effectis: *quia profunt Reipublicæ.* Argumentatio *Philosophica* erit: Qui profunt Reipublicæ, merentur æstimari: docti profunt: ergo. *Rhetorica*, servato ordine Philosophico, est hæc: Quid æstimabimus, si non æstimabimus viros Reipublicæ utiles, atque Atlantis instar vastos humeros supponentes ruenti? Ecquos autem hoc sermone designo? Non alios utique, quàm quos sapientiæ cultus supra vulgus altissimè extulit: his, his, inquam, æstimationem, his laudem, his honores debemus. Ecce *exiguus ornatus* est: sed *vel sic* proficiet Tyro, etsi proficere se ferè non sentiat.

Sit 2. hæc sententia: *Iosephus non est reus adulterii.* Argumentum inter alia unum ex
ipsius

ipſus moribus ſuprà attuli. Nunc *Philosophicè* ex eodem ſic argumentor: non eſt credibile, quòd reus ſit adulterii, qui mores ſemper præſetulit ad omnem modeſtiam compositos; nam adulterium crimen eſt, quod non cadit, niſi in homines pudoris expertes. Sed Joſephus mores ſemper præſetulit ad omnem modeſtiam compositos, nam oculi, lingua, omnes actiones erant ex legibus honeſtatis formatae: ergo non eſt credibile, quòd Joſeph reus ſit adulterii. *Rhetoricè* incipio à minore, & ſyllogiſmum in periodum redigo ſic: Si quis paulò attentius conſideret, quàm compositis ſemper moribùs Joſephus fuerit, quàm modeſtis oculis, quàm continente lingua, quàm in omni corporis motu honeſtus & gravis, quàm in omni actione moderatus ac ſerius: credere omnino non poteſt, eum ſe polluiſſe illo crimine, cujus tanta eſt fœditas, ut exhorrere vel ad nomen neceſſe ſit omnes, quos nondum omnis honeſtatis obliuio cepit, & furioſa quidvis audendi libido penitiſſimè ſuos fecit.

Sit 3. hæc ſententia: *Saulus conuerſus eſt ad Chriſtum*. Probatur à conſequentibus, quia ceſſavit perſequi Chriſtianos, imò jam eos tuetur. Argumentatio *Philosophica* eſt hæc: qui, quos perſecutus eſt, Chriſtianos, jam tuetur, conuerſus eſſe dici debet: ſed

hoc fecit Saulus : ergo - - *Rhetoricè* fac *Enthymema*, omitta *maiore*, quippe per se satis certa, & prodibit *Periodus*, quam suprà legisti : Cùm Saulus, quos priùs acerbissimò odiò, multisque suppliciis persecutus est Christi cultores, jam non modò insectari desierit, sed etiam pro illis publicè, atque acerrimè pugnet : quis dubitet, quin mutaverit mentem, & à se ipso alius ex Synagoga Judæorum in Ecclesiam Christi transferit ? Sed de Syllogismo satis. Quando sit ejus *usus*, jam monui.

§. II.

Exemplum Dilemmatis.

Dilemma est argumentatio consistens in *duabus propositionibus* ita oppositis, ut auditor *cogatur* unam concedere, & quamcunque concesserit, *stringatur*. Utimur 1. cùm status quæstionis est *dubius*, & nescimus, *quo sensu* auditor propositionem *acceptet*, aut *rejiciat*. 2. Quando volumus omnem evadendi *viam præcludere*. 3. Quando volumus acriùs objecta *confutare*. *Praxis* faciendi dilemma est facilis, quia *duo enthymemata* in unam argumentationem conjuncta faciunt dilemma. En exempla. Sit 1. hæc sententia : homo debet DEO servire, quia

quia à DEO omnis hominis felicitas pendet, quod probatur per duo enthymemata. Primum est: in manu DEI sunt vita & mors, paupertas, & divitiæ - - - ergo à DEO pendet felicitas temporalis. Secundum: DEUS alterius vitæ bona diligentibus se præparavit, nemo alius: ergo à DEO pendet felicitas æterna. Ex his dilemma *philosophicè* sic fiet: Vel in hac, vel in altera vita ambis esse felix? Si in hac: in manu DEI sunt vita & mors - - - serviendum est DEO. Si in altera: bona illa DEUS præparavit diligentibus se: serviendum est. *Rhetoricè* sic: Age, quid ambis? felix esse desideras? quando? in tempore, an in æternitate? si in tempore: unde venient tibi bona desiderata, si à DEO non veniant? Unde opes? - - - Et tu deliberares, an serviendum sit DEO? Quòd si post hanc vitam expectas aliam, beatiorē, æternam: Superi! quæ stultitia est, si vel *ab alio* expectas, vel à DEO, etiam si illi non servieris, donandam existimas!

Sit 2. hæc sententia: *Roboam debet partem tributorum remittere populo.* Argumentum *ab effectis*, quia aliàs animos subditorum à se abalienabit. *Philosophicè* sic stringes: vel amant te subditi, vel non? Si amant, hac sævitie amorem extinguēs: si non amant, irritabis ad furorem. *Rhetoricè* sic: vide, quid

quid agas, Rex! si amant te subditi, gratulor! grande regnorum præsidium amor est, cujus ut tibi fructus perpetuus sit, lenitate conficies. Quòd si, quia minùs amari te putas, indignum gratiâ populum autumas, metuo, ne irrites acerbius, ut, quem huc usque amavit, jam odisse incipiat.

Sit 3. hæc sententia: *Beati pauperes*. Argumentum extrinsecum à testimonio, quia Christus testatur, & mundi testimonium contrarium non debet attendi. *Philosophicè* dices: vel Christus fallitur, vel mundus errat? si primum dicis, blasphemias: si alterum, malè sentis cum mundo. *Rhetoricè*: videntur esse, qui falli Christum existimant, beatos pauperes proclamantem, quæ est blasphemia fanè cogitatio. Tu, si tanti sceleris te negas reum, si errare mundum, non Christum, fateris, *actione demonstrata*, quod credis: & paupertati honorem, quem debes, divitiis, quem merentur, contemptum exhibe.

§. III.

Exemplum Soritis.

Sorites est *acervus propositionum*, ex quarum congerie infertur conclusio. Utimur, cum subdole, & gradatim volumus auditorem dispo-

spo-

ponere ad assensum, *ignarum, quid velimus, adigendo*, ut *ea* concedat, quibus concessis, jam negare non possit, *quod petimus*. Atque hoc sæpius solemus *in epilogis* agere, ubi quæ dicta sunt toto sermone, *in acervum* conjicimus. Hic est *usus Soritis*. Pro *praxi* nota, Soriten *ex pluribus syllogismis* componi, quod exempla docebunt.

Sit 1. hæc sententia: *pauci salvantur*. Argumentum *à causa*, quia plerique moriuntur rei peccati gravis. *Philosophicè* sic proceditur: Qui moriuntur rei peccati gravis, peribunt: sed plerique moriuntur rei: ergo peribunt. *Major* est de fide, *Minor* probatur: illi moriuntur rei peccati gravis, qui & graviter aliquando peccârunt, & postquàm peccârunt, seriam pœnitentiam non agunt: sed plerique sunt tales: ergo plerique moriuntur rei. *Ex his syllogismis Philosophicè* fit *Sorites* sic: Pauci sunt, qui non graviter peccant: qui graviter peccant, rarò seriam pœnitentiam agunt: qui non agunt seriam pœnitentiam, moriuntur rei peccati gravis: qui moriuntur rei, non salvantur: ergo pauci salvantur. *Rhetoricè* dices: Cui difficile videtur credere, quòd pauci salventur, vitam, & mores hominum contempletur. Eja, quot numeramus, qui se nunquam peccatò gravi contaminant? quot deinde, qui, postquàm peccârunt, seriam de commissis pœnitentiam

tiam agunt? & quos pœnitentia non absolvit, reos utique mortis fatemur omnes? reum itidem sceleris, fieri posse salutis participem, negamus omnes? quare igitur conclusionem suspendimus? quare salvandorum numerum ad paucos reduci, ægrè adducimur, ut credamus?

Sit 2. hæc sententia: *Plures occidit gula, quàm gladius.* Argumentum à causa est, quia gula ferè omnium morborum est causa. Argumentatio *Philosophica* syllogistica est hæc: Quod est causa ferè omnium morborum, illud plures occidit, quàm gladius, nam plures ex morbo, quàm per gladium obunt: sed gula est causa ferè omnium morborum, nam origo morborum à stomacho est, quem corrumpit gula: ergo plures occidit gula, quàm gladius. Ex syllogismo *Soriten* facies sic: multò plures moriuntur ex morbo, quàm per gladium: morborum origo est corruptio stomachi: corruptionem stomachi facit gula: ergo plures moriuntur ex gula, quàm per gladium. *Rhetoricè* dices: Vultis, ut plerorumque hominum præcipuum latronem nominem? gladium cogitabitis: gula est. Nam quis nescit, plerosque ex morbo mori? morborum autem quæ est origo? Si Medicis credimus, stomachi corrupti vitium corpus totum pessumdat. Quòd si tu,
quis

quis igitur stomacho malum faciat, urges gulam, gulam accusant. Gula virtutem illius opprimit, calorem extinguit, viscera humoribus noxiis, & venas venenô inficit. Quid? Num pluribus opus est, ut, quis sit humani generis latro, sciatis?

Sit 3. hæc sententia: *Vince te ipsum.*

Argumentum *ex effectis* est, quia sine victoria sui cælum non obtinetur. Argumentatio *sylogistica* erit: nemo venit in cælum, nisi servet mandata: sed nemo servat mandata, nisi vincat se ipsum: ergo. *Minor* probatur: nemo servat mandata, nisi vincat tentationes, & cooperetur gratiæ *contra naturam* corruptam: sed neutrum facit, qui non vincit se ipsum: ergo nemo servat mandata, nisi vincat seipsum. Inde fiet Sorites *Philosophicè* sic: Si vis venire in cælum, serva mandata: si vis mandata servare, debes vincere tentationes: si vis vincere tentationes, debes cooperari gratiæ contra naturam: si vis cooperari gratiæ contra naturam, debes vincere teipsum: ergo si vis venire in cælum, debes vincere teipsum. *Rhetoricè* sic: Duo verba in aurem: *Vince teipsum!* sine, ut descendant in cor; sic enim necesse est fieri, si quidem obtinendi cæli desiderium alis. Nam, neque in cælum venies, nisi serves mandata: neque mandata servabis, nisi pugnes contra ten-

tentationes: neque pugnabis, nisi coope-
raberis gratiæ contra naturam: neque tan-
dem, ut te cum gratia naturæ velis oppo-
nere, impetrabis à te, nisi te vincas. Er-
go quid cessas insurgere! eja vexillum ex-
plica! - -

Ex his, opinor, fatìs intelligis, Lector,
quantò major *ad docendum* sit vis argumen-
to *cum argumentatione*, quàm *nudè* propo-
sito. Sed quia Rhetoris est, non *docere* solum,
sed *movere* insuper, ideò & illi errant, qui
semper argumentantur, & *nihil amplificant*,
ut ego in exemplis hìc propositis feci: & illi,
qui *semper amplificant*, & *vix unquam argu-
mentantur*. Amplificatio sine argumenta-
tione aut *nullum* facit motum, *subitò cessan-
tem*, quia non inhæret *Rationi*, sed phantasiæ
& sensui, cujus commotio, si *sola* spectatur,
Sophistarum, non *Oratorum* est opus, &
propè *cum objecto* disparet. Sed *de motu*,
pluribùs libro sequente agemus; nunc illud
adhuc urgendum est Tyroni, ut ita discat
docere, ut sciat etiam, quæ doctrinæ op-
poni possunt, *confutare*. Licèt autem con-
futatio *ex iisdem locis*, & *per easdem argu-
mentationes* fiat, quibus *confirmatio* utitur:
juvat de illa tamen *singulariter* agere, ut Ty-
ronem meum, sicut constitui, *per gradus*
ducam, & *per nova semper viridaria*, facili
vìa, atque amcenâ, ne aut fatigetur, aut tæ-
dio

dio victus deficiat. Nemo solidiùs, nemo certiùs, nemo feliciùs proficit, quàm qui sic docetur, ut discere gaudeat.

PRÆCEPTUM IV.

Rhetorica docens utitur Confutatione.

Ratio præcepti est, quia nemo rectè docet verum, *nisi refellat*, quæ possunt opponi; secùs non merebitur fidem. *Uti-mur* autem confutatione 1. *ante confirmationem* orationis, seu *statim post propositionem* tunc, quando aliqua *præjudicia*, sive opiniones nobis contrarias scimus, aut suspicamur ab auditoribus *ita foveri*, ut nec *benivolè*, nec *attentè* audituri dicentem sint, nisi priùs illi scrupuli eximantur. Ita Cicero fecit pro Milone. 2. *Post confirmationem*, sive *ante epilogum*, tunc, quando satis feliciter nos esse auditos credimus, ita tamen, ut auditor jam pronus ad assensum *adhuc per unum aut alterum dubium* retineatur, quò minùs se penitus dedat. Ita Cicero fecit pro lege Manilia. 3. *In ipsa confirmatione* tunc, quando objecto occurrit, quæ non *contra totam causam*, sed tantùm *contra unum argumentum*, aut partem causæ pugnat,

G

gnat. Ita Cicero passim. *In praxi* autem confutatio fit quatuor modis. 1. *Negando*, cùm dico, & probo, *falsum esse*, quod alter objicit. 2. *Distinguendo*, cùm dico, *verum esse*, quod dicit, *in uno sensu*, sed *non in omni*. 3. *Elevando*, cùm objectionem *per contemptum* eludo, aut admitto, *verum esse*, quod objicitur, sed ex eo *nihil probari* ostendo. 4. *Invertendo*, & *retorquendo*, cùm dico, argumentum *ab ipso objiciente* esse solvendum, adeoque aut *nimum*, aut *contra ipsúmet* probare. Ad hos modos, si *objectionem* examines, haud dubiè, quid responderi possit, occurret, maximè si advertas, quali, qui objicit, *argumentatione* utatur. Nam si *Soriten* adhibuit, nulla te propositio prætereat, quam non inspicias, *an*, & *quo sensu* sit vera: si *Dilemma*, sæpè valebit *retorsio*, nonnunquam *contemptus*, aut *negatio suppositi*, quod vocant, seu *fundamenti*, cui dilemma tanquam *veritati* innititur, cùm *falsitas* sit: si *Syllogismum*, sæpè nega, concede parùm, distingue frequenter. Sed exempla videamus.

§. I.

Exemplum Confutationis per Negationem.

Sit hæc sententia: *Peccatum est fugiendum*, eamque tu jam diu, multumque probaveris. Supererit tamen in animo aliquorum *hesitatio circa resolutionem* ad fugam, quia objicere possunt: *Necessitas me cogit peccare*, e. g. fornicari, ut habeam, unde vivam, pejerare, ut evadam carcerem, vel mortem, duellum congredi, ne honor in periculo sit. *Hanc objectionem* nisi solidè confutes, *gement fortasse*, quos ejusmodi difficultas premit, sed *non convertentur*. Confutabis igitur, & *negabis*, quòd unquam esse possit *peccandi necessitas*, ac probabis propositionem oppositam: *Necessitas non cogit peccare*, ab effectis peccati, quia 1. per peccatum *rare* vitatur malum, quod metuimus: 2. *Semper* incurritur majus, cum peccatum sit malum maximum: atque adeò peccare, ut malum evadas, est resolutio *rare felix*, *semper imprudens*. Hæc argumenta jam rediguntur, *uti in confirmatione fit*, in argumentationes, & *Philosophicè* sic proponuntur *per Dilemma*: Vel peccando evades malum, quod times, vel non? Si evades,

insipiens es, quia majus malum elegisti, ut minus evaderes, sicut patet ab exemplo tot Martyrum, quos tu ipse laudas, quod mori maluerint, quam peccare. Si non evadis, bis miser es, qui poteras, *tolerando miseriam*, felix fieri. *Rhetoricè* dices: Sed quid audio? suspensus per ea, quæ dixi, quorundam animus erupit in gemitum, qui mihi illud videtur decantatum à Semi-viris diverbium oggerere: non pecco volens! *necessitas cogit!* perii, nisi pejerem! unde vivam, si me furtivis amoribus subtraham? Infamis sum, nisi duellò congregior! prohibet DEus, scio: Sed! - - non possum aliud! *necessitas cogit.* Heu! cujus est ista vox? hominis saltem? nam Christiani esse, non credo. Quid? Tunc speras evadere peccando malum? quod malum? quod majus, an minus peccato sit? minus? non est *hominis*, nam inter duo mala minus esse eligendum, ratio docet. Majus? non est hic *Christiani* sensus; nam dari malum peccatò majus, fides negat. Et tu ipse nunquid Martyres laudas? Imitare, quos laudas: Martyrem te ista, quam vocas, necessitas facit. Ecce tibi! *tolerando miseriam*, felix esse potes: *peccando*, infelicem te facis, *miser*, si evadis, quod times, malum: *bis miser*, si non evadis.

§. II.

Exemplum Confutationis per Elevationem.

SIt hæc sententia: *Jugum Christi suave est*, cui, postquam probaveris eam veram esse, tum *comparando* obligationes nostras cum magnitudine promissi præmii, tum illas *in se* considerando, opponat se aliquis, & dicat: hæc quidem verè dici, at tamen *carnem esse infirmam*, & *tentationes demonis graves*. Ecce duplex objectio est, utraque vera, quæque proinde *negando* rejici non possit; potest tamen confutari *elevando*, ita, ut dicas: *Verum est, quod objicitur, sed nihil probat*, & hoc ostendis 1. *per comparationes*, quia, etsi Eva femina imbellis fuerit, non ideò tamen difficile fuit Adamo repugnare. Et licèt vitrum sit fragile, non ideò tamen difficile est, servare integrum. 2. *A definitione*, quia diabolus tentans est canis latrans ligatus catenis, qui contemptu vincitur. Ex his *Philosophus* facit duo enthymemata, quæ *Rhetor* sic eloquitur: Non negamus, dicetis, jugum Christi suave esse, & onus leve: Sed cheu! infirma *caro* est, & inter perpetuas *demonum* infestationes vivimus! quis evadet?

Bella defensio! euge Adam, ubi es? Quid latebras quæris? Scutum habes, quô innoxius excipies fulmen Tonantis! imbellis est mulier, quam vicit gula: miserebitur DEUS, non irascetur! Itâne imbellis mulier? ita sanè, sed viro subdita, viro, qui debebat, qui facilè poterat, blandienti se opponere sceleri, & garrienti sceminæ imperare silentium. O Adæ filii! quousque declinabitis cor vestrum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis! *infirmus est caro*, sed spiritus vir sit, qui domi suæ dominari uxorem non ferat patiens, qui jactanti se fortiter obstrepat, qui dicat audacter: tace mulier, obmutesce! aut! . . . *Infirmus est caro!* audio: sed quid fragilius vitrô? tamen nisi pro pila utaris, nisi nulla omnino sit cura, per annos, & lustra integrum fervas. Vel tantillâ custodiâ serva cor tuum, ô bone, & intelliges, quàm nihil te tua querela excuset. Quis custodiat, inquires, quando omni loco, & tempore per vim ac fraudes hoc vitrum impetit pessimus dæmon? ô miserum diabolum! ita non modò acerbis DEO vindici pœnas solvis *reus*, sed *innocens* etiam ab hominibus vapulas! amabò! quem tibi diabolum fingis? si *voluntatem* nocendi attendis, leo rugiens est, qui circuit, quærens, quem devoret: si *potestatem*, canis est ligatus catenis,

nis, ex quibus latrare potest, mordere non potest, nisi accedentem. Contemptu vincitur! quæ potest esse victoria certior? quæve faciliùs obtineri?

§. III.

Exemplum Confutationis per Distinctionem.

SIt hæc sententia: *Neceſſe eſt, verbum DEI diligenter audire.* Objiciat aliquis: Ego omnia ſcio, quæ de cathedra dicuntur, ergo mihi non eſt neceſſe adire. Reſpondebit *Philofophus*, diſtinguo: ergo tibi non eſt neceſſe audire ad illuſtrandum *intellectum, tranſeat*: Non eſt neceſſe ad *memoriam* admonendam, & *voluntatem* concitandam, *nego*, & contrarium probo à *cauſa finali* eloquentiæ ſacræ, quæ id agit, non ut veritates ſciantur, ſed ut *applicentur ad opus*. *Rhetor* dicet: Hic verò erit fortasſe, qui obmurmurer mihi, quòd ſine diſcrimine omnibus audiendi verbi Divini neceſſitatem imponam. Quis enim, ait, doctos obligabit, ut diſcant, quod ſciunt? Nemo, qui declamat ex cathedra, docet me, quod ignorâſſem: quin audiam fortè aliquos, quos ego poſſim docere. Quid infert? Ergo non audiam? peſſima conſuſio! ecce enim,

qui suam adeò *scientiam* jactant, quantam *inscitiam* produnt: quem in finem verbum DEI prædicemus ex cathedra, planè ignorant. Si *docere* volumus, & nihil prætereà: sic est, doctos ab obligatione nos audiendi absolvo. Si verò hæc est officii nostri ratio, ut sanè est: ut admoneamus *memoriam*, & *voluntatem* urgeamus, ne, quæ à puero auditor didicit sacra dogmata, aut *per oblivionem*, aut *per torporem* emoriantur: quis est Doctorum, qui non *utrique malo* interdum subiaceat? quis omnium *meminit* semper? Quis semper est *fervidus*? Itaque ab obligatione audiendi exhortantem adeò *doctrina* non eximit, ut etiam urgeat, & cogat, non nescium sui.

§. IV.

Exemplum Confutationis per Retorsionem.

SIt hæc sententia: *Otium est fugiendum*. Objicit aliquis, *quòd labor sit res plena tædio*. Confutabit *Philosophus* invertendo: Otium est res plena tædiò, ergo est fugiendum. Vel retorquendo: Navigatio, medicina, militia - - est res plena tædio, ergo est fugienda. Ex *retorsione* patet, quòd objectio *nimum* probet, proinde nihil: ex *in-*
ver-

versione, quòd probet *contra ipsum objicien-
tem*. *Rhetor* sic dicet: Hæc cùm ita sint,
otiumque hominem mundo vilem adeò,
ac noxium faciat, age, cur horres labo-
rem? Nempe res est plena tædio. Argu-
mentum grave! Superi! si tædium sufficit,
ut homo sui compos absterreatur à susci-
piendo negotio, quod summa utilitas,
quod splendor gloriæ, quod virtus, quod
DEus, quod ultima demum necessitas sua-
det. Comburantur navigia, claudantur
pharmacopolia, tollantur armamentaria,
officinæ omnes in tabernas mutantur: sic
nempe vivemus beati, sic à tædiis liberi,
sic tranquilli! imò sic maximè miseri. Nam
uti laboris molestiam non esse nullam, li-
bens fateor: ita in otio sine comparatione
majorem inveniri, qui experti sunt, sciunt.
Nam labor quidem & *varius* esse potest, &
interruptus, tædiùmque suo, quem affert,
fructu compensat; Otium autem qua *novi-
tate* delectat? quod *commodum* habet? Ec-
ce, quæ *laboranti* disparent horæ, *otianti*
numerantur pro annis.

Sed hæc obiter indicâsse sufficiat, ut Ty-
ro Stylum Oratorium discat discernere; or-
natum *ampliores*, & *varium* nunc subjungo,
quem imitabitur facilè, qui *libri primi* præ-
cepta rectè didicerit.

PRÆCEPTUM V.

Argumentatio Rhetorica differt à Philosophica.

Ratio præcepti est, quia Philosophus, si rectè *docuit*, satisfecit: Rhetor *delectare* prætereà debet, & *movere*, quod ut præstet, Styli copiam, numerum, & ornatum curabit, quæ *tria* discrimen inter Philosophi, & Oratoris sermonem constituunt. Exempla dabo *in omni genere Argumentationum*, in quibus tamen Philosophicum ordinem propositionum ferè servabo, tum quia præceptum *de ordine perturbando* planè *arbitrarium* est, & persuadendo auditori, hoc est, *fini Rhetoricæ* plus obest, quàm prodest; tum quia *Tyrone* utilissimum est (id quod utique etiam *de audientibus* dices) *vim argumentationis* posse clarè percipere, quod difficile accidit, *cùm ordo turbatur*; fit etiam, ut apud prudentes veniat in suspicionem Orator, quòd suæ causæ diffidat, atque adeò *vafre potius*, quàm *solidè* agat. Hoc autem periculum prudenter vitat, qui plus *veritati* confidit, quàm *arti*. Exempla habe.

§. I.

Exemplum Argumentationis Periodice.

Sit hæc sententia : *Sola virtus est æstimabilis.*
 Inventio fiat *ex loco extrinseco* : quia *DE-*
Us solam virtutem æstimat. Ex hac ratione
 fit *Syllogismus Rhetoricus perfectus* sic : Nihil
 est æstimabile , nisi quod æstimat *DEus*, nam
DEus solus in suo judicio non potest erra-
 re : sed *DEus* æstimat solam virtutem , nam
 alia omnia etiam suis inimicis concedit ,
 & virtutem solam afficit præmiô : ergo so-
 la virtus est æstimabilis. Ex his quinque
 propositionibus fac quinque periodos , &
 fiet *hæc elocutio* :

1. Quanquam sint multæ res , quas ho-
 mines æstimant , & , quibus qui affluunt ,
 vulgò felices , ac fortunati prædicantur :
 Sapientes tamen id unum denique sibi æsti-
 mandum , & ardentioribûs votis appe-
 tendum esse prudenter existimant , quod
 vident , solum inter omnia æstimari à *DEO* ,
 & per supremi Judicis sanctissimam legem
 laude ac præmiô dignum pronuntiari. 2.
 Nam homines quidem omnes in judican-
 dis rerum pretiis aut ignorantia labi , aut
 malè ordinati affectûs violentia in erro-
 rem

rem abripi, facillimum est: DEum autem errare posse, qui diceret, blasphemaret. 3. Porro, cùm una sit virtus, quam encomiô suô DEus dignatur, una, quam commendat studiosè, & liberalissimè remuneratur: dubium utique neminem ullum hærere decet, quin una illa divinæ menti in pretio sit. 4. Certè, ut opibûs affluant, ut voluptatibus innatent, ut honoribûs evehantur, ut scientiæ famâ orbem impleant, videmus, inimicis suis etiam juratis DEum concedere, eadêmque amicis fidelissimis non rarò negare: adeò abjicit, & pro crepundiis nec hosti invidendis habet ea, quæ mundus admiratur, & stupet. 5. Itaque si quis plus opibus cumulandis, quàm virtutibus inhiet: si quis cum jactura virtutis illustres titulos, ac honores affectet: si quis majore studio, & cura in scientias, quàm in virtutes sibi comparandas feratur: viderit ille, quantum à recti judicii regula, quæ DEI judicium est, quàmque perniciosè aberrer, ferò deploraturus, nisi seriò corrigat.

§. II.

Exemplum Argumentationis figurata.

§ It eadem sententia, idem argumentum, & eadem argumentatio. *Ex periodis facies figuras* sic:

1. O vanas hominum mentes! nam quæ inania æstimatis infani? Quos fortunatos prædicatis? quos felices? nempe quos per-euntibûs bonis videtis affluere? Prô, Judices imperitos! Sapientes consulite: docebunt vos, non omne, quod fulget, aurum esse: unam esse regulam, si rectè de rerum pretiis judicare velitis, *Judicium DEI*. Illud, illud demum solum meritò æstimari, & ardentioribûs votis rectè appeti, quod æstimat DEus, quod per supremi Judicis sanctissimam legem laude ac præmio dignum putatur. 2. Etenim vos ipsos consulto: Nunquid facile est errare hominem in ferenda de rerum valore sententia? Quoties ignorantia labimur? Quoties malè ordinati affectûs violentia abripimur in errorem? DEus est, DEus solus, quem errare posse sine blasphemia nemo dicat: DEus solus, cujus judicio securè tuum conformes. 3. Itaque cælum ingredi, Sanctos

Etos interroga, quid demum divinæ menti in pretio sit. Audies concordem clamorem: Virtutem, virtutem solam æstimat DEus: hanc unam suô in nobis encomiô dignatur, hanc unam, cùm viximus, studio-
sè commendavit, unam liberalibûs præmiis donat in cælo. 4. Quanquam quid opus est cælos conscendere? Quid DEI judiciô, magnum, quid nihil sit, fati terra nos edocet. Circuite orbem! en quantis jurati hostes Numinis *abundant* bonis, quantis amici *egent*, si aliud bonum est, præter virtutem! Nihil opus est memorare opes, quibûs affluunt impii, nihil voluptates, quibus innatant, nihil honores, ad quos evehuntur, nihil scientias, quarum gloriâ latè splendent. Res ipsa loquitur: videmus hæc oculis, & manu palpamus. Quid verò? Hæc si inter bona desiderio digna numeraret DEus, si æstimaret, si non pro crepundiis haberet, quæ nemo prudens vel hosti invideat: nunquid inimicis concederet, amicis negaret? 5. Satis, opinor, quàm vile sit DEO, quidquid virtus non est, hæc mundi gubernandi ratio, fati, & abundè demonstrat. Ergo quousque miser, neglecta virtute, opibus per fas & nefas cumulandis te dabis? Quousque inanes titulos, ac fumos honorum cum jactura virtutis captabis? Quousque ad aquir-

ren-

rendas scientias curam omnem, & studium conferes, nullum ad comparandas virtutes? Quantum erres judiciô, non vides? non sentis? non horres? aut sine noxa errare te posse existimas? Heu! novus est error, & quem feris lacrymis deplorabis, nisi feriis conatibûs corrigas.

§. III.

Exemplum Argumentationis Stylô mixtô.

Sit eadem sententia: *Nihil est estimabile, præter virtutem*, sed ex aliis locis probe-
tur 1. ab effectis, quia *sola facit felicem*. 2. A genere, quia *sola est verum bonum*. 3. Ab etymologia, quia *sine virtute nihil virile fit*.
Ex tribus argumentis fiant tres argumen-
tationes.

Prima, *Syllogismus*: Superi! quis tumultus? quæ inquires est? Perstrepat forum, sonant officinæ, vigilant musæa, clamant scholæ, sedetur in curia, statur in aula, curritur in plateis, fametur, sititur, sudatur, algetur in castris, in sylvis, in agris. Ubique cura, labor, cupido, timor mortales exagitant: & illum quidem *commodi studium* in subeunda incommoda urget, alium, cui mentem magis ingenuam natura

ra donavit, *amor honestatis* impellit, tertium abripit *deliciarum cupido*, omnes *spes felicitatis*. Ergo quid per ambages vos fatigatis infani, & ambulatis in circo? *Virtutem* sequimini! regia via est, quam ipsa ad felicitatem præibit. Omne *tempus præteritum* appello: mendacem dicite, si ex omni felicitum numero inveneritis unum, quem non felicem virtus reddiderit. Itaque quid impellere vehementius ad cultum virtutis debet? Divitias vultis? Virtus dabit æternas. Honores appetitis? Virtus evehit ad divinos. Voluptates amatis? Virtus mater, & nutrix est.

Secunda, *Enthymema*: Quid multa? Adeò sine virtute nulla *felicitas* est, ut ne quidem aliquod *bonum* sit. Non damno divitias, non scientias abjicio, non honores contemno: hoc tamen affirmo, *boni* nomen his vanitatibus pessimè tribui, nisi *bene*, hoc est, *cum virtute* usurpes. Virtus enim sola *in homine* est; neque, quæ homo possidet, splendorem habent ullum, nisi quem virtus communicat. Ergo quemadmodum unus est sol, qui fulgore luminis stellas opprimit, oculos fascinat, animos abripit, ita ut sidera reliqua aut negligamus, aut non nisi pro scintillis ex inexhausto lucis pelago effusis suspiciamus: ita virtutem solam æstimare, solam laudare debemus, tanquam quæ

quæ sola sit bonum verum, & una causa bonorum.

Tertia, *Syllogismus*. Quanquam num non hoc solum sufficit ad virtutis inflammandum amorem, quòd *sine virtute* nihil *virile* geratur? Aut dicite, quam de gestis fæmineis, de colo & fuso gloriam speratis? Quid omnium sapientum judiciò vilius, quid contemptius animò ad puerorum crepundia, vel nugas mulieribus abjecto? Hæc si in pretio essent, nunquid tot, ac tantos Heroës numerâisset orbis? Nunquid ipsæ fæminæ sui sexûs imbecillitatem in ausus viriles, ac generosa facinora toties animâssent? O igitur quisquis es avidus gloriæ, virtutem cole! virtus sola *viros* facit, sola gloriosos. Imò, dices, gloriosos *fortuna* facit, & quos illa abjecit in casas, & educavit in tenebris, obscuri, ignoti, miseri sunt: illi clari, illi inclyti, illi beati, quos evexit ad honores, quos in murice enutrivit, quos deliciis lactat. Quid? Hos aliquis *gloriosos* dicat, si virtus absit? Ego repeto, ne *viros* quidem vocari posse. Hoc fateor, quòd rerum, quas mundus *bona* vocat, facultas & abundantia *occasionem* factis illustribus plurimam, atque aptissimam offerat: neque istud nego, quòd plures hac ipsa de causa rerum gestarum gloriâ inclaruerint, quos *evexit* fortuna, quàm quos *projecit*:
H Quòd

Quòd autem fortuna ad gloriam contulerit aliquid *sine virtute*, hoc proba. Provo-
co! Nomina aliquem, qui sola fortuna du-
ce, sola comite, facinus virile vel unum
aut suscepit alacriter, aut perfecit constan-
ter. Siles? Fatere igitur, uni virtuti om-
nes viros gloriosos, omnes Heroäs deberi.
Cætera an pro famulatio retinenda sint, an
abjicienda omnino, meritò dubites. Illud
illustrius, hoc *securius* est. Rapit animos vir-
tus *cum pompa*: solitaria sufficit *sibi*. Splen-
det, quam coronant scientiæ, honores co-
mitantur, opes circumdant: verùm quæ
nuda est, fulget *modestius* quidem, sed *a-*
maniùs etiam: nam nemo invidet, nemo
concutit, nemo persequitur. Elige!

§. IV.

Exemplum Dilemmatis cum ornatu.

SIt eadem sententia: *Nihil est æstimabile,*
præter virtutem. Inventio argumenti
fiat à definitione, quia *sola virtus hominem fa-*
cit bonum. Ex hoc argumento sic arguit *Phi-*
losophus: vel sola virtus facit hominem bo-
num, vel etiam res aliæ? Si primum, er-
go sola est aliquod bonum, proin sola æ-
stimabilis. Si secundum, tunc quisquis est
di-

dives, potens, doctus &c. &c. dicendus est bonus, quod est falsum. *Rhetor* dicit:

Plaude orbis! multa habes *bona*, quæ jactes! utinam totidem numeres *bonos*! Quid dubitem autem? Si bonæ sunt divitiæ, boni honores, bonæ voluptates: necesse est, ut boni sint omnes, quotquot in divitiis, in honoribus, in voluptatibus sunt. Nunquid enim, qui habet albedinem, albus, qui doctrinam, doctus, qui pulchritudinem, pulcher est? Certè. Ergo quæ fieri possit, ut quis *bona* habeat, & *bonus* non sit? Fieri videmus, dices, & experientia docet. Multi enim divites mali sunt, peiores, qui in fastigio honorum sedent, pessimi, qui voluptatibus incubant. Gaudeo, te habere fatentem. Quòd si fassus non esses, vos ego, ô aulæ, ô curiæ, ô civitates, vos in testimonium veritatis vocâssem! pauperum sanguinem inclamâssem, quò purpuram tingitis! cortinas sericas removissem, quibûs tot libidines tegitis! Pompam vestium, luxum conviviorum, chorearum petulantiam, ludorum profusionem, furorem ambitionis, superbiam licentiam, acedia ignaviam acerba oratione perstrinxissem. Jam lubens fileo, quoniam ipse fateris, malos esse plurimos, qui tamen affluant illis rebûs, quæ passim *bona* vocantur. Si tamen ita est, cur non corrigimus linguæ

116 *De ornatu Argumentationis.*

errorem, & virtutem solam *bonam* vocamus, quippe quæ sola *in malo* esse non potest? O insaniam mentis humanæ! Job in fimeto sedens miser vocatur: Sardanapalus in folio helluans, felix! heu deliria! atqui Jobum laudatis saltem: ergo miser non est: non enim esset ejus *laudanda* vita, si esset *fugienda*: esset verò fugienda, si esset *misera*. Desint omnia: abundat, quisquis est virtutis possessor: Omne bonum possidet. Virtus thesaurus est, quem fures non rapiunt, fastigium, quod in cælum attollit, paradisus, quem voluptas inundat, mater meritorum, fons veræ gloriæ, semen felicitatis æternæ.

§. V.

Exemplum Soritis cum ornatu.

Sit eadem sententia: *Nihil est æstimabile, præter virtutem.* Argumentum fiat ab effectu, quia *sola meretur gratiam apud DEUM.* Ex hoc *Philosophus* per Soriten argumentatur sic: nihil est æstimabile, nisi quod facit nos DEO gratos, nisi quod facit Sanctos: nihil facit Sanctos, nisi quod juvat ad obtinendam, vel conservandam gratiam: nihil ad hoc juvat, nisi virtus: ergo nihil est æstimabile, nisi virtus. *Rhetor*

tor sic : Eja , quem in finem creatus es , homo ? Ut edas ? Ut dormias ? Ut vageris ? Ut homini servias ? Ut vivas , veluti aut nunquam moriturus , aut totus moriturus ? Absit ! aliud parentes puerum , aliud juvenem fides , aliud virum ipsa ratio docet. Natus es , ut servias DEO , ut placere factori tuo studeas : hoc res omnes creatæ clamant. Nec diffiteris , scio. Sed jam hoc interrogo , quæ tu *media* adhibes , ne *sine* tam nobili excidas ? Video fatigari te multîs curis , sæpè angî , non rarò irasci , pallere etiam , & quandoque tristitiâ emori. Cur ? *ut sanctus sis* , aut *quia non es* ? Utinam quidem ! sed eheu ! sollicitus es , & turbaris *erga plurima*. Porro *unum* est necessarium : *ut sanctus esse velis* , ut à malo declines , & facias bonum. Hoc *unum* exigitur , ut placeas DEO , DEIque amicitiam merearis , & gratiam vel obtineas , vel conserves. O te beatum , si ad hunc apicem felicitatis pertigeris ! sed una huc via ducit , *via virtutis*. In scalæ supremo gradu , qua cœlum attingitur , collocavit se DEUS , amplexu dignaturus , quisquis per virtutis gradus enitetur ad se. Assurge animô , & proculcatâ inutili glebâ supra fungos attollere , ne cum illis putrescas.

§. VI.

De usu Argumentationum.

USus Rhetoricæ merè docentis (quin velis movere) *quotidianus* est inter eruditos *ad dissertationes* de quæstione speculativa, vel practica, *ad prolusiones* de quæstione scho-lastica, *ad problemata* de quæstionibus ultrò, citròque discutiendis, quod fiebat in conviviiis olim, hodie in congressibus Doctorum vel *ex tempore*, vel *certo consilio* sæpè contingit: & est utilissimum exercitium tum intellectûs, tum linguæ, quod si in usum veniret, Superi! quanta conventiculorum mala cessarent! quanta ex conversatione Doctorem bona utrique Reipublicæ accrescerent! Exemplum de singulis dabo, ut intelligat Tyro, qua forma *de quavis materia* loquendum sit sibi, quando ex umbra prodibit in lucem.

Primum exemplum sit *Dissertatio Ethica* de contemptu Judiciorum humanorum *ab impossibili*, quia nemo potest placere omnibus. *Philosophicè* propositum Enthymema sic habet: *Placere omnibus est impossibile* 1. *ab enumeratione partium*, quia varia sunt variorum judicia, alia juvenum, alia senum &c. &c. 2. *A causis*, quia varia est educatio, & affectus.

Ergo

Ergo non est curandum, nisi velis vitam vivere plenam turbis, ac tædiis. *Rhetoricè* sic loqueris.

Differtatio Ethica

In illud:

Nemo potest placere omnibus.

SCio, hoc æquum esse, & magnis animis proprium, ut in rebus agendis, quid de se viri prudentes sensuri sint, attentè perpendant, suamque statuant sententiam eam esse debere, quam illi sint maximè probaturi: sed id laborare, ut placere velis omnibus, nec alicujus Momi dentem timere debeas, tantum abest, ut sperare aliquis hominum ab hominibus possit, ut neque Diis concessum sit. Nam quid existimas? Num omnium hominum eadem judicia sunt? Imò plerorumque plerisque contraria. Quid Juvenes probant? Quæ jucunda, quæ pulchra sunt: Quid senes? Quæ seria, quæ utilia: Quid scæminæ? Mollia: Quid viri? Solida: Quid docti, potentes, nobiles? Grandia: Quid rudes, miseri, vulgus? Obvia. Quin, non ipsi vidistis sæpè, eundem hominem non semper eundem esse? Scilicet ut varia educatio est, & varii affectus, ita varii sumus nos. Educatio pertinacem animum facit, affectus in-

stabilem : itaque sicut quæ à teneris discimus æstimare , amare , cupere , aut contrà fugere , odisse , spernere , ea etiam adulti eodem affectu persequimur , velut primis judiciis non à nutrice imbuti , sed à natura donati. Ita , quæ casu eveniunt , & quotidie non opinantibus offeruntur ad sensum , nequaquam eodem semper vultu excipimus , sed quod irati probavimus , reprobamus tranquilli , quod amici laudamus , inimici carpemus , semper iidem , & semper alii. Quis igitur se , aut sua probare omnibus velit etiam contrario sensu pugnantibus sibi ? Irritus labor est , quin noxius adeò , quippe ad hoc unum idoneus , ut animi quiete privatum noxiis curis conficiat. Demus enim , quòd tibi forum applaudat : scilicet subfilies gaudiò ! At quid ? si eodem tempore te curia rideat , nunquid contabesces mœrore ? Licétne apertiùs loqui ? ut pueri pilam , ita te varii affectus jactabunt. Jam spe laudis animatus in grandes ausus assurges : jam metu vituperii trepidus humi te volves , donec toties contusus , aut dolore flaccescas , aut irâ rumparis. Jam tu judica , num malè suadeam tibi , dum suadeo , ut jam tibi uni irascaris , quòd aliis fueris iratus , qui de te , non idem tecum senserunt. Posthac quod agendum est , liberè age , & aliis , ut liberè sentiant , quod

ma-

malint, permitte: hæc una medicina est malo. Pungent aliqui, ferendum est: velut nihil senseris, perge. Quietem animo quietis desperatio feret.

Alterum exemplum sit *Prolusio Scholastica* in quæstione *Speculativa*, an, qui est incapax Philosophiæ, possit esse capax Rhetoricæ. Responsio est *negativa*, & probatur *Philosophicè* per syllogismum ab officio Rhetoris: *Rhetor debet facere, quod Philosophus*, imò plus, nempe docere, & insuper movere, ac delectare: *sed hoc non potest incapax Philosophiæ*, sed ad summum eleganter garrire potest, quod non est esse Rhetorem. *Ergo incapax Philosophiæ non potest esse Rhetor*, & si quis in Philosophia non proficit, qui profecit in Rhetorica, defectus non erit capacitatis, sed applicationis. *Rhetoricè* sic ages.

Prolusio Scholastica.

An incapax Philosophiæ possit esse capax Rhetoricæ?

OLim fuit tanta Rhetoricæ æstimatio & gloria, ut inter Sapientem & Oratorem nemo discrimen faceret, ipsaque Eloquentia definitione vulgata loquens Sapientia diceretur. Deinceps verò paulatim sive

docentium, five discentium vitiô sic evi-
luit, ut eam multi vix à fucata garrulita-
te distinxerint; certè omnem elegantiam
in ambitu verborum, & reliquo *elocutionis*
ornatu posuisse sunt visi. Inde enim traxisse
originem credo, opinionem illam Rhetor-
icæ tam probrosam, quòd homines, etsi à
natura adeò malè habiti, ut inepti sint ad
perdiscendam Philosophiam, adhuc tamen
excellere in arte Oratoria possint. Turpe
opprobrium! tristis infamia nobilissimæ fa-
cultatis! Agite, Philosophicis oculis inda-
gemus naturam artis, & detegetur convi-
tii vanitas.

Quanquam quid indagare sit opus, quod
jam Princeps Philosophorum detexit! Rhe-
toricam & Dialecticam *eundem* esse habitum
Aristoteles asserit. Quid est? Num non jam
vici? Nam quis neget, quod sequitur, quòd,
qui ineptus Dialecticæ est, sit etiam inep-
tus Rhetoricæ, & contra? Aut forsan Sta-
gyrita erravit? Eja! quod est igitur offici-
um Dialectici? Definire, credo, dividere,
argumentari. Hi scilicet tres modi sciendi
sunt, in quorum se usu Philosophicum in-
genium feliciter jactat. Quid minùs Rhe-
tores faciunt? imò quantò faciunt plus?
Philosophus si solidè docet, expectationi fa-
tisfacit: Orator & docere debet, & dele-
ctare prætereà, ac movere. Quid doceat,
si

si de re proposita nescit definitionem formare, species & partes dividendo distinguere, proprietates, causas, & effecta argumentando colligere? Delectare si velit, utendum est verbis translatis, pugnandum sententiis, figuris agendum, quorum nihil, nisi ineptè faciet, qui non ingenio Philosophicò rerum inter se similium naturas rimari noverit, & ex multis circumstantiis celeriter observatis inexpectata illatione intellectum audiendis obruere. De motu nihil opus est dicere, cum per se constet, ad affectum excitandum aptè loqui non posse, qui ejus naturam ignoret. Si quis igitur ad artem Oratoriam aptum esse posse dicat eum, qui ineptus esse ad Philosophiam censetur, nescio, an ipse Philosophus sit: certè Rhetoricæ naturam penitiùs scrutatus non est. Sed audio, sæpè contingere, ut adolescentes, qui in Rhetorica eminuerunt, cum ascendunt ad Logicam, multos ante se videant. Euge! quoties, & quibuscum hoc contigit? Nunquid multò sæpiùs videmus insignes Philosophos, qui in Rhetorica nulli sunt? quòd si ex hoc inferam, fieri posse, ut quis aptus sit ad Philosophiam, quanquam sit ita miser, ut ad Rhetoricam censeatur ineptus, quis me audiet patiens? Insigni Philosopho, inquierent, si Orator non est, non aptitudo de-

deest, ut sit, sed applicatio. Ergo cur exploditur, si idem de insigni Rhetore dicam, qui tamen in Philosophia non eminet? Barbari vocum novitas, & inamcenæ materiæ assuetos Rhetoricis deliciis animos ita possunt malè afficere, ut non nisi stramina sibi apponi credentes deglutire cibum exuccum malint, quàm masticare. Quòd si ostenditur aliquis, qui, utut in Rhetorica magnum nomen habuerit, in Philosophia tamen, etsi parem illi, uti Rhetoricæ, laborem impendat, proficiat nihil, hoc ipso negabo eum Oratorem bonum aut esse, aut fore. Eminuerit inter suos: eminuit Stylo nempe, eminuit proprietate, ubertate, suavitate sermonis, hoc est, elegantius garrivit: plus non est doctus, & hoc non est satis. Ex inventione, & dispositione, in quibus profectò ingenium Philosophiæ non aptum nihil potest, ex inventione, inquam, & dispositione potissimum judicandus Orator est: Elocutio sola locutulejum, declamatorem, & rabulam constituit, Oratorem tam parùm facit, quàm parùm architectus vocari potest, qui in ædificando palatio aliud egit nihil, quàm quòd parietes dealbârit, aut pinxerit. Cicero fanè inter Oratores principatum obtinuit, non quòd nemo dicat ornatiùs, sed quòd nemo solidiùs, nemo ad motum magis.

Imponant igitur digitum ori, qui illustre nomen Oratoris aut imperitè, aut invidiosè clamoso etiam caufidico tribuunt, aut concionali rabulæ, quem tamen ipsi judicant ingenio esse plumbeo, & ad Philosophiam inepto. Orator is demum vocetur, qui sic perorat, ut in inventione splendeat acre ingenium, in dispositione egregium artificium, in elocutione magna industria, in omnibus maturum judicium. Hæc est boni Oratoris idea, quam formavit Princeps Philosophus, & cui conformare se nemo, nisi Philosophus potest.

Tertium Exemplum disceptatio sit *de problemate*: Num tomis compendia, an tomis compendiis præferri debeant. *Contra Tomos* pugnat hoc Enthymema *ex effectis*: Tomi nec serviunt pro gloria scribentis, neque pro utilitate legentis: ergo compendia sunt præferenda. *Contra compendia* sic agit Philosophus item *ex effectis*: compendia faciunt homines superbos, & pigros: ergo præferendi sunt tomis. *Rhetores* loquuntur, ut sequitur.

P R O B L E M A.

Tomis an compendiis præferendi sint?

Primo pro Compendiis.

SCribendorum librorum non est finis: effectum est Spiritus Sancti, quò reprehenden-

hendere videtur calamos in sui diffusionem
nimiùm prodigos, nimiùm, ajo, nam de
multitudine librorum queritur, non libel-
lorum. Neque immeritis hæc interpretatio
accidit, quotquot in scribendos tomos in-
cumbunt. Nam quis laudet scriptorem,
cui, ut scribat, nullus finis prudens præfigitur,
aut quem consequi possit? Ecquid autem
tomifex quærit? aut suam *gloriam* credo,
aut *utilitatem* lectoris. Neutram assequitur
miser, & se frustra eviscerat. Nam ut de
gloria primùm dicam, an à materia lau-
dem, an à forma desiderat? Materiam i-
pse non facit: non est nova sub sole. At for-
mam facit? Sic est: Quàm autem deformem
plerumque, semper certè ab ipsa magnitu-
dine molis horribilem. *Inventio* in quot
inutiles quæstiones protuberat? Quæritur,
quid Sancti viderent, si extra cælum in
spatia imaginaria caput porrigerent? Quæ-
ritur, quibûs jaculis possint vulpanferes,
& hircocervi configi? Quæritur, an chi-
mæra in vacuo bombilans possit secundas
intentiones comedere? Et quæ sunt aliæ nu-
gæ, quibus, si, qui paginam implent, lau-
dem merentur, quidnî etiam circumfora-
neos agyrtas laudamus, quòd centum æni-
gmata solvant ex tempore? Jam *dispositio*
in magno corpore plerumque proportionem
non habet; in parvis est gratia. Balænam
mon-

monstrum vocamus, & nemo unquam gigantem Salapufium dixit. *De elocutione*, quæ apud tomifices ferè in usu est, duobus verbis complexus est, quidquid dici potest, qui dixit: Barbarè garruli sunt. Neque dubito, quin plurimos sui tomi adhuc in purgatorio urant, malè perditas vires, impensum nugis ingenium, tot sibi, DEO, lectori, per furtum damnabile raptas horas, denique tot verba otiosa luentes. I nunc, & lauda laborem, quem DEUS igni adjudicat. Quòd si tamen (nam dantur tomi, qui gloriam auctori possent afferre) quòd si, inquam, assequaris laudem, quam quæris, quæso te, attende diligentius, quàm illa sit tenuis, & inter paucissimos: neque enim multi te legunt, & si ad multos vehit notitia tui nominis aliqua, illius es debitor, qui ex tomo tuo compendium fecit, & qui si nullus fuisset, quid tu orbi prodesse? Vide, quot tomi in Bibliothecis devorentur à blattis & tineis, quorum Auctores consulerentur quotidie, si scripssissent compendia. Mole tam vasta se inferentibus quis amicè occurrat? Quis nisi otiosus, à capite ad calcem volumen tam grande sine impatientia legat, aut si legerit, teneat? Necesse est, ut fatiger per viam tam longam, & plerumque parùm amœnam, ac prætereà sæpè impeditam

tam

tam & asperam, præcipuè si video per ambages me duci, quò possem viâ rectâ venire. Sic Israelitæ in terram promissam sunt ducti, quantis cum molestiis suis, ex toties punito murmure scimus. Et quis non reprehenderet Moysen, nisi DEO auctore duxisset? Cessamus igitur tomos aut scribere, aut legere, nisi, quod nescio, an futurum sit unquam, nisi, inquam, imperet DEus. Indices tomorum interdum consulere juvat, ut habeant hoc solatium mortui, quòd non omnino inutiles fuerint: sed in compendiis habitemus. In compendiis omne compendium est: uno intuitu totum comprehenditur, una lectione totum tenetur; non temporis, non virium, non ingenii dispendium fit. Denique qui scribunt, non utique stupidis credunt se scribere? Scribant ergo compendium, & quod vulgatum adagium suadet: Sapienti pauca.

Secundò pro Tomis.

Equidem scio, homines esse, qui vel ad aspectum tomi frontem in rugas contrahunt, & os in maledicta exonerant, auctorem juxta & librum criminantes, hunc, quòd grandior sit, quàm illi optarent, illum, quòd parùm prudens primo statim
tan-

tantæ molis aspectu lectorem exterreare. Vah! inquit, non poterat iste, quæ dicit, brevius dicere? Quantâ pecuniâ, quanto tempore, quanto labore liber unus constabit? Si malus est, quantam jacturam facimus: si bonus, erit aliquis, qui in compendium rediget: tunc ememus. At, ô averruncet Superi! ne hoc malum meo libro contingat! nam si compendium fiat, jam ego non legar. Neque immeritò odi compendia, nam sic existimo: plures docti essent, nisi essent tam multa compendia. Rationem exigis lector, qua probem assertum? hoc affirmo: Compendia hominem *superbum* faciunt, ut doceri non velit, *pigrum* faciunt, ut doceri non possit: conclude, quid inferas. Certè priusquàm hæc compendiorum farrago, & libellorum copia in forum effusa est, nemo aspirare ad dignitatem Doctoris est ausus, nisi qui erat ingenio acri, & animo magno, ac ad magnos labores incitato. Homines, quibus erat suppellex tenuis, & graciles vires, desperabant, iter à se confici posse tam longum, tam asperum. Nunc quotquot pallium gerunt, volunt docti videri. Nam cum per compendium sapere & plerisque sufficiat, & nemini videatur difficile, fit, ut passim omnes desertis tabernis ad studia provolent. Atque illi, cum compendium legerint, & de ar-

te vel scientia, cui se applicant, proprias quasdam voces memoriæ mandaverint, reddituri, cum se occasio dederit: enim-
verò jam cothurnati incedunt, supercili-
um attollunt, in mirabilibus ambulant, &
quod Scriptura de Pharisæis testatur, qui
compendium legis in fimbriis suis descri-
pserant, gaudent saluari ab hominibus
Rabbi. Jam inde quid sequatur, quis non
palpat? Qui Doctores se credunt, prius-
quàm doceantur, post studia per compen-
dium absoluta totos se *otio* dedunt, veluti,
qui supra id, quod didicerunt, discere ni-
hil possint. Hinc illæ lacrymæ! Postquàm
hæc spes infatuavit humanas mentes, sci-
entias & artes posse per compendium, &
sine magno labore disci, paucos videmus
magnos Poëtas, magnos Rhetores, ma-
gnos Philosophos, magnos Theologos;
sed mera ambulant in corium nescio quot
compacta compendia Poëtarum, compen-
dia Rhetorum, compendia Philosophorum,
compendia Theologorum, homines pusilli,
pumili, pygmæi, nemini, nisi sibi, visibi-
les. Ecce has gratias orbis Compendiis de-
bet, quòd doctrina ampla & vasta sepulta
cum tomis sit, quos nisi quidam per la-
borem eruderarent identidem, cum obrui
vident, jam de Suariis, & Vasquiis nihil, de
Aristotele, & S. Thoma nihil, de antiquis
Pa-

Patribus & Doctoribus nihil sciremus. Habes in compendio, unde de Compendiis iudices. Ego suadeo tomos : nemo Doctor fuit, qui Tomista non fuit.

Aliud Problema in quaestione speculativa :

Quid sit in orbe fortissimum ?

Solebant antiqui Principes, dum assidebant mensæ, audire Sapientes, circa aliquam quaestionem utilem & curiosam disputantes, non per modum *colloquii*, quod nunc fit, sed ita, ut quisque suam sententiam continua oratione defenderet. Talis fuit illa contentio apud Darium Regem : *quidnam esset in orbe fortissimum?* unus pro Rege, alter pro vino, tertius pro veritate stetit. Exordio non est opus, sed argumentatione, & aliqua elocutione. Lege.

I. *Pro Rege.* Quid sit in orbe fortissimum, est difficilis quaestio, & multæ contentioni obnoxia; meâ tamen sententiâ hæc laus *Regi* debetur. Nam quid est esse fortem ? Id, cui difficile est, resistere, hac voce appellamus, ni fallor. Ita enim murus fortis vocatur, quem nullus aries frangit, fortis adamas, quem nullus malleus domat, fortis vir, quem nullus metus percellit, fortis exercitus, cui frustra muni-

menta, & castella objicias. Jam verò, quid est difficilius, quàm Regi resistere? Nihil est imbecillius subdito: ad nutum Majestatis pavefcit. Quod DEus in cælo, hoc Rex est in terris: Ubique pro imperio agit. Væ contumaci! Cyri mementote. Quanto terrore Afiam totam concussit? Quæ urbs portas occlusit impunè? Quis fluvius cursum inhibuit? Quæ gens feliciter obstetit? Scilicet pecuniæ, & armis obediunt omnia. *Utrumque subsidium* Reges in manibus habent, nisi meliùs dixerò: has *Regum manus*, hæc *duo brachia* esse, quibûs, quidquid apprehenderint, tenent, quidquid opponit se, sternunt, quidquid se non submittit ad nutum, elidunt. Quapropter non per adulationem inventus, sed à veritate traditus mihi *titulus* videtur, quò gens omnis Regem suum *potentissimum* appellare consuevit. Cessemus igitur & nos dubitare, atque fortissimum Regem *dicere*, quàm *experiri* malimus.

2. *Pro vino.* Absit, ut ego negem, quod iste collega meus argumentis tam efficacibûs demonstravit. *Fortissimum* esse Regem, plane convicit: quòd tamen nihil sit Rege *fortius*, non persuasit; est enim aliquid, quod vincere Regem, quantumvis fortem, facillimè potest. Vinum, Rex, vinum à vi dixerunt Majores nostri, ut nemo ne-
sci-

sciret, quantum sit robur liquori, nemo non sibi ab eo metueret. Quin, ajunt, primum, qui vites plantavit, eas non aquâ rigâsse, sed sanguinem hirci, leonis, & capri affudisse, ut doceret, quid in ipsos etiam animos hic potus possit, quodque ipsam adeò hominis naturam destruat, atque pessumdet, veneno sævissimo similis, quod robustissimum quemque proster- nit. Neque ab hoc malo eximius Rex est, nisi *per fugam*. Certè invictissimum quemvis debellare si cupimus, non aliis armis tantum opus efficiemus faciliùs, quàm vini virtute. Experientia id sæpè docuit, & nisi tu credis, Rex, metuo, ne idem experiaris ipse, & posteris documento sis, ut caveant experiri.

3. *Pro veritate.* Bene est: ergo *veritas vincit*, quam si æquis auribûs admisisti, Rex, victum est vinum, vis omnis evanuit: quin & victus es tu, quippe qui jam non tui es juris, nec facis, quod lubet, sed *quòd veritas jubet*. Quanquam, ô quàm est hæc gloriosa subjectio! Rex, qui veritati se opponit, non modò non consulit sibi, sed omne suum robur in mendacio perdit. Navis est sine anchora, semper instabilis, & fluctuans ad ventorum ludibrium. Contrà, quem veritas firmat, solium in petra constituit, quam nulla tempestas

frangit. Itaque vae contemptori veritatis! Quis fuit, Rex, Balthafare potentior? contempta veritas una nocte coronam, regnum, vitam eripuit vindex terribilis. Quid concludimus? *Regina regum* est veritas: fortissimos facit, & invincibiles, si obediunt dominæ: si non obediunt, nulla se vi, nulla arte tutari possunt, quin pœnas dent acerbissimas rebellionis. Et quærimus, quid sit in orbe fortissimum? cesset disputatio: VERITAS VICIT.

Atque similia problemata possunt etiam nostris adhuc temporibus servire in conviviis, in itinere longiore, in conversatione eruditorum, sumpta occasione *ex rebus obviis*, non ita quidem, ut unus semper loquatur, donec orationem finierit, sed *audiat* etiam interloquentes, objicientes, respondentes. Et ita suam sententiam non *oratione continua*, sed interpolata propugnet, & alienam oppugnet, quod quidem ex tempore facilius faciet, quam si debeat uno spiritu eloqui totum. Dabo hîc pro materia exercitationum aliquot ejusmodi problemata, quibus similia excogitare non erit difficile.

Problema primum: Sîtne utilior mundo bombyx, an aranea? *Pro bombyce*: Bombyx 1. nihil nocet, ut aranea. 2. Etiam prodest aulis, & templis. 3. Aranea omnia

nia deturpat. 4. Omnibus est in odio. 5. Censetur Arachne mutata esse in araneam pro pæna, proinde aranea non est animal æstimabile. Hæc est inventio : elocutionis exercitium lectori relinquo.

Pro Aranea. Aranea 1. non minùs, quàm bombyx mirabili artificiô, DEI sapientiam manifestat. 2. Prodest ad purgandum ærem à veneno, & ad medicinas. 3. Occursus araneæ habetur pro bono omine. 4. Bombyx homines superbos facit, & exhaust æraria, imò totas familias perdit.

Problema secundum: Aures, an oculi sint plures habendi? *Pro auribus.* Aurium usus 1. est magis necessarius ad salutem, quia fides ex auditu. 2. Ad conversationem, quia furdo nemo potest communicare sensa sui animi. 3. Ad delectationem, quia non est vita miserior, quàm non posse cum aliis agere, & omnibus esse molestum. 4. Oculis contrà faciliùs caremus, quia defectum suppleant aures, quod non fit vicissim. 5. In multa peccata oculi trahunt.

Pro oculis. Oculorum usus 1. est ad hominis intelligentis naturam prorsus necessarius, quia nihil est in intellectu, quod priùs non fuit in sensu : unde à *nativitate* cæci ordinariè sunt etiam bardi. 2. Est mirè jucundus, tum quoad varietatem, tum quo-

ad pulchritudinem rerum, quæ omnes cæco frustra creatæ sunt. 3. Structura oculi est mirabilior, quàm auris. 4. Peccata ex visu sequentia sunt *ex abusu*. 5. Defectus aurium potest suppleri per oculos, qui in libris omnia docent, quæ ad fidem, & scientiam pertinent.

Problema tertium: Plus aurum, an ferrum noceat mundo? *Contra ferrum.* Ferrum dat materiam quidem ad varia utilia instrumenta, sed ad arma etiam, quibûs tot mala fiunt. 2. Si aurum nocet, nocet, quia per ferrum effoditur. Aurum contrà servit ad multa bona corporis, & animæ. 4. Unde tam ardentè appetitur.

Contra aurum. Aurum est causa omnium scelerum, quæ fiunt ab illis, qui habent, & non habent. 2. Bona, quæ per illud fiunt, sunt opus bene utentium. 3. Ab ipso Christo, & omnibus Sanctis est damnatum. 4. Ferrum autem utiliter homines exercet contra otium.

Hæc & similia per argumenta, & argumentationes agitata conversationem jucundam ac eruditam efficiunt, atque *ad Rhetoricam extemporaneam* consequendam mirè juvant. Sed jam *à Rhetorica docente* (in qua per duos menses iterum se exercuisse Tyroni sufficiet) *ad moventem*, sive ad præcipuum Oratoris officium convertimur.

LIBER III.

Præcepta Rhetoricæ moventis.

Rhetoricæ moventis officium est *excitare, & sedare* affectus, quod qui potest, cordibus imperat, & orbis est Dominus. Nos, ut faciliùs explicemus præcepta, priùs *naturæ ordinem*, quò exsurgunt affectus, consideremus. Est autem hic ordo. Primò *ab objecto externo* fit impressio *in sensum*, e. g. in oculum, ut, *si video* fieri homicidium. Secundò: impressio facta in sensum commovet *phantasiam*, in qua nascitur *imaginatio* boni, vel mali. Tertiò: ex hac imaginatione concitantur *humores*, nempe sanguis, bilis - - & hæc commotio vocatur *passio*, quia in illa *patimur* sensum doloris, *vel* voluptatis. Atque hæc omnia etiam *pecori* communia sunt.

Jam *in homine*, ex illo dolore aut voluptate *sensu* percepta oritur Quartò *apprehensio*, vel *judicium* in intellectu, *adesse*, vel *imminere* bonum, aut malum. Quintò: hæc apprehensio rapit *voluntatem* ad resolutionem *heroicam*, vel *abjectam*, quam aliàs non fecisset, e. g. ad vindictam, & qui sic *rapitur*, dicitur *agere ex passione*. Sextò: si autem voluntas non finit se statim abripi à prima ap-

prehensione, sed imperat intellectui *matu-
rum examen* apprehensionis, sitne *verè*, an
solum *appareat* bonum, agere id, quod *il-
la* suadet, tunc dicitur homo *agere ex consi-
lio*, & non ex affectu *imperante*, sed ex *im-
perato*, atque adeò *deliberatè*, prudens, ac
volens. Sed, quæ hîc recensere longum
est, sæpè omnia momentò fiunt.

Tu ex his collige, quis sit affectus *vitio-
sus*, quis *laudabilis*: & quales proin exci-
tare *bonus Orator* debeat, quales non, qua-
les sedare, quales non. *Affectus*, qui sub-
itò oritur, nulla præmissa consideratione
(quod etiam quandoque in somno fit) nec
est vitium, nec virtus, quia deest *libertas*.
Est tamen, *si inclinatur ad vitium*, est, inquam,
signum naturæ nondum satis subiectæ virtu-
ti. Si verò *consideratio*, quam adhibendam
esse occurrit animo, *studiosè negligitur*, aut,
si est adhibita, tamen agitur, quod vult
affectus, etsi *ratio* dicter, id esse malum,
tunc affectus *vitiosus* est, & peccatum. Si
autem ratio, & lex virtutis probat, *verum*
esse bonum, quod appetis, ille demùm
affectus, qui hanc *approbationem* sequitur,
dignus est laude: & si excitatur ita, *ut ve-
hementer exardeat*, vim habet maximam ad
magnos effectus, qui non fierent, si non
fuiſſet excitatus affectus bonus, aut malus
sedatus. Itaque hoc Rhetorica agit, ut fi-
at.

at. Quòd si quis, ut fieri potest, & sæpè est factum, *per argumenta fallacia* falsas opiniones ingeneret animis, & qui ex falsis opinionibus sequuntur, *malos affectus* excitet, abutitur arte, & *Sophista* est dignus, cui carnifex linguam è faucibus rapiat. Nos *artis bona* præcepta damus, quorum tria sunt genera. Primum de subiecto, secundum de objecto, tertium de causa affectuum.

PRÆCEPTUM I.

De Subiecto affectuum.

SUBJECTUM affectuum est *auditor*, in quo volo excitare, vel sedare affectum. Id, ut feliciter peragam, necesse est, *ipsum disponere*, sicut lignum humidum ad concipiendum ignem disponitur. Hæc dispositio autem dupliciter fit. Primò *sine arte*, si tempus expecto, quò ipse *per se*, ad id, quod volo, est pronior. 2. *Per artem*, si circumspectè opus *sine mora*, quæ sæpè est noxia, aggredior. Ad hunc finem attendo, quò ille faciliùs inclinetur, ac proin quæ argumenta sint ad scopum magis utilia, hoc est, talia, per quæ efficias primò, *ut auditor te loqui sinat*. Sunt enim, quine quidem aures dant ei, quem suspicantur di-

dicturum contra se. Secundò, *ut eximas præjudicia*, quæ occupant intellectum, aut *affectus tibi contrarios*, qui obstant voluntatem, quod est, *noxias dispositiones* expellere. Tertiò, *ut utiles introducas*, seu inferas animo *opintones*, quas auditor ignorans, quò evadas, libenter admittit, vel *affectus* excites, affectui, quem intendis, promovendo fervientes. Atque hæc sunt officia *exordiorum*, & interdum *transitionum*, pro quibus rectè faciendis adeò tria sunt necessaria, si non semper omnia, saltem plerumque aliqua. 1. *Insinuatio*, quæ fit ex persona loquentis. 2. *Animi preparatio*, quæ fit ex persona audientis. 3. *Occupatio*, quæ fit ex materia. In exemplis singula percipies clariùs.

§. I.

Exemplum Subiecti dispositi per Insinuationem.

Insinuatio fit à *persona loquentis*, cùm Orator in ipso dicendi principio talia loquitur, ex quibus potest concludi, quòd sit vir prudens, probus, & audienti bene affectus, quod fit, si exponit, quæ ipsum argumenta ad loquendum permoverint, & quæ non, nempe quòd impulsus sit. 1. Ex causa non levi. 2. Ex motivo virtutis.

tis. 3. Ex affectu erga audientem non malo.

Sic Nathan dispositurus Davidem ad dolorem de peccato, *insinuabit* se, ut audiatur, si dicat. 1. quòd non *levis causa* eum cogat loqui, sed *necessitas*, eò quòd commissum sit crimen atrox, cujus qui est reus, se à pœna eximium putat. 2. Quòd urgeat non *causa propria*, sed *commiseratio* alienæ miseriæ. 3. Quòd Regis *nota sibi justitia* spem faciat obtinendi, quod petit. Ecce ita facta est *inventio*. Sequitur *dispositio*, & *elocutio* sic:

Rex magne! grande crimen ad tuum tribunal defero, & cujus vel cogitatio, ut vides, tremore me concutit, facinoris atrocitate attonitum, & commiseratione viri optimi, qui injuriam supra modum gravem est passus, pænè mihimet ereptum. Quòd si in te non suspicerem, Rex, DEI vicarium zelò justitiæ ardentem, atque in officii à cælo impositi cura pervigilem, nunquam intrâssem, verba facturus contra hominem, qui fastigii, in quod est elatus, altitudine ferox, extra teli jactum se credit consistere, neminèmq; eò animò esse putat, ut apud te accusare se audeat. Nunc, cùm sciam, qui sis, da fiducia, quam in tua pietate posui, hanc gratiam, quæso, ut patienter audias narrantem scelus, cui miror,

ror, quòd DEus tam diu patienter conni-
veat.

§. II.

Exemplum Subiecti dispositi per animi preparationem.

HÆc præparatio fit à *persona audientis*,
cujus te *inclinationi*, & *expectationi*
prætefers satisfacere velle, adeoque dicis ali-
quid, ex quo ille intelligat, te de ipso *bene sen-
tire*, & ipsi *bene velle*. Itaque considera 1.
qua *etate*, juvenis, an vir - - sit auditor. 2.
Qua *conditione*, plebejus, an nobilis, Su-
perior, an subditus - - 3. Quibus *moribûs*,
& affectibus, profusus, an avarus, ambitiosus,
an abjectus - - Hæc consideratio faciet, ut re-
moveas *impedimenta* benevolentiae, eò quòd
loquaris talia, ex quibus audientis *inclinationi*
te accommodare videaris. Sic, si Absolon
Joabum belli ducem invitasset ad rebellio-
nis societatem contra Davidem, non de-
bet Joab ab initio statim reprehendere con-
ceptum consilium, aliàs non audietur:
sed debet laudare *finem*, nempe ambitum
regni, & sic paulatim *medium* dissuadere.
Unde *inventio* sic fiet. 1. Loquor *juveni*, qui
capitur laudibûs. 2. *Regio Principi*, qui dif-
ficulter ab ambitu retrahetur. 3. *Homini*

temerario, qui impetu rapitur, & adulantium susurros audit. Itaque dicam: 1. Ego laudo, & æstimo prudentiam, quòd me in consilium in tanta re advoces. 2. Ego probo cogitationes magnanimas. 3. Ego assentior *firi*, sed *medium* rejicio, quod imperiti suaferunt. Ex his fit *dispositio*, & *elocutio* sic:

Quantum suspicio, Princeps, laudòque regiam indolem, quæ in capiendum sceptrum tam maturè exarsit, ut subditorum, quorum incommodis à Patre sene parùm sollicitè provideri vides, desiderijs medearis. Tantum felicem me puto, si quid aut operâ, aut consiliò adjuvare te possim, ut quamprimùm, quò aspiras, tollaris, præcipuè cùm, quanti me facias, vel ex hoc uno intelligam, quòd in re tanta nihil tentare sis ausus, quin antea Joabum moneres. Neque deesse fiduciæ volo: Dabo *consilium*, quod in thronum te subvehet, sed *aliud* dabo. Illud quod tibi, nescio quis, parùm prudens, & planè inimicus homo suggessit, nimis est atrox, & periculi plenum.

§. III.

Exemplum Subiecti dispositi per occupationem.

Occupatio fit à *materia*, nempe cùm auditor *contra illam* præjudiciò, aut affectu contrario occupatus est, sive *sua sponte*, & tunc aliquid concedendum est *illius opinioni*, nec tota damnanda, vel *ab aliis*, & tunc *istorum æstimatio* prudenter est depri-
menda, concitandâque in eos ira, contem-
ptus, odium - - - velut in temerarios, im-
peritos, malè affectos. - - - Utrumque o-
stendo in exemplo defensi coràm Putipha-
re Josephi. *Inventio* est: 1. Non damno,
quòd credas uxori, sed tantùm urgeo, ne
damnes inauditum. 2. Confidera, uxo-
rem posse decipere, & te decere, ut nihil
agas ex impetu, ne serò pæniteat. *Dispositio*
& *elocutio* est hæc:

Sicut hoc, tantùm abest, ut improbem,
Amice, ut etiam magnopere laudem, quòd
uxori plus credas, quàm servo, etsi eum
fidelem semper, atque in administranda do-
mo pervigilem in hanc diem habueris: hoc
tamen, si quid suadere finis, quantâ pos-
sum maximâ diligentia suadere velim, ne
non auditum condemnes. Nam & fallere

te

te amor potest, quô uxorem complecteris, quæ si mentita est tibi, certè non mentita est prima, habétque ex sexu suo, quas secuta est, duces plurimas; & iræ impetus, si te abripi finis, potest eò pertrahere, quò te abiisse, ferò & pudeat, & pæniteat. Itaque quod aliàs facis, atque ad omnium virorum prudentium exemplum facis, amici consilium audi, neque in tua causa repentè sis iudex, donec, quid iudicet alienus, perceperis. NB. Hi fontes *exordiorum* sunt omnes. In exemplis, ne *Stylus humilior* te offendat, adverte, non illa *perorari* ex pulpito, sed *ab uno ad unum* dici.

PRÆCEPTUM II.

De Objecto affectuum.

OBJECTUM affectuum, seu materia, circa quam omnes versantur, est *bonum*, & *malum*, aut *præsens*, aut *imminens*, quod ut hominem efficacius moveat, debet proponi velut *sensibile*, seu ita, ut non modò *audiatur*, sed quasi *videatur*, *tangatur*. . . . Affectus enim est motus animæ non *intelligentis*, sed *sentientis*, ac proinde à *phantasia* dependens. Fit autem objectum sensibile 1. per spectacula. 2. Per descriptiones. 3. Per oratorias narrationes.

§. I.

Exemplum Objecti propositi per Spectaculum.

Spectacula vim magnam ad animos movendos habere, experientia in *Tragædiis* docet, in quibus sæpe imperitissimus choragus lacrymas ciet, si *artis defectum* supplere per spectacula possit. Oratori *usus Spectaculi* raro conceditur, saltem coram eruditis. Plebem in concionibus urgere interdum per talia, puta, per imagines, per calvarias, per facem ardentem - - licet, sed cum his conditionibus 1. Ut non adhibeantur *spectacula absurda, affectata* - - quale fuit illud, cum quidam Spiritum Sanctum evocans, iussit ex templi tholo columbam emitti - - sed talia, per quæ oculis subjicitur aut *ritus Ecclesiæ* e.g. renovatio baptismi, dispositio moribundi, - - aut *articulus fidei* sensibus exhibetur *instar præludii*, uti S. Ignatius vocat, e.g. calvaria, imago animæ damnatæ - - 2. Ne Orator in spectaculo sistat, & vim omnem in illo ponat. Lacrymæ arescunt, & fructus cum illis, nisi oculis exhibita veritas *per solida argumenta* convicerit animum, quod qui facit, non difficulter carebit spectaculis,

mo-

modò eorum defectum suppleat ardor vultus, vocis contentio, gravitas actionis, & totius corporis conatus, quò palam fiat, non de nihilo agi, moneri seria, neque ad speciem, aut pompam garriri. Quòd si nihilominus aliquis velit uti spectaculo, & e. g. animæ damnatæ imaginem exhibere, addat sermonem figuris & affectibus ardentem, dicatque 1. *Quem* hæc imago repræsentet. 2. *Quid* repræsentet. 3. *Quid* ex hac exhibitione sit concludendum. Ecce exemplum ad finem concionis de inferno. *Sic habet*: Quòd si quis ex vobis infelici morte abripiatur in locum tormentorum, quem huc usque descripsi, videte, obsecro, videte, quæ sit ejus futura species, quis aspectus! eheu! terrifica imago (*hic exhibitio fit*) & cujus, ah cujus (interrogo cum horrore, tremens ac pavens, ne mea sit) cujus, dicite, cujus est hæc imago? Infestum est, quod dicam: dicam tamen, quia prodesse malo, quàm placere. *Tua* imago est, puella impudens, nisi à lasciva familiaritate te abstrahas! *tua* imago est, libidinose juvenis, nisi fœdam consuetudinem damnes! *tua* est, ô pater, ô materfamilias, nisi curâ magis anxîâ salutis domesticorum invigiletis! *tua* ô mercator, ô civis, ô rustice, nisi superstitionem, aut fraudem olentes artes, & vetitas industri-

as abominemini! *vestra* est, ô miselli, & innocentes pueruli, nisi velut à facie colubri semper peccatum fugeritis! . . . Prô, ut me torquet amarissima miseratio erga vos omnes! ut vellem usque ad extremi judicii diem excubare pro portis inferni, atque illuc descendentibus ingressum occludere! Et justa sunt vota, sive felices in hac vita, sive miseri sitis. Nam, si *felices* estis, DEum immortalem! quæ fiet in primo inferni introitu terrificam metamorphosis! ecce! pro vestibulis pretiosis ignem induetis, pro monilibus stringet catena candens, pro cibis comedetis serpentes, pro vino bibetis venenum aspidum, pro lecto sternerentur prunæ, pro risu fletus erit, & stridor dentium. Quodsi jam nunc *miseri* estis, contempti, pauperes, ægri, & denique *prætereà* ad inferni pænas rapiendi, eheu! quæ potest esse calamitas gravior? Quid? Non jam nunc multi vestrum audiuntur de malis suis conqueri, diceréque: jam ante mortem se ignibus inferni torqueri? ergo si post hanc vitam propter blasphemias, propter furta, propter impudentiam, propter salutis incuriam, aliud vos nihil quam novus infernus manet, Superi! quem non *gemina* tam atrocis miseriæ miseratio tangat? Sed nisi vos vestri misereat, nihil mea commiseratio prodest. Miseremini,

mi.

miseremini vestri vos, ne veniatis in hunc locum tormentorum. Nunc lacrymæ profunt! nam ideò tam gravia mala intentat DEus, ut nemo non velit *ventura* effugere. Ecce quàm bonus est! & qui tam bonus est, an non est dignus, ut ametur, etsi nullis nos minis cogeret? Ah! dignus est! procidamus! clamemus corde, & ore: Amo te amabilis DEus, & vel ideò *amabilis*, quia *terribilis*! nam nisi *terribilis* esses, quis te amaret? *Terrore urges*, ut amare velimus: adeò *amari* desideras, ut possis *amare*. O amabilis DEus! quàm ego dudum sum meritus ardere in inferno, quia sic frigeo in amore! nondum ardeo in inferno, quia tu ardes amore mei, neque ferre potes, ut ibi ardeam, ubi amari à me non poteris. Bene est! ergo ibi nunquam ardebo, sic spero. Nam, tu dixisti, impium quemvis te recepturum in gratiam, quacunque se die converterit. Ecce *hac dies est*, qua convertor! dixi, nunc cœpi! convertere ad me, Domine DEus, convertere, *ut perfectè convertar*.

§. II.

Exemplum Objecti propositi per Descriptionem.

DEscriptio rem subjicit *sensui* uni, vel pluribus, ita, ut non audire solum, sed

videre, gustare, tangere tibi videaris, quæ dicuntur. Nihil est *ad tenendam phantasiam* tali descriptione potentius. Cavendum tamen, ne *studio* accersas (uti Sophistæ, qui nihil, nisi ut delectent, & fallant, quærunt) sed utaris per occasionem, cùm *opera pretium erit*, ut aliquod argumentum animis *fortius* imprimatur. *Materia* descriptionum sunt locus, res, & persona. *Forma*, seu *inventio* descriptionis fit à partibus, causis, & effectis, quibus eleganter comparationes adduntur. *Dispositio* est ad arbitrium, & vel per ordinem, quem *natura*, & *ars* usurpavit in re producenda: vel *per ordinem sensuum*, ita, ut prius explicetur, quod visui, deinde quod auditui, odoratui, gustui, demum quod tactui observandum occurrit: vel denique *per ordinem*, quem pictor observaret, si formaret imaginem. Unde juvat plurimum, sicut Poëtam, ita Oratorem, non rarò attentè contemplari celebrium artificum tabulas, in quibus prælia, naufragia, triumphos, certamina Martyrum - - exhibent. *Elocutioni* ornatus additur 1. per epitheta *sensus* ferientia. 2. Per *reflexiones*, & *crises*, quibûs Orator animi sui *sensum*, aut *effectum* circa rem descriptam exponit. 3. Per varias *figuras*, quas tu per observationem *in lectione auctorum* facili-

cilius, quàm ex præceptis cognosces. Ex-
empla lege.

Descriptio loci.

Locus alius est, quem fecit *natura*, ut
in aëre cœlum, in aqua insulæ, in ter-
ra montes, valles, sylvæ - alius, quem
format ingenium, ut est apud Poëtas pa-
tria ventorum, domus invidiæ - - alius,
quem *ars* efficit, ut est hortus, officina,
palatium - - quicunque sit, describitur per
partes, causas, & effectus. Sic si quis ve-
lit *admirationem* excitare de Guilielmi V. Ba-
variae Ducis eximia in S. Michaëlem Arch-
angelum veneratione, nihil efficiet dicen-
do: *Ita pius fuit, ut magnificum ejus honori-*
bus templum edificaverit. At verò si templi,
quod *admirationis* objectum est, magnificen-
tiam quasi depinxerit, facilè obtinebit, quod
volet. Depinget autem hac praxi. I. Fit *in-*
ventio. Templi *partes* sunt, ingressus, seu
propylæum, portæ, pavimentum, fornix,
altaria. *Causa efficiens* artifex singularis, *cau-*
sa finalis cultus Sanctorum illis temporibûs
ab hæresi impugnatus, & inprimis S. Mi-
chaelis Ecclesiæ tutelaris. *Causa materialis*
immanes sumptus, *causa formalis*, insignis
altitudo, latitudo, longitudo, *effectus* Ba-
varia in fide conservata, & Monacensium

pietas adjuta. Hæc satis ampla materia est, præcipuè si *singula* rursum per suas partes, cum est operæ pretium, latius exhibeantur. *Dispositio* fit, qualem servavit *ars*, ita ut incipiatur ab ingressu, & deinceps progressus fiat ad alias partes; *causa* tamen immiscentur, ubi opportunitas erit, & *effectus* adjungitur in fine. *Elocutio* est hæc, cum ornatu supra exposito:

Sed unum inter alia centena magnificentissimæ pietatis monumentum filere non possum. Basilicam toti Europæ admirabilem, quam in urbe Bavariæ suæ principe *Angelus Principum* Principis Angelorum honoribus ædificavit. Stat moles augusta *frontem* in immanis altitudinis pyramidem efferens: Apici *Salvator mundi* infistit operis principium ac finis: *Ingressus* patet per geminas marmore Pario nitentes portas, quas inter *ingens imago* visitur in ære *Templi Patronum* referens, substrato pedibus draconis stygio insultantem, & ore lacero turpiter ringentis guttur hastâ crucis configentem. Circùm animatas in saxo statuas posuit artifex, *Heroum effigies* ab Ecclesiæ defensæ laude celebrium, & velut ex amphitheatro applaudentium victori Angelo, séque ad ambitum ejusdem laudis mutua adhortatione firmantium. Atque hic *ingredientes* aspectus rapit. *Ingressos* major occupat admiratio

immensi fornicis, quem nullæ columnæ, sed solum sustinet ingenium architecti, seipsum, quod narrant, obstupescantis, & fieri potuisse, quod fecerat, propè negantis. *Tholum* parergis, *latera* statuis ornâ-
runt, qui gypsum tractant, venusti pla-
stes. *Pavimentum*, quàm longum & latum est, lapide Porphyretico splendet, diem undique admittentibus grandioris formæ *fenestris* decem & octo. *Ternis* utrinque *aris* testudines sex incumbunt visendi operis. *Quaterna* alias liberiùs licet accedere, quippe nullis murorum septis inclusas, quæ in Sacelli angustias cogerent. *Medium spatium* Crucifixus ex aurichalco fusus intercipit. Mausolæi ornamentum, quod sibi sub pedibus Angeli ex eadem materia formati, & indice digito de refrigerio defuncti animæ impendendo prætereuntes admonentis, pi-
issimus Princeps. posuit, ut manifestum es-
set, in quo spem suæ resurrectionis repo-
neret. Hic *per septem marmoreos gradus* ad summam aram ascenditur, quæ quantum loco, tantum pretiò reliquas superat, opere scriniario quidem, sed planè aureo, in hie-
rothecæ formam ad oculorum stuporem fastigiata. Imago *bellum sacrum* exhibet, quò inter se Angeli olim commissi sunt, opus dignum artifice Schwarzio, quem securè *Apellem Germanum* voco: adeò se supra in-
vidi-

vidiam extulit. Medius MICHAEL emicat, splendore terribili circumfusus, & quod mireris, *nusquam se minor*, sive proximus inspicias tabulam, sive ex postremo templi angulo arbitreris. Nigricat frons, scintillant oculi, tota facies furorem angelicum spirat, quô exardens crucem attollit, & *quis ut DEUS?* clamans (certè clamantem audire te putes) sublato pede, impetôque calce, monstrum tartareum cœlô ejicit. Cadit infelix Lucifer, & cum duce focii utrinque præcipites, quibus suprâ cœlestis Pater ex pura luce illudit, sibi in victoribus placens. Annos quinque supra decem, & regios sumptus labor exegit, quô perfectum est opus, quàm Cælitibus illo maximè tempore, quô adversus eorum cultores hæresis furiosè debacchabatur, gloriosum, tam Religiosissimo Duci jucundum, quòd operâ suâ stare intelligeret perpetuum & Bavaricæ fidei, pietatisque propugnaculum, & suæ Religionis monumentum, in cujus aspectu confusi coævi Principes discerent, quàm multò sapientiùs Guilielmus DEO reddiderit, quod à DEO acceperat, ac ipsi DEO rapuerint, quod DEUS non dederat.

Descriptio rei.

REi nomine hîc intelligo, quidquid *in ali-*
quo loco est, & *persona* non est, puta,
in aëre solem, stellas, nubes, fulmen, gran-
dinem, ventos, iridem, aves, muscas - -
in aqua pisces, margaritas, conchas, fon-
tes, lacus, fluvios - - *in terra* belluas, ani-
mantes, flores - - similiter ea, quæ fiunt
per artem, ut naves, horologia, arma, i-
magine - - describuntur hæc etiam om-
nia per partes, causas, & effectus. Sic, si
e.g. velis excitare auditorem ad DEI admi-
rationem vel *ex rosæ* aspectu, nihil efficies,
dicendo: *Quis non admiretur DEum vel ex*
rosæ aspectu? At, si, qualis sit rosæ, quæ est
objectum admirationis, latè descripseris, rapi-
es, quò voles. Describes autem sic: 1.
fit *inventio*. *Partes* rosæ sunt caudex, folia,
apex. *Causa efficiens* prima DEus, altera se-
men, quod adjuvat sol per calorem, ros
per humorem, Zephyri blando frigore.
Causa materialis terra, & lutum. *Causa for-*
malis species reginæ similis. *Causa finalis*,
& *effectus*, sensuum delectatio. Ex his fit *di-*
positio, quæ hic aptè fieri potest per ordi-
nem sensuum, explicando, quantum *quem-*
vis delectet. *Elocutio* sic: Quàm magnus
regnat vel in minimis DEus! eja! rosam
car-

carpamus ! vide, ut rectus surgit ab imo
 caudex, spinis asper, quibus manuum pe-
 tulantiam arceat ! ut se folia in circulum
 explicant colore amabili, qui virginem de-
 cer ! ut se aureus ostentat apex, diadema
 reginae florum ! Neque tamen, quae floribus
 dominatur, fervire hominibus erubescit.
 Admove naribus : Superi ! ut recreat, ut
 blanditur ! ut ambit amari ! Quid multis ?
 tota in tuos se usus impendit. Admove
 ignibus : densatur in saccharum, ut gustum
 oblectet, liquatur in succum, ut medeatur
 languori. Amplius vis ? folia substernit
 quieturo, ut mollius cubes. O nobilis crea-
 tura divinae, non dico, potentiae, sed bo-
 nitatis, sed benevolentiae, sed amoris ! ex
 luto prodit, & ut prodeat cum decore, sol
 florem suis inaurat radiis, ros uniones asper-
 git, Zephyri foveant, aurora pingit, tota
 occupatur natura.

Descriptio personae.

Haec descriptio ex *Hypotyposi*, ac *Ethopaea*
 componitur, & omnium maximè ad
Oratorem pertinet. Fit autem similiter per
enumerationem partium, ex quibus persona
 describitur, & adduntur insuper ejus *affe-*
ctus, & *animi* constitutio, quae licet pingi non
 possit, tamen potest narrari, & per exter-
 na

na etiam, quæ edi solent, *signa* describi. Sic, si eg. Studiosus pauper ad mulierem divitem (Cererem vocemus) erga hoc hominum genus liberalem veniat, eleemosynam, seu panem rogatum, adeoque commiserationem sui excitare velit, parum efficiet, dicendo: *Ego sum miser, itaque da aliquid.* Sed si miseriam, quæ est *objectum commiserationis*, describat, obtinebit, quod volet. Describet autem sic. 1. Fit *inventio*. Enumera *partes*, seu species miseriæ, nam alia est in re, alia in spe, seu *neque habeo, neque spero aliquid.* Hæc duo membra iterum dilata, & quod sis miser *in re*, proba describendo *effectus* miseriæ in vestibus, & corpore, quod rursus fit *per partium enumerationem.* Quod autem sis miser *in spe*, proba *per causas*, quia neque spes auxilii à *notis* est, neque *ab ignotis*, quod ex *moribus, & affectibus* illorum ostendet. Ex his fit *dispositio*, in qua servatur *ordo*, quem dictat prudentia, ita, ut eg. *Stylô rudi* sic dicas: Miserere, sum enim miser in re, & in spe: *In re*, nam ut vides, & vestes sunt detritæ, & corpus macie tabescit. *In spe*, nam *noti* juvare non possunt, cum ipsi sint pauperes, & opem expectant à me: *ignoti* autem convitia pro eleemosyna dant. Ita *Stylô rudi* primùm fit omnis *Supplicatio, & Memorialia*, quæ vocamus, talique *Stylo* (quod tyroni suadeo, ut SEMPER

PER, ac in quocunque Exercitio faciat) *obiter facta dispositio* ornabitur per hanc elocutionē:

Quæ ubique celebratur misericordia tua, optima Dea, qua diceris miseris cum tenerrimo affectu succurrere, illa mihi animos fecit, ut subire conspectum auderem, & pulsare ad hanc januam, quæ nulli supplici furda est. Nemo est enim miserior me, siue quis in re, siue in spe, se miserum dicat. Nam vide, quæso, ut pallet facies, conciderunt genæ, subsidunt oculi, emarcuerunt brachia, labant pedes, totus, quantus vix ossibus hæreo: de carne quod superest, proximè pediculi devorabunt. Hæc si non perspicias, quæ magis manifesta sunt, vide. Quid? hunc centonem tu pallium dicas? Hoc foramen nomen pilei habeat? Hic funis collare vocetur? Toga, caligæ, tibialia, calcei, vetusti, detriti, laceri sunt, indusium omnino est nullum. Ipsa medi-
us fidius miseria si vestiri posset, non alibi reperiret vestes sibi idoneas magis, quàm istas meas. Itaque cum condiscipulorum fortunam cum meis calamitatibus comparo, sæpè lacrymas non teneo miser, & Deos omnes incuso amens, quòd me non canem potiùs, aut asinum, quàm hominem fecerint. Adeò felix est belluarum conditio cum conditione pauperis Studiosi collata. Quòd si saltem spes affulgeret aliqua

qua sereni post nubila Phæbi, næ ego non modò patiens, sed lætus ferrem molestias, quibûs me obruit hæc hyems summa, tempestas perfrigida, imber maximus miseriorum. Sed quod malis meis pondus immane addit, est desperatio secuturi veris. Nam quis mihi adducet Favonium? Pater senex, parens vetula, cognati rustici, fratres parvuli, sorores tantillæ, tantum abest, ut juvare me possint, ut opem, ac solatium omnes expectent à me. Amusus, ajunt, hodie Rhetor est: deinceps erit Philosophus: mox inter Flamines merebitur: erit Sacerdos Jovis: multi sunt redditus: nos omnes alet. Neque intelligunt stupidi, quòd, quem *sui* non possunt, *alieni* juvare nolint. Sacerdos ero! quis promovebit? Qui nunc mendicanti frustrum panis negant, tunc, credo, Sacerdotium dabunt? *Pauper ubique jacet*: Ubicunque januam pulso, ùt primùm visus sum, convitia pro nummis accipio. Quid? clamant: Studio eleemosynam ego? Si homo frugiperda! noct-ambulo! scurra! i, lege, scribe, stude, vel si non potes, aut non vis, ad stivam, ad sarculos, ad ascias manum applica. Si laboras, habebis, quod rodas. Vides, ùt
in-

inhumani sunt homines, qui volunt, ut miseriis cæteris etiam misérias laboris mihi ipse adjiciam. At tu saltem, nam bona es mulier, miseresce teneriùs. Per ego te, quidquid amas, obtestor, alimentum sup-
pedita! quanquam quid ego clamo? Quando pro me tot ora clamant, quot frustra hoc pallium, quot foramina hic pileus, quot hæc vestis centones, quot cavernas hæc exucca facies habet.

§. III.

Exemplum Objecti propositi per Narrationem.

NArrationis *materia* sunt *actiones*, & *eventus* veri, vel ficti. *Forma* quatuor dotes habet, ita, ut 1. sit *brevis*, quod fiet, si omittas superflua, quæ ad scopum, quem intendis, non faciunt. Cæterum longa non est, ubi quidquid dicitur, *utiliter* dicitur. 2. *Probabilis*, qualis erit, si omittas, quæ *inter se* videntur pugnare, aut aliunde *difficulter* credi posse. 3. *Clara*, ideò servandus est bonus *ordo*, & *circumstantiæ* ad rem facientes sedulò exponendæ. 4. *Suavis*, qualem faciunt figuræ verborum, ac sententiarum. *Ad figuras verborum* pertinet usus frequens *temporis presentis*, & *modi infinitivi*.

Fi-

Figura sententiarum magis idoneæ sunt sustentatio, exclamatio, apostrophe, propositio, dialogismi, seu colloquia, ironia - - quibûs explicantur *mores*, & præcipuè *affectus interni* personarum, de quibus narratio fit, idque sive fit *fabula*, sive *historia*, sive *parabola*, sive *apologus*. De singulis exemplum habe.

Exemplum Fabulæ.

Si docenda hæc veritas: *Noxium est juveni, non obedire*, docebis *ex fabulis* ab exemplo Icari, quod ut facilius moveat, narra- bis *ad sensum*, & hujus *eventûs* initium, me- dium, & finem sub oculos pones. Initium erit *admonitio Patris*, quæque illam præce- debant, comitabantur, & sequebantur. Me- dium, *admonitionis contemptus*, & ejus ite- rum adjuncta. Finis *interitus*, similiter cum suis circumstantiis, ex quibus habes *materi- am*, quam *Stylô rudi* congestam sic ornabis:

Quàm sit noxia temeritas consiliorum contemptrix, funestus Icari interitus docet. Sibi, ac filio alas ex cera fecerat Dædalus pater, quibûs in auras elati ex labyrintho, quô tenebantur captivi, in libertatem eva- derent. Priusquàm tamen viam inirent so- lis avibus perviam, anxius de filio pater, (sciebat enim, quàm futuri minimè pro-

vida juvenus sit) monere non omisit, ne à latere suo longius avolaret. Icarus promittere omnia, mox alas expandere, & libertatis avidior avolandi licentiam postulare. Tollit in altum se Dædalus, sequitur filius, superant muros feliciter, provehuntur per aëra, & maris latè infrà spumantis inanes minacias securi despectant. Tum verò (nam solet felix audacia temerarios facere) ut se liberum, ut in usu alarum felicem vidit puer, nihil ultra metuendum ratus, cœpit se altiùs tollere. Clamat Pater: Icare, quò te evehis? in ruinam ascendis! via media est secura, Patri crede! ad Patrem relabere! quid ille? Num paruit? num respondit? num commotus est saltem? Imò ne audiit quidem, sed juvenili furore correptus, celerrimo impetu supra montes se extulit, jam nubibus imminens, & vicinum solem impudenter inspiciens. Verùm nec oculi splendorem, nec æstum pennæ tulerunt in liquecente cera defixæ. Ergo offusa caligine, & fluentibûs alis labitur in præceps miser, ac se in mare, patrem in lacrymas mergit. Credo, cùm volvebatur per aëra, illud voluisse animò, quod multi ante ipsum conceperint juvenes, multi post ipsum concipient votum: *Utinam obedissem!*

Exem-

Exemplum Historiæ.

Velis docere: *Superbos infelices esse.* Historia *de casu Amani* ferviet, quam rursum in initium, medium, ac finem *cum suis adjunctis* divides, & *Stylô rudi* expones. Deinde sic ornabis:

Semper superbia infelix est. De Amano audistis? Erat vir Assuero Regi à consiliis intimis, & supra omnes Magnates charus, opulentus, potens, atque à Persis velut unus ex Diis minorum gentium adoratus, denique felicissimus inter mortales, nisi fuisset superbus. Sedere ad fores palatii regii consueverat Mardochæus Judæus, Reginae nutritius, homo pius ac simplex, Regique, quòd conjurationem adversum se ab Eunuchois adornatam detexisset mature, acceptus in paucis. Is Amano cubile Regis pro more ingredienti, & illuc trans-eunti semel, atque iterum non assurrexerat. Id crimen visum est Thraconi non ferendum. Venit domum suam fremens: contumeliam uxori, liberis, amicis queritur: negat gaudium, quod sive ex splendore familiæ, sive ex opum magnitudine, sive ex regiis favoribus caperet, par esse posse tristitiæ, in quam ab uno Judæo fuisset conjectus: vitam sibi medias inter delicias acerbam fore, quamdiu de Mardochæo non exegisset

set vindictam : consilium darent. Illi solari mœstum, irasci circumciso mancipio, probare ultionis propositum, modum docere. Omnia, inquiunt, potes apud Regem : unius scelus gens omnis luat ! talis decet Amanum ultio. Accusa Judæos Regi velut homines regno Persiæ noxios, & legem colentes adversam nostræ : evinces facile, ut in excidium universorum consensiat. Dictum, factum ! Deceptus Rex cruentum consilium probat, scribuntur litteræ ad Præfectos Provinciarum, appenditur sigillum regium, designatur dies, quâ tota Judæa natio neci detur : ipsi Mardochæo erectum ante oculos patibulum stat. Jamque triumphabat Amanus gaudiô, quod ex vindictæ tantæ gustabat dulcedine, cùm repente mutavit se scena, & coactus est ipse personam agere, quam minimè vellet. Esther Regina de malo instante monita, se stitit Regi, & postquàm, quibûs eum sciebat capi, blanditias adhibuit, docet, quàm innocentes Judæi sint, quàm crudelis Aman, quàm temerarius, qui ausus esset Regem inducere ad decernendum malum suæ clementiæ tam noxium, ipsi Reginae, quippe quæ etiam esset Judæa, ferale, atque mortiferum. Enimverò exarsit Rex, & sine mora suspendi Amanum cum tota familia jussit. Rapitur infelix (nihil preces,

ces, nihil sanguis, nihil merita valent) rapitur, & ex eadem, quam crexerat Machabæo, cruce suspenditur. Huc miserum ambitio extulit! non potuit altiùs.

Exemplum Parabolæ.

VElis docere: *Quid imprudentia noceat*, serviet *de Virginibus fatuis* parabola, quam rursus in initium, medium, ac finem *Stylô rudi* divisam, sic ornabis:

Imprudentia mater seræ pœnitentiæ est. Expertæ sunt Virgines fatuæ, quæ cum prudentibus quidem exierunt obviam sponso & sponsæ, non item cum illis admissæ ad nuptias sunt. Nam, cùm neglecto fociarum exemplô vasa secum nulla tulissent, ex quibus oleum, si fortè in lampadibus defecisset, affunderent, contigit, ut moram faceret sponsus, ipsisque intereà dormitantibus oleum pæne consumeretur. Media nocte repentè exoritur clamor, venire sponsus nuntiatur. Surgunt omnes, Prudentes properant alacres in occursum: Fatuas emoriens lumen sollicitas habet. Pessimè enim malum præsens cruciare animos solet futuri incurios. Quid agerent? cum sororibus irent? sine lumine venientes non respiceret sponsus. Remanerent? Exclusæ à nuptiis forent. Vertuntur ad preces,

ut de oleo suo tantillum sibi sorores sup-
peditarent, orant submissè. Sed audiri
non meretur, qui videre non vult. Ab-
legatæ ad mercatores ut emerent sibi, dum
vagantur, ecce novum infortunium! Spon-
sus venit, & quæ paratæ erant, intrave-
runt ad nuptias. Illæ diu post reduces ja-
nuam clausam invenerunt, & inutilibus,
quia feris lamentis, imprudentiam suam
damnârunt. Tanti est, in tempore sapere.

Exemplum Apologi.

V Elis docere: *Quàm noceat odium*, ferviet
Apologus (id est, *narratio*, non qua-
lis est *Parabola*, de rebus, quæ *inter homines*,
etsi non contigerint, contingere tamen po-
tuerunt, sed *de rebus*, quæ vel *inter animalia*,
vel *inter res inanimas*, vel *inter demones*
etiam, aut *inter homines & bestias* per com-
mercium sermonis adjutas *fiuntur* contigif-
se, *etsi contingere nunquam potuerint*) ferviet,
inquam, *Apologus de lupo*, qui in foveam, quam
ex odio struxit vulpi, ipse se præcipitavit. Di-
vide pro more in initium, medium, & fi-
nem, *Stylô rudî* deinde sic eloquere:

Ex gravi quondam morbo cùm decum-
beret leo, acciri ad se edictô jussit omne
ferarum genus, ut, si quod malo reme-
dium esset, consilium darent. Nec fuit
mora:

mora : conveniunt, quotquot alebat sylva ; una se vulpes, nescio quod metuens malum sibi, passa est desiderari. Oblatam hinc invisæ bestiae nocendi occasionem gavissus lupus maledictis incessere absentem cœpit. Contumacem, dicebat, belluam esse, quæ tanto studio concurrentibus cæteris abesset sola. Quam enim absentiae causam jactaturam ? Nescisse edictum regium ? Totam illud sylvam geminato à circumjectis montibus latratu præconis canis personuisse. Non credidisse, quòd esset in mora periculum ? Quasi, quæ sciat fera, quòd ægrotet rex, non hoc solo nuntio consternata accurrere debeat, & quo posset, consilio, miseratione, obsequio, teneatur solatium ferre. Dubitari non posse, quin callida bestia tacito gaudiò ad Regis periculum exilierit : & scilicet hanc esse adulationis malignam indolem, ut, quamdiu, quod speret, habet, blandiatur : spernat, cùm credit, actum esse de vita patroni. Caput oppignerari se suum, nisi jam animò vulpes agitet, quem Regi demortuo successorem eligi sibi profit, quémque & suo, & simpliciorum per fraudes collectis suffragiis sibi debeat demereri. Exarsit irâ leo, & vera dixisse lupum sibi videri professus, accersit melampum : festinare jubet, ac, ubicunque odoratus fuisset vulpem, ad

se adducere. Celeriter canis mandatum exequitur. Sed vulpes, ut est astuta, id ipsam fore præsentiens, properanti se offert obviàm, anhela, ac æstuans, quasi jam longam viam cucurrisset. Continuo canis, vae tibi! inquit, nam cur postrema ades? accusatorem lupum acerbum habes: Rex irâ fervet: vide, quî te defendas. Vulpes, quod sibi animal absenti struxisset calumniam, certior, gratiam tibi ferant Dii, amice, inquit, pro tempestiva monitione! sed nihil defensione est opus, ubi nullum est crimen. Inter ejusmodi colloquia venit ad limen specûs. Visa vulpe fit minax murmur, & jam exerit dentes lupus, conjectisque in leonem oculis expectat nutum, quò jubeatur lacerare obstinatum regio præcepto animal. Rex ipse torvum intuens, cum terrifico rugitu, cur, unde, tam ferò adesset, imperiosè interrogat. At vulpes nihil trepidans: scilicet, inquit, ut tibi sanitatem exorarem à Diis, Rex, sacram peregrinationem institui: hæc causa est moræ. Delphis hac horâ redeo, ubi toto prostratam corpore, post multos gemitus, & longum fletum denique solatus Apollo est, ac, quò remediò sanari posses, luculenter edocuit. DEO pare, & sospes vives. Ad hanc vocem pacatior jam leo, & grave caput inclinans in cubitum, ô,

ô, gemit, ut non desperata sit salus! simul feræ omnes, ut citò, quæ medicina sit malo, edisserat, vulpeculam urgent. Et illa, attendite, inquit, nam in vestra potestate est, posse mederi. Originem morbi esse senium, Apollo dixit: vitiò senectutis calorem refrixisse vitalem, inde vitium stomachum pati, inde marcere membra reliqua. Sed rediturum vigorem artubus, si Rex non horreret lupi sanguinem bibere, & pelle recens detracta pateretur involvi. Hic verò tremere lupo primùm, deinde suppliciter accidere Regi, vitæque gratiam postulare: mox execrari vulpem pro mendace: denique miseris modis exululare, quòd esset moriendum infanti. Frustra omnia. Exclamant feræ: æquum esse, ut subditus vitam Regis impendiò suæ redimat. Ita, quod vulpi adornaverat malum, ipse perpeffus est, sceleris pœnâ in auctorem reversa.

PRÆCEPTUM III.

De Causa affectuum.

CAUSA affectuum est *opinio* boni, vel mali, quæ tantò majorem vim ad movendum habebit, quantò *grandius* videbitur bonum, aut malum esse, quod immine-

re, vel adesse putatur. Apparet autem grande per *amplificationem*, seu quod idem est, per exaggerationem, non *supra verum*, quod Sophistæ faciunt, sed *ex vero*, quod auditor non satis apprehendit, nisi *enucleatius* exhibeatur. Atque *in hac amplificatione* præcipuum est artificium, quò se Orator à Philosopho distinguit. Unde *de singulis generibus*, quæ primi Eloquentiæ Doctores tradiderunt, exemplum dabo. Primum Aphthonius, alterum Quintilianus, ultimum Aristoteles commendavit.

§. I.

Exemplum Cause propositæ per amplificationem Aphthonianam.

Hæc amplificatio fit *per chriam*, cujus octo capita Aphthonius numerat; liberum erit tamen pro amplificatione jam pluribus, jam paucioribus uti. *Exordio* servit *encomium*, quò laudas *auctorem* dicti, vel facti, quod amplificatur. Sequitur *Paraphrasis*, seu ejusdem latior expositio, aut narratio. Deinde *causa* recensetur, propter quam vera esse sententia judicatur, aut ex qua factum processisse credibile est. Postea ponitur *contrarium*, ex quo dicti *veritas*, & facti *honestas* clariùs elucescit. Tum *simi-*
le

le adducitur ex re obvia, quæ sub oculos cadit, & *exemplum* ex historiis, fabulis, parabolis, apologis, aut experientia. Tandem *testimonium* ex verbis Scripturæ, sensu Patrum, dictis Sapientum, numismatum monumentis, inscriptionibus statuarum vel sepulchrorum, adagiis, fama, opinione vulgi. Additur *Epilogus*, in quo urges scopum, propter quem dictum vel factum amplificasti. Sic, si velis sedare *horrorem* patiendi, ostendes, *paci esse necessarium*, idque à testimonio Jobi, dicentis: *Militia est vita hominis*. Ecce argumentum sic propositum vim non habet. Ergo *amplifica*, & 1. *lauda* Jobum, quod opere & ore patientiam docuerit. 2. Expone textum *per Paraphrasin*, seu explicationem singularum vocum, quod sermo sit de *vita hominis*, non angeli, pecudis - - & de *vita cujusvis hominis*, nullò exceptò, & quod *militia* sit, ubi non est locus deliciis - - 3. Adde *causam*, cur militia vocetur, nempe quia *intus & foris* hostibus cingimur. 4. Urge à *contrario*, seu *per confutationem*, putantium, cælum à Sybaritis expugnari. 5. Doce ab *exemplo*, quantum Sancti pugnaverint. 6. Et à *simili*, quid fieret, si sic milites mollitiem amarent. 7. Et à *testimonio* Apostoli: Labora, ut bonus miles Christi. 8. *Epilogus* adhortatio est contra patiendi hor-

horrorem. Ita facta est *inventio*, cujus *membra* si per particulas nectas, & singula figuris, epithetis - - (quod non est difficile hactenus dicta intelligenti) ornes, prodibit amplificatio *per chriam* sic:

1. Job Hussitarum Princeps, sicut heroicæ patientiæ gloriosam virtutem opere exercuit: ita ut imitationem sui redderet faciliorem, axiomata posteritati scripta reliquit divinæ sapientiæ plena, & ad animos contra quælibet adversa muniendos mirum in modum efficacia. Unicum seligo, quô inevitabilem, quidquid moliaris, *patiendi necessitatem* ante oculos ponit, atque præter adversa & molestias nihil expectandum egregiè docet, dum dicit: *Militia est vita hominis super terram.* 2. Audite illum puppi, Narcissi, Sybaritæ! *militia* inquit, *est vita hominis.* Vita Angeli lætitia, vita dæmonis malitia, vita pecudis molli-tia fit: sed vita hominis militia est. Nemo excipitur: qui homo est, miles est. Diviti & pauperi, civi & nobili, Regi & subdito, robusto & tenero, sano & ægro vivendum est in castris, in quibus haud sanè locus est otio, aut fomno, aut conviviiis, aut ludis: sed laborare oportet, vigilare, pugnare. 3. Semper enim hostibûs cingimur. *Intra nos* rebelles concupiscentiæ pugnant: *extra nos* mundus & dæmon in

nostrum jurârunt exitium. Nulla pax est, ac ne induciæ quidem. Mundus verba pro jaculis mittit, exemplis pro ense utitur: eminus, & cominus ferit. Ex insidiis dæmon invadit, jam vi, jam fraude deditio- nem extorquens. Timendus tamen non esset exterior hostis, nisi cum illo per- fidus civis colluderet: sed tumultus maxi- mè periculosus in animo est. Effrænis a- mor, ferox odium, insanæ cupiditates, a- troces iræ, tristitia, gaudium, spes, despe- ratio, audacia, timor, pudor, in nostram concordant perniciem: si languidi in pu- gnam procedimus, actum est. Ad arma, ô boni, ad arma! 4. Rideor. Nam quid, inquiunt, his clamoribus opus est: Militia vita dicitur, metaphora est: terreris voca- bulô. Metaphorici hostes, metaphoricæ pugnæ sunt: nemo vincitur, nisi volens: victor est, qui vinci non vult. Hem He- roës! ut vos felicitas amat, quibus victoria obtingit sine pugna, stipendia etiam otian- tibus dantur, gloria venit sine labore. Io! surgunt ignavi, & rapiunt cælum! 5. Vah! ut insaniistis igitur, qui tantis vos labori- bûs consumpsistis Confessores beati! ut stul- ti fuistis Martyres, stulti Apostoli, Virgi- nes fatuæ omnes! sudore & sanguine cælum constitit vobis: nunc tanti non emitur.

6. Quanquam quid [milites emanant? Rapi-

unt cælum. Rapiunt utique, imò deditione accipiunt milites. Sed vos, delicati, judicate, quid in vobis simile militi sit. Quid? Militem calamistratum incedere, delicias in castris quærere, laborem, molestiam, pericula fugere decet? 7. Apostolum audite: *Labora*, inquit, *ut bonus miles Christi*: Bonus es, si sequeris Ducis exemplum. 8. En vexilla Regis prodeunt cruce insignia: aut crux amanda est, aut militia abdicanda.

Alia chria sit admonitio Ecclesiæ per dictum & factum: *Memento homo* - - cum cinerum impositione. Causa ab utilitate hujus memoriæ per effectus contra omnia vitia. Contrarii effectus sunt in oblivione. Simile cum viatore, qui cogitat, se transire. Exemplum Romanorum, qui inclamabant triumphanti: Memento, te hominem esse. Testimonium Sapientum, qui una voce docent, mortem esse magistram vitæ. Epilogus urget curam memoriæ per spem & timorem, cum praxi, ut quoties lavas manus, & audis de funere, cogites: hodie mihi, cras tibi: & quæ parasti, cujus erunt? *Elocutio*:

Huc ades, vanissime juvenis! cineres recipe, quos Ecclesia inspergit capitibus. Audi monentem: *Memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris!* Intel-
ligis

ligis miser, qui sis? erigere, inflare, intumesce, quantum lubet: pulvis es, qui à vento diffatur: pulvis origo tua, pulvis finis est. Memento! 2. O sapientissimam constitutionem! ô morem sanctum, qui tam salutare hominibus cogitationes ingerit. Nam quod cogitari potest efficacius remedium, quô vitia expugnentur, si non est mortis memoria? hæc opprimit superbiam, confundit avaritiam, debellat invidiam, domat luxuriam, frænat gulam, iram subigit, fugat acediam. 3. Quemadmodum enim, qui viatorem se esse meminit, festinat in patriam, adeò ut eum neque hospitii deliciae retardare à cursu possint, nec laboris tædium ad figendam in via habitationem incitare: ita qui moriturum se meminit, eum nulla cupiditas ad libidinem, nullus metus in crimen trahet. 4. At verò pone mihi suæ fortis oblitum, & qui se mortalem rarò cogitet: næ tu advertes continuò, quàm turgeat ambitione, quàm diffuat otio, quàm marcescat deliciis. Pectere crines, tornare cincinnos, cerussare genas, in risum labia, verba in adulationem, vestes in elegantiam componere, hic unus labor est: de conviviis, de ludis, de ganeis, de venatu, de choreis, unus sermo: garrere, joculari, procari, unum negotium. Nullum scelus magnum est:

est : liberum se natum jactat : nec DEum veretur, nec homines, quippe inter quos vix ipse se numerat. 5. Atque id, credo, timuerunt Romani, ne Imperatoribus, cum triumpharent, inter applausus & acclamationes gratulantium contingeret. Itaque ut currum præco sequeretur, statuerunt, qui glorioso Duci identidem per intervalla jubilantium tristem nœniam occineret : Memento te hominem esse ! sapienter scilicet, & ex omnium Sophorum sensu 6. existimantes, nihil esse retundendæ humanæ superbiæ magis idoneum, quàm fortis humanæ, & sepulchri memoriam. Unde rectè mortem vitæ magistrā dici intelliges, totiusque perfectionis normam in illo Aphorismo consistere : Sic vive quotidie, quasi quotidie esset moriendum. 7. Id ut faciliùs memineris, en modum, en praxin : Cùm manus lavas, cogita : Hæ candidæ manus arrodentur à vermibus ! Cùm audis de funere, inclamantem tibi te audire defunctum persuade : Hodie mihi, cras tibi ! Cùm cæmeterium præteris, illud tibi oggere : Hic paulò pòst putresces. Cùm in lecto te operis, illius memento : Subter te sternetur tinea ! Crede mihi, desipiet omnis vanitas : vives, ut decet vivere moriturum.

§. II.

Exemplum Cause propositæ per Amplificationem Quintilianam.

Quintilianus quatuor amplificationis fontes aperuit, congeriem, incrementum, ratiocinationem, & comparationem. Amplificatio per *congeriem* vocatur, quæ fit ex *pluribus* definitionibus, causis, effectis, aut etiam ex *pluribus* argumentis in cumulum congestis. Amplificatio per *ratiocinationem* fit, cum exaggeramus magnitudinem unius, ut *ratiocinando* colligamus magnitudinem alterius, eg. ex multitudine hostium magnitudinem victoriæ. Amplificatio per *incrementum* fit *ab imis* ascendendo *ad summa*, quasi per gradus. Amplificatio per *comparationem* fit comparando *ad minutias* unum factum, vel eventum cum altero. Exemplum fit in hac sententia: *Grave crimen est pervertere innocentem.* Gravitas exhibetur 1. per *congeriem* definitionum, si dicas, hoc esse factum hominis, qui sit pestis, scorpio - - 2. Per comparationem cum facto Caini *ad minutias usque.* 3. Per ratiocinationem *extollendo* innocentiae pretium, ut inde perversionis scelus grandius appareat. 4. Per incrementum, enumerando per gradus

*du*s plura crimina, quibûs omnibus istud sit majus. Ita fit *inventio*, quæ *Stylô rudi* disposita, sic ornabitur:

1. Jámmé fentis, sceleste, quod sit crimen tuum? non te stygis emissarium, pestem gymnasiorum, venenatum scorpionem, homicidam, ficarium, & si ita loqui licet, vice - diabolum vocem? 2. Quid fecisti? dicebat fratricidæ Caino DEus. Hominem occiderat, grave facinus! innocentem, gravius! fratrem, gravissimum! sub specie amicitiae, abominanda malitia! quia viderat illum sibi præhaberi à DEO: diabolica invidia! facinus nullis inferni pœnis satîs piandum! Sed tu quid fecisti? vitam corporis ille abstulit fratri, & Martyrem fecit: tu animam diabolo tradis suo Creatori, suo Redemptori, suo Sponso per immane sacrilegium ereptam. 3. Superi! quàm pretiosa vita est animæ innocentia! nemo vivit utiliùs, nemo jucundiùs, nemo gloriosiùs. Innocenti omne momentum beatæ æternitatis sementem facit: Innocenti jure convivium sua conscientia instruit, & paradyfus voluptatum in corde est: Innocentem amant Superi, verentur inferi, Cœli expectant incolam, Angeli socium cupiunt, DEus servum, amicum, filium gloriatur. Tu latro pessime, rapuisti omne bonum, omne lucrum, gaudium,

dium, gloriam. Et rides, sceleste, contemnis, jactas? 4. Si ignem injecisses plenius horreis, multoque labore collectas fruges perdidisses colono, non tu faces, & rogos in te provocares? Si florenti vineæ, aut horto ad omnes delicias culto furentes apros immitteres, & lætas spes inhumana vastatione prorueres, qui enses, quæ rotæ, puniendæ temeritati sufficerent? Si Regis filium charissimum, ac jam hæredem præconiô publicô denuntiatus in Patris oculis, ereptum ex Reginae brachiis humi affligeres, pedibusque protereres, tunc ridere, tunc jactare protervum facinus ausis? Non, cum furor desæviisset, & sua menti rediisset malacia, sceleris consternatus horrore in mortem concideres? Animam occidisti: multò gravius crimen est, maximè, quia, num olim reviviscat, incertum est, imò certiùs est peritura æternum, & fortè peritura cum multis. Si sapias, gemis miser, plangis, lacrymaris; neque enim perennes ignes, qui te expectant, extinguere aliter, nisi perennibus lacrymis possunt.

Aliud exemplum pono de pœna factoris in inferno, cum amplificatione per solam comparisonem. Sic habet: Jam quid? Parùmne dicere alicui videor, si dico, infernum locum fœtentissimum esse? Imò jam

nasum corrugant delicati Trossuli, & nisi porrigatis balsamum, deliquium patientur. Atqui juvat auribus fœtorem percipere, ne hauriant olim nares, quem horrent. Ponite decem homines æstuante canicula angusto carceri clausos fervari. Calent, sudant, diffuunt: quàm ingratus se odor in loco diffundit! Ponite, eosdem non sano corpore, sed malè affecto esse, atque hunc fœdo carcinomate exedi, alterum lento putore tabescere, tertium putredinem ex intestinis halare, cæteris carnes aut à vermibus arrosas, aut à scabie fluentes, aut ab ulceribus marcentes frustatim decidere. Quis ferat mephitim? mephitem vocas? moschum olent illi miseri, si comparisonem cum fœtoribus inferni instituas. Non decem homines, sed mille myriades spirantium cadaverum ille locus includit: æstus inexplicabilis est: meram faniem sudantium terribilis compressio: rima, qua sentinæ graveolentia exspiret, aut mitior se aura insinuet, nulla. Hinc, quæ narium tortura sit, argue, atque quæ cerebri vertigo, quæ stomachi everSIONES, nausea, abominatio, horror, & sine remedio.

§. III.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Aristotelicam.

Aristoteles duos tantum fontes amplificationis designat, *enumerationem*, & *congeriem*. Et hic optimus modus est, quia *universalis*, & sine quo etiam priores duo nihili conficiunt. *Enumeratio* alia est *partium*, alia *circumstantiarum*, quæ evolvuntur, ut rei elegantia, turpitude, utilitas, damnum, certitudo - - *tota* oculis prosteret. *Congeries*, ut supra jam dixi, fit per cumulum argumentorum *ex eodem*, *vel diversis locis* congestum. *Congeries ex eodem loco*, est cumulus definitionum, contrariorum, repugnantium, causarum, effectuum, exemplorum, testimoniorum - - *Congeries ex diversis locis* fit, si argumenta diversa ad eundem finem adhibes, & idem probas simul à definitione, à genere, ab etymologia, à causa, ab effectu, à testimonio - - *Omnia accumulando*, quod commodè (si temporis parcendum est) fiet per præteritionis figuram. Sed quæ ab enumeratione *partium*, & *adjunctorum* fit, frequentissima est, & vivacissima, quia rei naturam *instar picti*

aperitis antea complicatam explicat, & aspectui objicit. Exemplum habe.

Velis excitare odium peccati. Argumentum fit, quia illud odit DEus. Argumenti probatio fiat ab exemplo, quod suppeditat *casus Luciferi*. Si jam dicas : *odisse peccatum oportet ; summo enim odio illud DEus persequitur, quod ex casu Luciferi patet*. Quis se movebit ? Nempe latet adhuc, quantum sit DEI odium, quia, quantus sit *Luciferi casus*, non apprehenditur. Exponendum est igitur 1. Quid contigerit. 1. Quis ejectus sit cælo. 3. Cur. 4. Quomodo. Et ex his fit *inventio*, quæ *Stylô rudi* sic potest proponi : 1. Ecce Michaël contra Luciferum procedit. 2. Ejicitur cælô Lucifer primus Angelorum. 3. Propter unam cogitationem superbam. 4. Nullô datô pœnitentiæ spatiô, sine spe reconciliationis, æternum, nihil attendendo mala, quæ facient dæmones. Sic DEus odit peccatum. Vides, hîc jam excitari auditorem, ut fortius apprehendat casum funestum. Sed crescet *affectus horroris*, si singula membra rursus amplifies, per paraphrasin *explicando voces, & figuras* addendo sic :

Ecce tibi ! prælium magnum in cælo ! Ex lævo latere procedit Lucifer superbiâ tumidus, & ingentem turbam Angelorum trahens, paucisque hortatus : Sequimini me,

me, inquit, felices erimus! Exaltabo solium meum, ut similis Altissimo sim. A dextris Michaël cum turmis multò majoribus prodit, aureò vexillò conspicuus, cui fulgurantibus litteris inscripta est nobilis tessera: *Quis ut DEUS!* Nec mora est: venit, vidit, vicit Michaël. Momentò subactus Lucifer præcipiti casu ex altissima sede in imam abyssum devolvitur, de Angelorum pulcherrimo in teterrimum draconem mutatus, qui caudæ suæ volumine complexus est, & secum in præcipitium traxit tertiam partem stellarum. Risere cadentem Superi, & DEO victoriæ auctori plauferunt. Ruina terribilis! De summa felicitate in summam miseriam, de throno gloriæ in infame ergastulum, de cælo in orcum! Quomodò cecidisti Lucifer? Quo facinore tantum supplicium meruisti? Nihil merui, inquit: injustus, crudelis est DEUS! Nihil merui! ... Miser, blasphemare quid juvet? Non odit DEUS opus suum, quod fecit. Amabat te paulò antè, Principem Angelorum nominavit, omni decore, omni gratia ornavit: repentè mutatus est color optimus, amor in odium, decor in turpitudinem, Angelus in dæmonem versus est! Quid commisisti? Nihil, ait, nihil commisi: Cogitavi tantùm. Beatus fui, & beatitudine mea contentus fui:

in illa placui mihi, nec maiorem aliam appetii, qualem mihi promiserat DEus, si per submissam reverentiam vellem mereri. Recusavi! en crimen! en causa! Cogitavi, consensi, perii! . . . Pessimè actum est: pejus etiam, quòd pœnitentiam non egeris. Quid? Num pœnitendi spatium fuit? Cogitavi, consensi, perii! Non jam dixi? . . . Heu! Quid audio? Una cogitatio, unum momentum tam grave supplicium meruit? Fortassis ex præcipiti ira punivit vos? Pœnitebit severitatis: revocabit sententiam, cùm recordabitur, quàm fitis Spiritus nobiles, quàm multi, quàm futuri grati, & laudibûs æternis ejus misericordiam celebraturi. Quid loqueris, stupide? Negat, nostris sibi laudibus opus esse: sine nobis beatum se jactat: plures, & nobiliores nobis produci à se in momenta posse gloriatur. Frustra spem miseris oggeris: ut possit omnia tyrannus, sententiam mutare non potest: æternùm ardens erit. . . . Heu, æternùm, inquis, æternùm propter unius momenti facinus? . . . Sic est. Sed ego me vindicabo. Væ vobis mortales, quos adeò amaturus est DEus, ut filium missurus sit Doctorem Sanctitatis, assertorem beatitudinis! Mittat: non ideò omnes beati eritis: imò paucissimi erunt. Ego circuibo, ut leo

ru-

rugiens , & obvium quemque devorabo. Nulli ætati, nulli sexui, nulli ordini parcam ! Effundam ex abyssis torrentes sceclorum , quibûs inundetur orbis terrarum, & plerique mortalium abripiantur in tartara. Sic ulciscar tyrannum DEum. Audis hæc, magne DEus ! Vides mala, quæ relegati ex ccelis Angeli illaturi sunt mundo ? Audis ? Vides ? Nec illis tamen parcis : saltem ut mundo parcas, imò ut Filio , qui , nisi illis peperceris, prò ! pro quot millibus hominum frustra sanguinem fundet, frustra animam ponet ! Non parcit. Pereundum est Angelis, ut discat homo, quanto DEus odiò persequatur peccatum. Quantum est igitur hoc odium, inquis ? Tantum , ajo, quantus est amor, quò amat seipsum.

Aliud exemplum *de fame, quæ Matrem ut filium devoraret, adegit*, amplificatum ex *congerie adjunctorum, ac partium* sic exhibeo : Quin (horrete aures rabiem, quam narrabo) inventa est mulier, quæ, cùm nihil esset reliquum, quod ederet, potuit suam ipsa carnem vorare. Jam domesticum canem decoxerat, ac duarum felium ossa diligenter decorticata in fimetum projecerat, & adhuc famebat. Ergo musculis struit infidias : muscipula ponitur, sed lardus, panis, amygdalus, quò alliceret feram, nus-

piam ullus erat. Circumspicit, excutit vestes, pervadit angulos; nihil se offert. Imò, dum perscrutatur, in cubile irruenti offert se filiulus in cunis dormiens, pallidus, macer, exuccus quidem, sed famis apidus cibus, & pinguis visus. Irrugit aspectu mater, ut lupus, cum agnellum videt, exululat: pruriunt dentes, ardent oculi, manus in prædam furunt. Rapit infantem bellua, & amplexantis fronti osculum, gutturi cultrum figit eodem tempore. Modicus cruor fluit: corpusculum adacto veru ad ignem torretur. Gemit misera: flere exhaustum lacrymis caput, & edendi rabies vetat. Impatiens moræ corripit semitostum puerum, in frustra concidit, involat in armos primùm, tum femora lacerat, deinde costas denudat, postremò viscera, & corculum devorat. Supererat caput, quod dum invadit, visi sunt oculi nictare matri. Territa exhorruit facinus, & iterum parere, quem gestarat, optavit. Vota fera! Nam ex doloribus obiit, & quam fames non potuit, horror facinoris occidit.

Verùm quia Rhetoricæ moventis *usus* vix *in alio exercitio* simul *omnis* se elegantius exhibet, addam

Exem-

Exemplum Historiæ amplificatæ.

Historia amplificata] dicitur historia ordinata ad motum. Hic finis, ut obtineatur, debet 1. Inventio ordinari ad certum finem principalem, ne dissipetur phantasia. 2. Dispositio debet habere quædam inexpectata, ut auditor sit avidus. 3. Elocutio debet esse ad sensum amœna. In praxi 1. ponitur scopus, qui in exordio indicatur. 2. Historia dividitur in initium, medium, & finem: sed partes ponuntur ordine, quo lubet, inverso, ita ut possit *à fine* incipi, modò agnitio aliqua differatur ad conclusionem. 3. Singulis punctis adduntur tria ornamenta, puta, descriptio, oratiuncula, & figura, *unà cum doctrina moralì*, ad principalem scopum pertinente, uti pertinet effectus ad causam, vel contra. Exemplum sit historia de divite, cujus cor inventum in cista est. Scopus est, detestatio avaritiæ, & injustitiarum. Itaque exordium est: *Detestanda est avaritia*. Probatur una & altera *ratione*, & demum *exemplo*. Divisio habet *pro initio* divitis injustitias, *pro medio* mortem, *pro fine*, interitum. Sed *à medio* incipitur. Singula ornantur, ut vides.

Exordium.

QUàm multos immoderata ditescendi cupido in interitum trahat, & experientia quotidiana testatur, & dudum æterna Veritas divini oris, quod fallere non potest, oraculò affirmavit, non sine gravi gemitu exclamans: *Quàm difficile est, divitem intrare in regnum cælorum!* Quid? quòd difficultatem illam exaggeret etiam terribili comparatione, apertèque asserat, non esse minùs mirandum, si dives in cælum, quàm si camelus per foramen acùs ingrediatur. Creditis, opinor, veritatem, non tam obscurè à DEI Filio prædicatam. Creditis, sed non capitis. Cur enim, inquiet aliquis, opus adeò sit arduum diviti, curam salutis gerere, & cælum mereri? In promptu causa est relata ab Apostolo 1. Tim. 6. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas*, nempe quòd ita fascinet animam, ut omne tempus, omnis cogitatio, omnis cura pecuniæ, nulla cælo impendatur, atque adeò homo periculorum salutis uti incurius, sic contemptor in omne
ne

ne scelus, nihil metuens, se agat præcipitem. Vos ut discatis, indomitam cupidinem salutari terrore frenare, tragicum unius viri divitis interitum oculis mentis objicite. Notus vobis magnus Antonius de Padua est: in ejus vita legetis historiam, ad quam audiendam venistis. Seriem attendentibus dabo.

Aurelii mors.

Vir nobilis in Italia, quem Aurelium vocabimus, subita vi morbi oppressus ad extrema devenerat. Invisabant ad decumbentem cognati & affines magnò numerò: Nescias officii causâ, an lucri; erat enim ex ditissimis unus, & nemo non partem hæreditatis sperabat, de qua jam etiam tacitæ lites gliscebant. Interim nemo ægrotum de periculo admonere, nemo de vocando sacerdote consilium suggerere, nemo de anima verbum facere, nemo mentionem de morte: quin Medici adeò spem propinquæ sanitatis blandis pollicitationibus aluerunt, donec repentè violento convulsionum impetu succussum pectus animam vomuit. Hem amicos! hic amor est! Sed hæc est infelicitas nobilium, ut, quàm rarò vident solem orientem, tam rarò audiant sinceram veritatem. Quamquam

quam non deessent, qui dicerent, si essent, qui sustinerent audire. Sed quis projiciat margaritas porcis, qui pretiosum cimelion contemnunt, & lutulentis pedibûs prote-runt? Quis medicinam ægro scribat, qui ægrum se dici irascitur? Quid est veritas? Interrogat Pilatus: O digna Præsîde quæstio! sed cùm hoc dixisset, exivit, non expectato responsô. Ah! si expectâsses Pilate, quàm utilia, quàm grandia audivisses! Audivisses, quòd veritas lux sit, quæ solis instar nebulas à malè ordinatis affectibus menti offusas dissipat, tenebras fugat, pericula detegit, reducit in viam. Audivisses, quòd veritas gemma sit, in qua velut in lucidissimo speculo sordes suas animus videt, videns erubescit, erubescens festinat detergere. Audivisses, quòd veritas pharmacum sit, quod per aurium meatus immissum pectori desperatissimis etiam morbis medetur, quin & mortuos vitæ restituit. Hæc, & plura audivisses, nec sine magno fructu. Sensisses emoriens animi robur novo spiritu incitari ad heroicum facinus, erubuisses de imbelli consilio, correxisses crudele decretum, nunquam DEI Filium cruci, nunquam te æternis tormentis tradidisses. Crediderim, Auditores, justo DEI judiciô in idem cum Pilato malum incidisse Aurelium, quòd
ejus.

eiusdem se culpæ reddiderit reum. Fugerat sacerdotes, quorum zelum sibi timendum putabat: Judicem sacrum, si quando ad tribunal accedebat, non eligebat Joannem aliquem Baptistam, qui diceret apertè: Non licet tibi hunc contractum inire, non licet hoc lucrum facere: non licet, non licet! Sed accedebat ad canem mutum, qui non audebat latrare. Nullum ipsi fuit cum viris religiosis commercium, nulla verbi DEI audiendi cura, nullus cum bono amico sermo de anima. Turbari sibi quietem conscientiae metuebat, si veritatem audiret. Quid tum? Quam audire noluit vivens, ne moriens quidem audiuit. Itaque nec ultimis morientium sacris subsidiis munitus obiit, nec expiatus saltem, quin nec animatus quidem pio monitò, nisi fortè circumstantium aliquis cum morte luctanti sacra nomina bis aut ter inclamaverit. Creditis, ô boni, ita negotium, in quo de anima agitur, ritè confectum esse? Requiescat in pace, inquit, de pompa funebri consultandum jam est. Nec mora: Vocantur sartores, imperantur pullæ vestes, nigro pannò teguntur parietes, cadaver lavatur, vestitur, componitur in sandapila, infertur facello domestico, apponuntur vigiles, accenduntur funalia, monetur Parochus, consan-

gui-

guinei invitantur, & ne quid defit, quod exigere honor familiæ videretur, Antonius Paduanus sui temporis disertissimus O-rator tum fortè in urbe præsens rogatur, ut ad solennes exequias in defuncti laudes velit ex cathedra dicere. Nihil est, quod in his omnibus carpam: hoc solùm optem, eadem saltem curâ laboratum fuisse, ut Aurelius bene moreretur, qua laborant, ut cum pompa sepeliatur. Deinde Antonium miror, acceptâsse provinciam defuncti laudandi. Quid enim de Aurelio dicet? Veritatem dicet? offendet familiam: Adulabitur? DEum offendet. Vir nobilis & dives fuit Aurelius; prætereà nihil audio, nihil lego laudabile. Quamquam ô si saltem nobilitate & opibus bene usus fuisset, esset utique dignus laude. Sed en! ut rumor de morte Aurelii in urbe diffusus est, omnes vitæ actus voce populi referuntur. Referunt pauperes, quàm omnis expers humanitatis hic homo fuerit, adeò ut nullius eum humanæ miseriæ miseresceret; referunt operarii, quàm levi mercede graves labores malignè pensaverit; referunt opifices, artifices, mercatores, quot debita apud se contraxerit, & manu sinistra caput perfri-cantes angi se fatentur: nam, quem jam tot nomina expuncturum? Virum fuisse Aurelium pecuniæ prodigum, si haberet.

Mul-

Multos aluisse fervos, multos equos & canes, quotidie splendide epulatum fuisse, incessisse vestitum byssô & purpura, extruxisse magnificum palatium, multum expendisse in hortos, in villas, in tuscula. Vix fieri posse, ut post tot expensas supersit aliquid, quod expendatur in creditores, præsertim cum multa etiam adulatores parasiti, infideles œconomi, sumptuosæ meretrices, pretiosæ lites, emendi advocati, demulcendi iudices rapuissent. Certè vix Attalum tot nominibus suffecturum fuisse. At rursus alii solantur querulos: Pecuniarum abundè est, inquiunt, ex Chymicorum numero Aurelius fuit: artem didicit conficiendi aurum de eliquato subditorum, & pauperum sudore ac sanguine. Illos oppressit oneribus, exhausit mulctis, hastæ subjecit; hos fraudibus circumvixit in contrahendo, usuris malè habuit in mutando, malis artibus superavit in litigando. Ecce ô nobiles! ô divites! quibus idolum illud: quid dicent homines? in tanto honore est, ecce hoc dicunt homines de Aurelio, nihil nobilem veriti. Æstimationem, laudem, honorem, velut tributum vestro sanguini debitum postulatis: Eja date argumenta, quæ nos excitent ad æstimandum! Date materiam, unde laudemus! Vivite vitam, quam dignam honore pu-

temus ! Majores vestri jure suo hæc exege-
runt : vos quo nomine exigetis, si præter
nomen præteritis sæculis notum nihil affer-
tis ? O vanitatem ! Laudari cupiunt, qui
nunquam aliquid laudabile agunt ! hæc vo-
bis cura famæ est ? hic amor gloriæ ? Læ-
dat vos verbô aliquis, risu explodat ! Su-
peri ? Quis furor animum, quæ rabies vul-
tum inflamat ? Fulgurant oculi, os to-
nat, læsum honorem crepatis, qui vobis
vitâ fit charior : Superos, inferos vindices
poscitis : stringuntur gladii, sanguis exig-
itur, fortunæ, vita, anima, læsi honoris
honoribus immolantur. Vah heroës ! Ma-
cti animis fortissimi viri ! Eluenda sangui-
ne injuria est, quacunque honor offendi-
tur : ita nobilem decet. Sed si dicant ho-
mines, si urbes, si provinciæ dicant, quòd
fitis homines bardi, stupidi, nullius virtu-
tis, nullius scientiæ aut avidi, aut capaces,
otio tantum & abdomini nati : hoc fe-
rendum est, hoc honori est, hoc nobilem
decet. Si dicant, quòd fitis à Majoribus
vestris degeneres, generis probrum, pu-
tredo paterni sanguinis : hoc honori est,
hoc nobilem decet. Si dicant, quòd fitis
bono publico inutiles, proditores civium,
sanguisugæ, & carnifices rusticorum : hoc
honori est, hoc nobilem decet. Si dicant,
quòd fitis fornicarii, adulteri, helluones,
Tur-

Turcæ, Athei, bestiæ, diaboli : hoc honoris est, hoc nobilem decet. Miseri ! Quæ vos intempericiæ agunt ? Si qua est vobis honoris cura, si quis pudor, & metus dedecoris : eja de publica fama vos vindicate ! Fama, fama publicus prædo est, qui vos impudenter invasit, omni honore spoliavit, non pileum, non togam, vix interulam reliquit, turpiterque nudatos risui, & ludibriis vernarum prostituit. Quid ? hunc vos prædonem impunem, has contumelias inultas patieminus ? Assurgite ! & contrariis actibus velut totidem gladiis temerarium hostem trucidate ! Hoc honori est, hoc nobilem decet.

Mortis Causa.

SEd ad Aurelium redeamus : nam præter tam multa alia, quæ de ipso homines dicunt parum ad laudem, illud etiam, quod in ultimum dedecus vertendum est, addunt : manifesto DEI vindicis judiciò Aurelium ad mortem tam non provisam condemnatum videri. Neque est inanis suspicio. Audite rem oppidò horridam & acerbam. Olybrius civis exiguæ cæterà fortunæ unius prædii, quod vicinum arci Aurelii possidebat, beneficiò, se & familiam sustentabat. Erat villa amœna, quam hinc

villici ædes, inde horrea terminant: in medio hortus, non magnus ille, sed fructuum ferax, & umbrâ lætus: ponè rivulus jucundo murmure perstrepens fluit, certis temporibûs optabili inundatione agrum adjacentem fœcundans. Visus est Aurelio locus suis vel deliciis, vel lucris opportunus, si arcis suæ terminos in eum extenderet. Mittit ad Olybrium, emptio- nis cupiditatem significat, pretium diceret. Negat Olybrius, voluntatem sibi vendendi esse: villam à parentibus accepisse, filio, quem habebat, velle relinquere. O te incurium! Nescis, quocum res tibi, Olybri, sit! Quid Nabotho, cùm vineam suam vendere Regi Achabo nollet, contigerit, non meministi? Vineam vendere noluit: Vitam cum vinea perdidit, lapidibûs obrutus. Haud multò minores Regibus viri nobiles putandi sunt; quod petunt, jubent: reus majestatis ageris, si minùs obedis. Et verò repulsam contemp- tum interpretatus Aurelius exclamavit indignans: meum est prædium, quod dare pro pretio noluit, gratis dabit crudus Menalcas: quàm verè vir nobilis sum, gratis dabit. Dixit, fecit; nec enim resilire ab iniquo proposito licuit constrictum religio- ne juramenti, quo sanguinem Majorum compellaverat. Continuo requisitus est ju-
ris-

risperitus, qui sciret, & vellet litem vel contra jura intentare Olybrio. Inventus est facilè (nam lucri spes erat) protrahuntur vetustæ litteræ, citatur ad tribunal Olybrius, corrupti judices sententiam pro viro nobili ferunt: damnatur civis infelix, & ejicitur prædiò. Ut vos Justitia perdat, perditissimi judices! Artaxerxes Persarum Rex excoriari vivum judicem vobis similem jussit, & patris scelesti pelle fellam contegi, cui infidere deinceps filius debebat, cum jus dicendum esset. Simili pœna si judex injustus quilibet plecteretur, quis locus sufficeret fellis humanò coriò stratis! Sed vos ô boni, quotquot judicum malitia opprimit, justum judicem appellate, illum, inquam, qui non respicit personam hominis, qui non capitur muneribus, qui non promissis allicitur, non minis movetur. Appellavit Olybrius, & auditus est. Quid enim putatis, jam agit miser? Injuriae atrocitate gravissimè afflictus animam egit. Stabat ad lectulum morientis filius, & amaris lacrymis jam patris, jam suam fortem infelix pupillus flebat. Vocem intercluserat gemitus: sed animi sensum satis singultiens pectus loquebatur, quod intelligens pater, fili, dixit (& quem frigescente jam manu tenebat, Crucifixam porrexit) Fili, morior: tu istam,

N 3

quæ

quæ mihi sola est reliqua, hæreditatem cape! Ex paupertate filii DEI solare tuam. Injuria facta est: Justitia in mundo nulla administratur: ad Judicem pergo, qui pro me judicatus est: ad illum Aurelium cito. Hæc cum dixisset, deficiens, paulò post placidè expiravit. Triduò post secutus est Aurelius. Quis non arguat, auditas esse Olybrii preces? Certè haud sine causa ea, quibûs pupilli opprimuntur, peccata vocamus in cælum clamantia. Clamant enim valida voce, & vindictam acceleratam exposcunt: Clamant, & audiuntur, quia pupillorum tutor est DEus, & pauperum pater.

Interitus.

SEd jam audio campanas pulsari. Proceditur ex palatio Aurelii ad templum: prælatam crucem sequitur venerabilis Clerus inter preces & cantica: feretrum holoserico pannò, & aureis fimbriis splendendum octo viri succollant eodem ornatu magnificè tristes. Comitantur duodecim ephebi, familiæ insignia in argenteis scutis gestantes cum facibus. Deinceps longus ordo consanguineorum ingreditur vestibûs nigris ad talos involuti, & capite cucullato mæstitiam præferentes. Famulorum eodem

dem habitu idem profitentium caterva stipat latus. Templum ingressos tristis concentus excipit, requiem mortuo ad tumbam in medio positam precantium. Jamque Antonius etiam cathedram conscendit, panyryn auspicaturus, cujus audiendae cupida tota pœnè urbs in templum confluerat. Ingens expectatio est, aliis admirantibus, aliis indignantibus, virum, quem colebant pro Sancto, laudandi hominis impii officium admisisse. Verùm Antonius facto silentiò illud Matt. 21. *Ubi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum erit*, præfatus, cœpit in eos invehi, qui thesauros in terris quærerent, ac mox inflammato vultu, terribili voce, vœ, vœ, vœ divitibus! tertium inclamare. Tacitè jam ad hæc plaudere alii, alii fremere, utique cùm facilè præciperent animò, quis huic exordio responsurus epilogus esset. Ille propositæ divisionis puncta ex ordine persequens, vœ in vita, inquit, vœ in morte, vœ post mortem! Nam quæ est vita divitum? Vivunt invisi DEO, infames mundo, odiosi probis, execrabiles subditis, acerbi pauperibus, graves paribus, intolerabiles sibi, & lancinantis conscientiae impatientes. Atque hæc pluribus explicans faciebat optionem auditoribus, num de avaro, num de prodigo divite intelligere vellent: de utroque verissimè dici.

Deinde avari miseras enumerabat, & in digitis suis singularum tormentum constituerebat. Qui æstus, qui errores, quæ tenebræ, quæ curæ, quæ angustia infelicem premant, ut opes vel aquirat, vel fervet, vel cumulet. Mox infaustam prodigi sortem ponebat ob oculos. Commune odium, gravissimam infamiam, dolores corporis, mentis intemperies, quas post se prodigalitas traheret, commemorabat, atque variis interea motibus animum concitari gestu ipso, vultu, oculis demonstrans, verba accommodabat affectui, & jam cæcitati illachrymabatur amantium miseras suas, jam irascebatur pertinaciæ insipientium. Deinde minas intentabat cum pecuniis cumulantibus scelera; mox preces miscebat, ut in tempore saperent. Demum ad alteram orationis partem delapsus, cum describere miseras morientium cœpisset, docuit, quàm plerique aut desperantes obirent, aut impœnitentes abriperentur; allatisque ex Scriptura testimoniis & exemplis tam manifestè ostendit, ut metus, & horror stupefaceret audientes. At verò tertiam partem cum aggressus est explicare: quid jam dicam, inquit, de miseriis, quæ hujusmodi divites manent post mortem? Mox in gemitus, & uberrimum fletum erumpens, oculis in præsentem sandapilam conversis, dicat Aurelius, agebat, di-

dicat miserrimus Aurelius, nam de ipso, Auditores, de ipso etiam scriptum est. Luc. 16. *Mortuus est dives, & sepultus est in inferno.* Attonuit tristissima denuntiatio universos, mæstoque primùm silentio, mox deinde miserabili ejulatu excepta est, infelicis Aurelii sortem deplorantibûs iis etiam, quibus injuriam fecerat. Represso postea primi terroris impetu interrogare alii, quid jam aurum, per fas & nefas congestum in cumulos, pròdesset misero? queri alii, publica denuntiatione prostitutum esse honorem familiæ, alii demum Oratoris indignari temeritati, velut qui dixisset, quod scire non posset: Omnia tumultu fervere. Verùm Antonius, qui interea contectam manibûs faciem cathedræ imposuerat, amarissimo fletu locum perfundens, post paulum velut ab extasi revocatus repente exurgens, deterfis oculis, & manu indicens silentium: Quid flemus, inquit: miseratione dignus non est, quem misericors DEus abjecit: repeto (sic jubet DEus) repeto: Aurelius sepultus est in inferno! Laudemus DEum! Justus es Domine, & rectum judicium tuum! Quòd si quis verbis meis non credat, credat oculis suis. Cadaver inspiciate! cor ereptum est, & sepultum in cista incumbit thesauro suo. Nec mora est: abripitur pannus, detegitur fere-

trum, apparet informe corpus direpto pectore, & corde ablato terribiliter hians. Cognati inter tumultum elapsi in domum defuncti festinant, recluditur designata cista, reperitur pecuniæ incumbens cor atrum, & stygium fœtorem fumans. Vos, quis five his, five illis ad hoc spectaculum animi sensus fuerit, facilius mente concipietis, quàm ego sermone exponam. Utilius cum admonitione dimitto, ut quisque seipsum interroget seriò, ubi sit thesaurus suus? nam ibi erit & cor, ibi erit.

Sed hætenus *ut pictores tyrones* egimus, quibus initiò *partes tabula* pingendæ traduntur, ut jam pedem, jam truncum, jam faciem formant, donec *in singulis* per exercitationem perfecti, ad totius imaginis perficiendum artificium admittantur. Itaque nunc à præceptis particularibus partium, ad universæ Rhetoricæ regulas tradendas transimus. Facilem hic laborem habet, qui huc usque traditas *per frequentem usum* sibi familiares fecit. Qui non fecit, hîc sistat gradum, & *ad principium* redeat. Nec enim feliciter progredi poterit: & melius est, *len-
tè*, quàm *nunquam* venire ad terminum.

Cæterùm si quis *etiam per improbam indu-
striam* nondum se multùm *profecisse* existimet, ne despondeat animum, & modò, quæ tradidi, *intelleverit*, atque in exemplis plu-
ri-

ribus *exercuerit*, pergat ad ea, quæ dicenda supersunt. Experietur *in toto opere*, se *plus* didicisse, quàm *in partibus elaborandis* putaverit. Repetet enim omnia, & *quem in finem* singula serviant, *nunc demum* intelliget. Atque ut intelligat clariùs, suadeo, ut nunc primùm (citiùs enim ut fiat, non prodest, & tædium potiùs, quàm fructum parit) *nunc primùm*, inquam, Ciceronis selectioni impendat, & duas saltem, aut tres orationes ad tradita à me præcepta, methodùmque adhibendi examinet. Experietur cum voluptate, præcepta Rhetoricæ *docentis* in inventione, *moventis* in dispositione, *delectantis* in elocutione observata à Principe Oratorum fuisse, cujus usum si adhuc utiliore esse velis, auctor sum insuper, ut unam aut alteram orationem *in linguam vernaculam* vertas, non *verba*, sed *sensum* ita sectando, ut etiam *in Germanico idiomate* Ciceronis *Stylus*, & *animus* elucescat, quo fiet, ut *eâdem operâ* eloquentiam tibi *in utraque lingua* perficias.

LIBER IV.

Præcepta Rhetoricæ universæ.

TRibûs verbis omnia comprehendo, cùm dico: In inventione Rhetorica elucere de-

debet *ingenium*, in dispositione *artificium*, in elocutione *industria*. Hæc sunt, ex quibus tu judicabis de aliis, & alii crisin ferent de te. Præcipuè tamen *de judicio* judicaberis, ac nimirum an ubique attenderis, à quo, cui, de quo sermo fiat. Et est sapienti auditori vile ingenium, vile artificium, vilis industria, quam *prudencia* non rexit. Sed quoniam *Judicium* donat natura, neque regulæ illud, sed ætas, atque rerum usus excolunt: obiter *de hac reflexione* monuisse Lectorem contenti, cætera exequemur.

PRÆCEPTUM I.

In inventione Rhetorica debet elucere ingenium.

Ratio præcepti est, quia *celeres motus*, per quos in causæ viscera penetramus ad argumenta scopo idonea eruenda, sunt actus ingenii profundè rerum naturas scrutantis, quod vel non possunt, vel non volunt facere, qui obvias ratiunculas corrasisse læti, putant, se satisfecisse officio, atque expectationi audientium, si horam declamando expleverint. Itaque primus Orationis est labor, *sylvam congerere*, vel, si mavis, ligna & lapides, qui ædificii materia sint. *Modum* per exempla, pro more

re meo, ostendo *ad usum* Ecclesiasticum primum, deinde ad civilem, five Politicum, postremò ad quotidianum, seu extemporaneum.

§. I.

*Exemplum Inventionis pro usu
Ecclesiastico.*

QUOD Paulus de sacra Scriptura, id de omni concione bona (quippe quæ aliud nihil esse debet, quàm verbum DEI prædicatum, explicatum, & applicatum) dici potest. *Omnis scriptura*, inquit Apostolus, atque adeò omnis verbi Divini *prædicatio*, si est sincera, *utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudendum in justitia*, 2. Tim. 3. Itaque *finis* cujuslibet sermonis sacri (quod bene notent blaterones aut *vani*, aut *pigri*) *finis cujuslibet sermonis sacri est utilitas* audientium (*omnis scriptura utilis est*) & quidem *quadruplex* utilitas, ita ut *bene dicere* dicendus sit, qui vel *utiliter docet*, *ignorantes* instruendo in articulis fidei five speculativis, five practicis: Vel *utiliter arguit errantes*, & præcipuè errorem pertinaciter defendentes: Vel *utiliter corripit vitia*, aut *utiliter erudit in virtute*. Aërem verberat, qui, cùm parat sermonem,

nem, nullum *ex his* finem intendit: OPTIMUS est, qui *in selecta materia* laborat, ut *apte dicat* non ad unum finem solum, sed *ad omnes*, modò *unum* intendat *primariò*. Ratio est, quia in tanta auditorum varietate sic erit nemo, qui *sine fructu* discedet, quod tamen continget multis, si vel *tantum* doceas, vel *tantum* arguas, vel *tantum* corripas, vel *tantum* erudias. Convivium auditoribus instruis: *varietas ciborum* requiritur. Non quilibet cuilibet vel sapit ad gustum, vel servit ad alimentum.

Inventio huic quadruplici fini idonea triplex est 1. *Thematis*. 2. Argumentorum facientium *fidem*. 3. Argumentorum servientium *motui*. Perniciosè in singulis alii Oratores *per inscitiam*, alii *per negligentiam* errant. Corrigamus.

Inventio thematis, sive determinatio materiae plurimis difficillima est, multique temporis jacturam affert utiliùs impendendi perficiendo sermoni, quàm *vagis curis* circa selectionem argumenti. Malo, quod multorum malorum caudam trahit, ut medeamur, Nota 1. quòd *in omni materia pradicabili* considerari possit genus, species, & individuum. *Genus* appello illam, quæ *latissime* patet, & grandis libri potiùs, quàm horarii sermonis argumentum esse potest. *Species* nascitur *ex divisione generis* in partes,
in

in causas, in effectus, in adjuncta. *Individuum* fit *ex applicatione* ad particulares circumstantias loci, temporis, auditorum, ita, ut idem sermo alio loco, vel alio tempore, vel ad alios haberi sine multa mutatione non possit. Nota 2. determinationis *occasionem* suppeditari *ordinariè* ex Evangelio *per observationem* sive personarum, sive sententiarum. Et *in personis* quidem considerantur *cum crisi* singulorum affectus, actiones, eventus; *in sententiis* verò, quid vel ad litteram, vel mysticè doceant, arguant, corripiant, urgeant, expenditur. Nota 3. determinationis *modum* tribus quæstionibûs, post Evangelii inspectionem formandis, comprehendendi: *De quo* dicam? *Quid* dicam? *Quo fine* dicam? His notatis pro praxi sic procedes. Sit Evangelium pro tertia Dom. post Pent. de ove & drachma perdita Luc. 15. Observabis in illo geminæ parabolæ *occasionem* ex murmure Phariseorum de familiaritate Christi cum Publicanis: *Scopum*, qui erat, docere à simili, quantum sit suum desiderium, ut se peccator convertat, & quantum gaudium, si se converterit: *Sensum*, quem rimaberis narrationis intuendo initium, medium, & finem. Ejusmodi observatione præmissa institue suprâ positas quæstiones. Interroga te 1. *de quo dicam?* Respondebis ex primo

mo statim textu Evangelii : *Erant appropinquantes ad Jesum Publicani, & peccatores* : Cùm Christo appropinquemus per Sacramentum pœnitentiæ, qui per peccatum eramus averſi, *occafio* ſe offert dicendi *de Sacramento pœnitentiæ*. Ita determinâſti materiam *in genere*, vulgarem quidem, ſed hoc non eſt curandum fructum curanti, qui certiffimè ſequitur, ſi tractes *vulgaria*, non *vulgariter* tamen. Obvius cibus, qui ſapit, plûs nutrit, quàm ſelectus, & delicatus. Poſteà à genere deſcenſurus *ad ſpeciem*, cùm *plurima* dici poſſint de hoc Sacramento, interroga te. 2. *Quid dicam?* Reſpondebis ex occasione ejusdem textûs (in quo *licentia appropinquandi Christo* utique pro peccatoribus ingens fuiſſe beneficium ex parabolis declaratur) dicam *de beneficio Sacramenti pœnitentiæ*, & quidem *per divisionem ſubjecti* dicam, quantum ſit *ex adjunctis*, quantum *ex effectis*. Ita facta eſt determinatio *in ſpecie*. Applicatio *ad individuum* ſufficienter fiet in decurſu ſermonis, cùm ſuadebit oportunitas. Rarò enim *quæſtio individualis* ab Oratore ſacro per totam orationem tractatur, niſi id caſus extraordinarius poſtulet : & tunc quoque, ut uberior materia ſit, ſæpè neceſſe eſt ab individuo ad genus, aut ſpeciem quæſtionis converti, id quod Rhetores dicunt *hypotheſin* revocare ad theſin.

Superest tertia quæstio. Interroga te ergo 3. *Quo fine dicam?* Responsio fluet ex dictis: *Dicam ad erudiendum* in obligatione grati animi pro bono usu Sacramenti. Lector, crede mihi, si quis per frequens exercitium (nam fine hoc nihil fit) hanc *se determinandi* methodum sibi familiarem reddiderit, solidissimum sacrae eloquentiæ fundamentum posuit. In arena ædificat, quisquis in selectione *propositionis*, aut *divisionis* infeliciter laboravit.

Verum jam primam inventionem, quæ est *thematis*, excipiat secunda, quæ est *Inventio argumentorum facientium fidem* pro singulis partibus divisionis. Porro *fidem facere* dicimus illa argumenta, quæ assertionem vel explicant, vel probant, vel contra objectiones tutantur. Ejusmodi ut invenias, percurrere *animò*, aut si mavis, etiam *oculò* locos Rhetoricos, & *in extrinsecis* inquire testimonia, exemplaque Scripturæ: *Ex intrinsecis* erue rationes à definitione, à subdivisione, à causis, à simili, à contrario &c. &c. Quanquam quid opus est multis? Qui ex 1. 2. de Rhetorica docente *definire*, ac *dividere* didicit, in sylva argumentorum coarctanda non diu laborabit. Exemplum nostrum habet duas partes. *Pars prior* sic probatur: *Sacramentum penitentiae est magnum beneficium ex adjunctis*, quia 1. *per defini-*

tionem subjecti: Pœnitentia est ex sensu Patrum secunda post naufragium tabula. 2. *Ex definitione per comparisonem* ab exemplo Scripturæ: Est beneficium simile piscinæ probaticæ, in quam qui descendebat primus, cum ab Angelo movebatur, sanatus fuit, à quacunque detinebatur infirmitate. 3. *Ad divisione prædicati* per enumerationem adjunctorum, quia est beneficium *illimitatum*, & nulli tempori, nulli loco, nulli peccatorum vel numero, vel qualitati alligatum. *Pars altera* similiter, *quòd sit magnum beneficium in effectis*, probatur 1. *ex multiplicatione subjecti*: Singulæ partes pœnitentiæ, dolor, confessio, satisfactio plus profunt, quàm tota pœnitentia antiquorum, quippe quæ tantum ex opere operantis, non autem *ex opere operato* fructum ferebat. 2. *Ex multiplicatione prædicati*: Quidquid abstulit peccatum, restituit Sacramentum, vitam & vires animæ, honorem, & gratiam coram Domino, divitias, & merita per peccatum mortificata, atque hæc omnia sæpè cum scœnore, ita ut pœnitentes in cælo multis innocentibus præferantur. 3. *Ex multiplicatione rationum*: Effectus mirabiles probant *figuræ* in Naamano, in mari rubro, in serpente æneo: Testantur *exempla* etiam extra Sacramentum in Davide, in Manasse, in Ninivitis, in Magdalena, in Petro,
in

in Zachæo, in filio prodigo, in latrone. Ita, quibus ingenium, & necessaria eruditio circa thema propositum non deest, (modò *in arte dividendi* non sint hospites) facilè *per singulas voces* inveniunt, unde probent, quod volunt, liberi à labore semper molesto, sæpiùs irritò, quocum illi luctantur, qui per paupertatem domesticam coguntur ex Polyantheis, Bibliothecis concionatoriis, Sylvis conceptuum, Indicibus Ascetarum, & quæ sunt alia inopiæ subsidia, corrogare, quod dicant. Non damno tamen in Concionatore studium legendi: absit! Voluit DEUS homines erudiri per homines sive mortuos, sive vivos: neque faciliùs ditescimus, quàm per commercia. Hoc solùm moneo: *In omni Inventione* multò felicior fore, qui *multùm*, quàm qui *multos* legerit. Verùm superest tertia

Inventio argumentorum excitantium motum. Ajo: Argumenta ad motum apta sunt ea, per quæ non *intellectus* convincitur de veritate dictorum, sed *voluntas* excitatur, ut *excusso languore* velit amplecti *finem*, propter quem dicitur. Est enim longè certissimum, contingere passim, quod decantatus versiculus habet: *Video meliora, probóne: deteriora sequor.* Ejusmodi Argumenta, quod l. 3. monuimus, sup-

peditant Orator, auditor, & materia. In nostro exemplo *finis*, propter quem dicis, est *erudire* de obligatione grati animi pro bono usu Sacramenti. *Ut credat* auditor beneficium existere, & magnum esse, hoc agis *apertè* per totum sermonem; ut autem *velit* esse gratus, agitur *occultè* (sicut sanguis per venas toti se corpori impertitur) itidem per totum sermonem, sed præcipuè in exordio, in transitionibus, in digressionibus, in cujuslibet argumentationis conclusione, & in epilogo. *Oratoris* persona per hoc satis se insinuat animis, quòd ostendat, non declamare se pro forma, uti pueri ex theatro solent, sed rem seriò agere. Atque id credet auditor non difficulter, si viderit *ardenter* te eloqui, quæ *diligenter* paraveras. Si *languet* pronuntiatio, aut suspicio *negligentiæ* in præparatione sermonis admissæ subierit animum audientis, actum est de persuasionem, etiam coram plebe, cui satisfieri posse *sine labore*, multi fallò sibi imaginantur. Si *elocutio* singulari cultura in dicente ad rusticos carere potest, non potest tamen sine noxa inventionis, & dispositionis soliditas negligi, nisi merè velis dicere, *ut dicas*, & non, *ut persuadeas*, ad quod tamen *ex officio Oratoris* tenéris. *Ex persona auditoris* fluunt argumenta *occupantia*, & ex materia erues ar-
gu-

gumenta amplificantiæ. Ita quanquam conviceris omnes de magnitudine beneficii in Sacramento pœnitentiæ, non obtinebis tamen grati animi resolutionem ad bonum usum, nisi argumenta inventa, ubi res postulat, uno ex tribus modis 1. 3. explicatis *amplifices*, & nisi *occupes* objectiones, præjudicia, affectiones resolutioni ad bonum usum obstantes, quales hîc sunt *horror confessionis*, tanquam oneris non ferendi, & *audacia* abutentium ad licentiùs peccandum, & *segnities* accedentium sine fructu. Sic facta *inventio*, patet, quàm datura sit concionem non sterilem, aut macram, sed plenam, succô, fœcundam, efficacem. Imitare.

§. II.

Exempla Inventionis pro usu Civili.

IN usu Civili tria sunt genera Orationum, Genus Demonstrativum, Deliberativum, & Judiciale: de singulis singillatim dicemus.

Genus Demonstrativum versatur circa laudem, aut vituperium personæ, facti, loci, vel rei. Respicit *tempus* præteritum, aut præsens; nam *de futuro* non datur laus

vel vituperium, nisi per spem aut metum. *Finis* illius est æstimatio, vel vilipensio: *Medium* demonstratio excellentiæ, vel turpitudinis: Argumenta demonstrationis *in laude personæ* à narratione, & amplificatione eorum, quæ in illa singularia notantur ante vitam, in vita, post vitam: *In laude facti, rei, vel loci* ab enumeratione, & amplificatione partium, causarum, effectuum. Adde etiam argumenta à thesi, sive *ex loco communi*, & argumenta *Ethica* à persona audientis, uti supra de concionibus monui. Exemplum habe in argumento *mixto cum deliberatione* (nam meræ demonstrationis *extra Ecclesiam* hodie rarissimus usus est) de Alberto II. Status quæstionis *ex historia* est ejusmodi. Mortuus fuerat Sigismundus Cæsar, qui post mortem Ruperti, & Jodoci suo suffragio seipsum Imperatorem elegerat, clarissimus Princeps, atque de Ecclesia, & Imperio optimè meritus. Cùm PP. Concilii Basileensis ad Albertum II. qui jam à teneris annis Austriæ, Bohemiæ, & Hungariæ cum summa laude pietatis ac prudentiæ præerat, Legatum miserunt, qui persuaderent, ut tam periculosis temporibûs, quibûs & Ecclesia, & Respublica multum ab Hæreticis infestabatur, Imperii clavum arriperet. Ille animæ periculum ex tanta potestate me-

tuens diu recusavit, donec Legatus hunc timorem incusso majore exemit. Itaque quæritur: *An Albertus debeat acceptare Imperium? Qui loquitur*, est Legatus Concilii, *cui loquitur* est Princeps, *scopus* propter quem loquitur, est acceptatio Imperii, *medium*, demonstratio æquitatis, *propositio*, æquum est, ut Albertus acceptet, *probationes* ex ipsa descriptione argumenti. 1. Quia hoc monet ratio, ut aptissimus acceptet. 2. Ab exemplo Sigismundi. 3. A conditione temporum. 4. A desiderio Ecclesiæ. 5. A confutatione periculi. Ita vides, facillimam inventionem esse, si modò *argumentum* ritè conscripseris.

Genus Deliberativum in suadendo, & dissuadendo est positum. Adhibetur ad *tempus* futurum; nihil enim, quod jam est *factum*, vel *fit*, suademus, ut fiat. *Finis* deliberationis est resolutio quæstionis an, quid, ubi, quibus auxiliis, à quo, quomodo, vel quando aliquid agendum sit, aut omittendum. *Medium* affectus spei, vel timoris excitandus per demonstrationem necessitatis, utilitatis, honestatis, æquitatis, jucunditatis, vel facilitatis, aut contrà difficultatis, damni, dedecoris, iniquitatis, molestiæ, impossibilitatis. *Necessarium* dicitur, sine quo aut omnino non, aut difficillimè consequi possum bonum, quod cupio,

pio, vel effugere malum, quod horreo. Ita, si vis ad vitam ingredi, necesse est, ut serves mandata. *Impossibile*, quod vel in se involvit repugnantiam, vel ex ordinatione divina. Sic sine fide impossibile est placere DEO. *Utile* vocamus, quod auferat aliquod malum, vel affert aliquod bonum corpori, animæ, fortunis: *Noxium*, quod contrà. Ita concordia prodest, obest discordia. *Honestum* appellamus, quod gloriam & honorem, *turpe*, quod infamiam & dedecus parit. Sic diligentiam nemo non laudat, segnitiam omnes damnamus. *Æquum*, quod postulant leges, *iniquum*, quod improbant, sive à natura, sive à DEO, sive ab homine latæ sint circa officium, quod quisque DEO, sibi, & proximo debet. Sic æquum est honorare parentes, iniquum contemnere. *Fucundum* ajo, quod vel animam, vel sensus recreat: quod affligit, *molestum* nomino. Ita Poësis delectat, inscitia contristat. Tandem *facile* judicamus, quod multi fecerunt, quodque non exigit aut multos sumptus, aut longum tempus, aut gravem laborem. Unde colligis, quid *difficile* esse existimandum sit, nempe ad quod perficiendum multa opponuntur impedimenta, nulla, aut non sufficientia suppetunt media. Sic facile est bellô opprimere non paratum, difficili-

ficile vincere fortiolem. Ex his principiis obvia est *inventio* in genere deliberativo, si modò statum quæstionis cum circumstantiis suis rectè intelligas. Exemplum habe in Samuele, qui populo Regem postulanti vehementer *dissuadet* consilium, tanquam nec *DEO gratum*, nec *genti utile*, quæ sunt duo argumenta *ab iniquo*, & *à noxio* petita. *Iniquum*, DEOque ingratum esse consilium probabit, quia petendo Regem, non tam Samuelem abjiciunt, quàm DEum, qui hactenus peculiari cura populum per se ipse rexisset, suo unius suffragio eligens Judicem vicarium, aut certè per prodigia confirmans, quoties necessitas postulabat. *Noxium* autem fore ostendet per comparisonem inter Judices, & Reges narrando, quid illi præstiterint: quidque ab istis timendum sit ex aliarum gentium exemplo, & majorum suorum inter Ægyptios experienciâ recensendo. Adde argumenta *à thesi* de felicitate populi, qui nemini, nisi DEO, subjectus sit: *A persona loquentis*, qui alia omnia à populo merebatur: *A persona audientis*, quem ad tam ineptam petitionem non alia ratio, quàm fucatus splendor regiæ coronæ commoverit. Ita erit *deliberatio* omnibûs numeris absoluta.

Genus judiciale superest, ut expendamus. In eo accusamus, vel defendimus. Itaque intuemur *tempus prateritum*; de futuris enim non fit iudicium. *Scopus* est condemnatio, vel absolutio rei. *Medium* affectus iræ, vel clementiæ excitandus per demonstrationem criminis, & exaggerationem, vel per ejusdem negationem, aut excusationem. *Status questionis* in hoc genere (quanquam hoc ipsum suo modo etiam in reliquis generibus observari potest) quadruplex est, quod ut notes, ad inventionis soliditatem plurimum prodest, nempe status conjecturalis, definitivus, qualitatis, & quantitatis, quorum duo priores circa factum, posteriores circa personam versantur. *Quæstio conjecturalis* est, cum quaeritur: *an crimen sit factum*, e. g. an Dejotarus insidias Cæsari struxerit? In tali quæstione inventio fit à *conjecturis*, an reus *potuerit*, & an *voluerit* hoc facere. Et de voluntate quidem arguimus ex hominis conditione, moribus, affectionibus; de potentia autem ex circumstantiis facti, si-
ve initio, medio, ac fine. Exemplum habet *in hac specie facti*. Mercator fuit, qui crumenam perdidit nongentis florenis gravem. Rogat prætorem, ut per præconem moneat cives, centum se florenos donaturum reddituro nongentos. Sutor, qui
tri-

triduò antè crumenam invenerat, mercatori refert, promissum donum exposcens. Mercator dum numerat pecunias, queritur, florenos se reperire non plures octingentis: futozem centenos jam furripuisse: ultra se nihil debere. Sutor rem defert ad judicem: Disceptatur pro tribunali: *An Sutor centum florenos ex crumena subduxerit?* Quòd *potuerit* hoc facere, dubium non est: quòd *voluerit*, probat ex conjecturis *accusator*, narrando antecedentia, quanto cum gaudio invenerit, urgendo à concomitantibus, cur per integrum triduum anxie occultaverit, arguendo à consequentibus, quòd de inventione malitiosè filuerit. *Patronus* defendit hominem ex regulis *de confutatione* infirmando conjecturas, & ostendendo, quòd gaudium innocens fuerit, occultatio, & silentium prudens, nullum argumentum malitiæ, nisi fortè ex parte mercatoris, qui, quòd crumenta perdita non gentos florenos habuerit, cùm testetur: centenos autem ex hac subreptos esse probare non possit: sequitur, quòd aut ipse sublegerit, aut hæc crumena non sit illa, quam perdidit, adeoque tota sutoris. Atque ita proceditur in quæstione *conjecturali*. Quæstio *definitiva* est, per quam non quæritur, *an* factum sit hoc, aut illud, sed *quomodo* definiri debeat, *an* sit scelus, *an* vir-

virtus, an ambitus, an invidia &c. &c. e. g. An Milo *jure* occiderit Clodium? *Inventio* iterum ex adjunctis formatur. Pone, quòd homo peccator (quod passim fit) ut se excuset, diabolum coram Judice Christo de vi, & fraude accuset, quæstio erit definitiva: *An diabolus tentando nos reus fiat de vi, ac fraude?* Affirmat homo ex maligna indole diaboli impellentis ad scelus jam per terrores, jam sub specie virtutis. Negat diabolus ex virtute gratiæ, qua roborati homines olim omnia tormenta vincebant: & quia qui non ultrò vult decipi, facilè fraudem cognoscit: atque ita quisquis peccat, inexcusabilis est. Sequitur quæstio *in statu qualitatis*, cùm quæritur non jam *de facto*, sed *de persona*, an, & quali pœnâ plectenda sit. Inventio etiam hic fit ex adjunctis personæ, & delicti: & *accusator* ostendere debet, quòd *crimen* sit grave, ac inexcusabile, *persona* autem indigna veniæ; *patronus* verò, quòd crimen sit leve, vel excusari possit, vel certè, quòd persona veniam mereatur, aut saltem levio-rem pœnam. Sic si Virgilius accuset Ovidium de lasciva Poësi, exaggerabit crimen ex abusu nobilissimæ artis, & confutabit excusationes ab imitatione Græcorum, Deorum scelera decantantium. Postremò quæstio *in statu quantitatis* (quam clari-

ritatis causâ addo) dici potest comparativa, cum disputatur, inter plures quis magis sit reus. Sic in communi peste animalium cum decerneretur, sacrificandum esse Jovi animal præ reliquis à rapinis injustis infame, vulpes asinum propter furtum graminis esse magis reum, quam leonem defendit, eò quòd leonis facta excusari à jure dignitatis possint, non item furta asini ex titulo ullo. Adde etiam his argumenta à thesi, à persona loquentis, à persona audientis, & erit perfecta inventio. Superest

§. III.

Exempla Inventionis pro usu quotidiano.

Qui, quæ de Inventione huc usque diximus, bene pèrcepit, non difficulter in quotidianis occasionibus applicabit ad usum etiam *ex tempore*, saltem postquam frequentius ejusmodi occasiones animò præcipiens domi se tanquam in umbra exercuit. Exercitationum hìc argumenta exhibeo, ex quorum vel nuda relatione manifestum erit, quàm multus, & utilis sit *Rhetorica extemporanea* usus.

Tria pro facili inventione notabis. I.
Tria genera dicendi, puta, demonstrati-
vum,

vum, deliberativum, & judiciale *in multas species* subdividi, ad quarum unam statim debeat reflectere animum, qui vult ex tempore aptè dicere. 2. Speciem cognosci *ex fine*, ad quem dicturus es, & *ex affectu*, quem significas esse *in te*, & quem cupis excitare in altero *erga te*, vel erga id, de quo dicis. 3. Inventionem semper tria complecti; cùm enim Rhetorica, teste Aristotele, per hoc differat à Dialectica, quòd auditorem non *convincere* solum velit, *ut credat*, sed etiam *movere, ut faciat*, quod suadet: persuasio autem *circa particulares circumstantias* versetur; necesse erit, ut ducat ad assentiendum, *non tantum per ea, quæ sunt propria rei* (verba sunt S. Thomæ ex Aristotele) *sed etiam per dispositionem audientis*. Ideoque pro quovis sermone requiritur 1. *Insinuatio*, quæ fit per explicationem affectûs, qui est in loquente. 2. *Ratiocinium*, quod formatur non solum in thesi, sed magis in hypothesi. 3. *Amplificatio*, quæ in Chria, vel in congerie plurium argumentorum consistit. Exemplarem declarabunt.

Ad Genus Demonstrativum pertinent hæ species, Laudatio, & Vituperatio, Gratiarum Actio, & Lamentatio, Commendatio, & Rejectio, Salutatio, & Valedictio, denique quidquid spectat ad allocutiones offici-

ficiosas, quas *complimenta* appellamus. *Exercitii causâ* amicus amico *laudat* usum later-
narum, à quibus civitatis plateæ noctu il-
lustrantur: *vituperet* abusum tabacci inter
juvenes, & in templo. Horatius *gratias*
agat Mœcenati, quòd sit Poëtarum Pa-
tronus apud Augustum. Mardocheus co-
ram Esther *lamentetur* de exitiali edicto
contra Judæos. Vir Religiosus viro nobili
commendet pro Moderatoris officio Sacerdo-
tem probum, & doctum, etsi linguæ Gal-
licæ imperitum. *Rejiciat* Laicum doctum
quidem, & Gallum, sed lusorem ac bibu-
lum. Præses curiæ *salutet* Principem ex
thermis feliciter reducem. Paulus *valedicat*
Milesiis. Davidi Jonathas *gratuletur* de
Goliatho victoriam. Carolus V. Francisco I.
à se capto, cùm ad eum invisit, de infe-
lice pugna *condoleat*. Ratio *inventionis* est
in singulis eadem. *Insinua* tuum affectum,
Ratiocinare de æquitate affectûs vel ex the-
si, vel ex hypothesi, *Ratiocinium amplifica*
ex congerie, vel Chria.

Ad Genus deliberativum revocantur ad-
hortatio, & dehortatio, petitio, & denegatio,
postulatio, & deprecatio, admonitio, & ob-
jurgatio, & quidquid sub deliberationem ca-
dit. Itaque huc spectant *miracula Oratorum*,
quæ suadendo, & dissuadendo quotidie pat-
rant. Per ipsos ex tempore *caci vident*, &
Eth-

Ethnici Philosophi ex sapientis Virginis sermone unius DEI existentiam percipiunt: *Claudi ambulant*, & Israëlitæ ex deserto reverti in Ægyptum volentes ad progrediendum in terram promissam animantur: *Leprosi mundantur*, & castitas Augustinum desperantem ad amplexum perducit: *Surdi audiunt*, & Herodes etiam, ut multa faciat, quæ Joannes suadet, movetur: *Mortui resurgunt*, & exanimes metu cives Bethuliæ ad spem bonam à Juditha suscitantur: Denique *pauperes evangelizantur*, avari nimirum, quibus & quod habent deest, & quod non habent: ipsæque epulo, ut Lazaro bonus sit, persuadetur. Prætereà quid vis? Frater prodigum dehortabitur à discessu ex domo paterna, manebit: Amicus animabit, ut redeat, redibit. Admonebit Dædalus Icarum de cautela, cavebit ad tempus saltem: Objurgabit Heli filios, & si perorabit ferventiùs, quàm fecit, modesti erunt. Eamus in nostra tempora. Phylargyrus de Leguleiis Judex in Langenbanck, cùm præter superbam uxorem haberet sex filios, & officii redditus non sufficerent sumptibus, munera cœpit exigere, & dicere jus litigantibus, quando, & quale suadebat munerum ratio. Gener vir famæ, & conscientiae suæ studiosus absurdam praxin dissuadet: vincit. Conniventius de Blindheim
fi.

filium habet, cui ipse ad omnem licentiam frænum laxavit, ne, uti simulaverat, fieret Religiosus. Exorbitat petulcum animal, & contra ipsum Patrem recalcitrat: Pater jam ictus sapit, & hominem exlegem Judicis arbitrio emendandum commendat: emendatur. Aristarchus Closterfeind filium ad Religionem propendere, quem ipse ad Reipublicæ munia destinaverat, ægrè ferens, per convitia in Religiosos conatur avertere. Eos viri frater Parochus fortè præfens tuetur, patrique suadet, ut filii precibus assentiatur: assentitur. Luridus Grien-
gelb dynasta in Gallbrun, cùm ejus frater à patruo occisus esset in rixa, patruum autem, tanquam qui se defendere fuisset coactus, judices declarâssent insontem: ita exarsit irâ, ut in omnem occasionem ejus necandi intenderet animum, volentésque suadere meliora ne quidem ad aurem admitteret. Insinuavit se tamen cubicularius à consanguineis subornatus, ut furorem placaret: placavit. Pomerancius Lemoni Præfectus in Lauterwein curam officii omnem suis scribis committit: ipse conviviiis, ludis, venationibus vacat. Non audit partes, non dijudicat acta, non punit delinquentes, non de rationibus angitur, in suorum fide quiescens. Uxor subornat fratrem suum, ut marito saniora consilia sug-

gerat : suggerit. Incurius Wollauf Dominus in Zeherthall & Jammershausen vivit ut multi, fruiturque bonis, dum sunt, de futura vita vix, nisi obiter, & per animi evagationem aliquando sollicitus : sollicitum Confessarius facit. Eia ! Non hæc exempla docent, quàm quotidie utilis Rhetorica sit ?

Ad genus Judiciale revocantur hæ species : Criminatio & excusatio : Contentio & compositio : Confessio & negatio : Increpatio, & deprecatio : Invectiva, & purgatio, ac quidquid ad excitandam vel iram, vel clementiam facit. *Criminetur* Pamphilius Gymnasiarcha coram Pallade, quòd juventutem corrumpat : Pamphilius se *excuset*. Mutuis inter se convitiis, quòd alter in alterius jura involet, *contendat* Poëta & Orator : litem Apollo *componat*. Achan *confiteatur* se furti reum : Idem *neget* Judas de Benjamino. *Increpet* Oziam Azarias de usurpato Sacerdotum officio : Jeroboam *deprecetur* à Propheta, quòd ausus sit adversus eum manum extendere. Job pro reconciliatione filii cum Patre interpellatus, Absaloni *veniam*, Chrysostomus Eutropio *misericordiam* impetret. In ejusmodi materiis, quas *themata accepta*, live *libere electa* vocamus, & qualia Historici veteres ac novi, sacri & profani, litterarii, na-

naturales, artificiales, Poëtæ etiam, & *Novella*, ac quotidiani *eventus* (si intuearis *cum reflexione* ad usum) abundè suppeditant, diutius *exercitato* non erit difficile, themata ab alio *imperata*, aut casu *oblata*, aut *vi officii* repentè tractanda *ex tempore*, aptè, atque ad finem intentum opportunè tractare. Methodum facillimam suggero.

Sit *thema imperatum* textûs: *Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Celeriter inspicere vel *sententiam* textûs, vel *consequentia* ex textu. In *sententia* subjectum, prædicatum, vel sensus totius sententiæ sunt id, *de quo* dicere debes, puta, de ira, vel de iudicio iracundorum, vel de charitate fraterna, cui consulit sensus textûs. *Consequentia* ex textu sunt id, *quod* dicere debes de subjecto, vel de prædicato, vel de sensu textûs. Invenis autem *consequentia* in locis Rhetoricis sic: *Omnis, qui irascitur reus erit*: Ergo 1. ex enumeratione partium *docere* debeo fideles, quòd detur bona, & mala ira. Ergo 2. *arguere* debeo ex loco exempli errorem tuentium iram, & dicentium cum Jona: *Bene irascor ego!* confutare debeo excusationes facilè irascentium. Ergo 3. ex adjunctis *corripere* debeo in vitium pronos, malique gravitatem exponere. Ergo 4. *erudire* debeo à contrario de laude mansuetudinis, aut de ira contra nos ipsos,

fos, tanquam optimo adversus hunc morbum remediô. Porro qui celeriter determinare se didicit, *de quo* dicere, & *quid* dicere debeat, supposita exercitatione, à qua *facilitas* nascitur, continuò imperatum thema in argumentationem redactum (de qua mox dicemus) amplificabit per Chriam, & cum ornatu figurarum eloquetur.

Offerat se casu *occasio* gratulandi Patrono de promotione ad Magistratûs officium: si consideras, quis, cui, de quo gratuletur, thema sermonis erit: *Ego* gratulor *tibi* de promotione *ad Magistratum*. Partes: Significare lætitiâ, amplificare lætitiæ causam, extollere merita. Ornatus partium ex locis Chriæ à simili, à contrario, ab exemplo, à causa, à paraphrasi, à testimonio cum figuris, & emphasi.

Vi officii cogaris repentè dicere pro instauratione studiorum. Duæ sunt voces, quæ possunt servire pro themate, *instauratio*, & *studia*. Circa ambas si consulas *locos*, occurret mirabilis copia dicendorum, e. g. *ex causa efficiente*, sive origine solemnâ instaurationis potest formari *Panegyris* de Patronis Musarum: *ex causa finali*, quæ est nova alacritas ad studiorum laborem, occasio erit *invektiva* contra nimium affectum ad vocationes à scholis: *ex adjunctis* loci, vel temporis, vel modi
sua.

suaderi potest, ut scholæ privatae aboleantur; aut *dissuaderi* potest abbreviatio temporis, quam aliqui pro scholis inferioribus improvidè postulant: *ex loco comparationis accusari*, qui exercitia nobilium pluris aestimant, quàm exercitia ingeniorum, & à *consequentibus defendi* possunt, qui abolitioni abusuum studiis noxiorum invigilant. Themata sic in locis inventa ut feliciter tractes, iidem loci efficient, si thematis subiectum & prædicatum ex illis examines.

Sed nulla exercitatio utilior discipulis est, quàm si jubeas, ut sermonem, quem ipsi *in causa propria* e. g. dum se accusant, dum deprecantur, dum aliquid petunt, dum queruntur de alio, effundunt ex tempore, statim scribant. Sic enim assuescunt *observare*, ex quibus locis argumenta pro se, *natura duce*, deprompserint. Animabitur per hanc observationem felicissima spes fore, ut facultatem, quam *natura* concessit, ars ad omnes casus perficiat. Verùm præcipuum opus artis *dispositio* est, de qua jam fit

PRÆCEPTUM II.

In Dispositione Rhetorica debet eminere artificium.

Inventio est opus *ingenii* pro varietate materiae adjuti à Dialectica, Physica, Ethica

ca, Politica, Oeconomia, Theologia, Historia, & Philologia (nulla enim harum scientiarum carere *perfectus Orator* sine convictio potest) sed artificium Rhetoricæ proprium *Dispositio* est. Nam confusus exercitus nec placet, nec vincit; *Ordinem* autem, qui & doceat, & delectet, & moveat simul, sola Rhetorica efficit. Est verò triplex dispositio in omni Oratione: Partium, Argumentorum, & Argumentationum. De singulis agemus in unico exemplo, cuius hæc est materia facilis, atque apta ætati Tyronum: *Astræa coram Jove accusat Mammone, quòd per inæqualem pecunia, cujus administrationi per ipsum præfectus esset, distributionem omnium in orbe scelerum auctor sit, atque adeò multandus exitiò.* Eja lentè, & ex ordine laboremus; est enim laborandi methodus in omni materia eadem.

§. I.

De Dispositione partium.

PARTES Orationis, & sermonis cujuslibet, cujus finis est *persuadere*, aliæ sunt necessariae, aliæ utiles. *Necessariae* sunt duæ, *propositio*, per quam thema proponitur, & *tractatio*, quæ in tres alias partes subdividitur, quia per illam thema explicatur,
con-

confirmatur, & applicatur. Partes *utiles* rursus sunt duæ, *Exordium*, quod disponit auditorem, ut sit benevolus, attentus, docilis, & *Epilogus*, qui urget ad faciendum, quod vis. Pro utroque supervacaneus labor est, quoties auditorem es nactus, aliunde jam *præparatum* ad amplexum tui consilii, modò *intelligat*, quid, & cur aliquid velis. Quia tamen hic casus est rarior, ordinariè partium orationis hic ordo est: Exordium, Propositio, Tractatio, Epilogus.

In nostro argumento *genus* Orationis est Judiciale, quia fit *Accusatio*. *Status questionis conjecturalis*, quia quæritur: *an* Mammoni imputanda sint scelera, à quibus orbis inundatur. *Scopus* condemnatio Mammonis. *Medium* affectus iræ in Jove. *Ad iram* igitur Jupiter ab Astræa *disponitur* in exordio, & *ira* in epilogo *urgetur*. Sed *iræ causam* exhibet propositio, & *propositionem* tractatio explicat. Habes artificii ideam, ex qua practicè ages, ut sequitur.

§. II.

De Dispositione Argumentorum.

ORdo Argumentorum in hoc consistit, ut quodlibet in suo loco constituatur:

volo dicere, ut illa, quæ ad fidem, *in tractatione*, & illa, quæ ad motum pertinent, *in exordio*, & *epilogo* regnent. Porro *in ipsa tractatione*, sicut rursum tres partes sunt, ita *natura*, naturæque æmulatrix *ars* postulat, ut primum locum teneant argumenta explicantia, confirmantia secundum, applicantia tertium. *Explicatur* autem thema vel *grammaticè* secundum verba, quod fit per paraphrasin; vel *logice* secundum sensum, quem habet, vel non habet, quod fit per definitionem, aut divisionem, & subdivisionem; vel *historicè*, quod fit per narrationem, prout res postulat: & ponitur hæc *explicatio* ordinariè ad finem exordii, ne auditor in errore, aut tenebris teneatur. Explicationem excipit *confirmatio* per argumenta ex locis vel extrinsecis, vel intrinsecis, illustranda, cum erit operæ pretium, à comparatione, à contrario, à simili &c. &c. Hæc ut facilè occurrant, attende *genus* orationis; nam in *Demonstrativo*, confirmatio sæpè est mera narratio cum amplificatione, semper demonstratio excellentiæ, vel turpitudinis. In *deliberativo*, formabis illam ex demonstratione necessitatis, utilitatis &c. &c. denique in *Judiciali*, diversa argumenta *diversi status questionis* dabunt, de quibus suo loco est dictum. Ultima in ordine est applica-
tio

zio demonstratae veritatis ad usum praesentem, facienda auditori vel *per confutationem*, quae, ne dictis habeat fidem, retardat, vel *per doctrinam*, quae ex confirmatione, tanquam ex praemissis deducitur, vel *per reprehensionem* se opponentium, vel *per adhortationem* adhuc languentium. Verum haec omnia ut feliciter praestes, *ante tractationem thematicam* collocanda sunt argumenta, quae faciunt motum *dispositivè* per insinuationem, occupationem, aut animi praeparationem, quae omnia l. 3. explicavi. Et *post tractationem* omnia repetenda erunt acervatim, urgendusque *affectus primarius* per alios secundarios, quae omnia ex dispositione argumentationum in nostro exemplo clarescent.

§. III.

De Dispositione Argumentationum.

A Liis alia placet; mea methodus in dispositione formanda est talis. 1. Ex scopo & medio, sive propositione, formo *syllogismum conditionalem*, quae est argumentatio *primaria* per totam orationem diffusa, nam ejus *major* Exordium, *minor* propositionem, ac divisionem, Epilogum *conclusio* efficit. Minoris autem *probatio*, quot

membra habet, in quæ dividitur, *tot* habet argumentationes *secundarias*, five enthymemata, five dilemmata, five sorites sint. Argumenta ad *motum* ponuntur *in transitionibus*, quæ ferè totidem exordia sunt, & in conclusione cujusvis argumentationis, tanquam in totidem epilogis. Methodus profectò solida est, nullisque obnoxia fallaciis: & tyrones præcipuè his quasi cancellis conclusi, nusquam facilè à præfixo scopo aberrant. Exemplum vide.

Accusatur Mammon: *Scopus* est exilium. *Medium*, demonstratio reatûs. Ex his *Astræa* sic Jovi argumentatur.

MAJOR. Si Mammon est reus plerorumque scelerum, quæ fiunt in orbe, tunc ego rectè à *Jove* peto exilium Mammonis. Probatur, quòd rectè faciat, per argumenta moventia, quia 1. facit ex officio, non ex passione. 2. Quia facit coram eo, qui æquitatis studiò inclytus cupit expeti officium suum, quoties res poscit. 3. Quia aliud remedium malorum non superest. En! ita Jupiter ad iram *disponitur*.

MINOR. Sed Mammon est reus plerorumque scelerum. Probatur hæc Minor per argumenta *explicantia*, nempe *per narrationem* facti, quò divitias sine discrimine in obvios dissipavit: & per consequentia ex facto *cum divisione*, per quam sce-

scelera & *divitum*, & *pauperum* Mammoni imputantur.

Pars prima est enthymema. Ex Mammonis iniqua divisione divites effusi sunt in superbiam, gulam, libidinem, otium, cum habebant: & in avaritiam, crudelitatem, ac impietatem, ut semper haberent pecunias: ergo Mammon est reus scelerum, quæ divites faciunt, quia *materiam* subministravit.

Pars secunda est Syllogismus. Qui est causa causæ, est etiam causa causati: paupertas est causa plurimorum scelerum, sed Mammon est causa paupertatis: ergo Mammon est causa plurimorum scelerum, & reus, quòd vix quisquam sit bonus.

CONCLUSIO. Ergo rectè peto à Jove exilium Mammonis. Urgetur *affectus iræ* per affectum *timoris*, quia aliàs periclitatur Jovis majestas, per affectum *miserationis*, quia aliàs cogetur exulare Astræa, & per *amorem* erga homines, ne omnes intereant. Ita ædificium perfectum est: Superest, ut addatur ornatus.

Sed hæc ad dispositionem integræ Orationis pertinent: Pro Sermone brevi *in usu quotidiano* tota dispositio ordinariè per unum *Enthymema* conficitur, cui aliquando per modum *complimenti* (id quod etiam *de Epistolis* intelligas, velim) *formula initialis*, & *formula*

mula finalis adjiciuntur. Sunt autem *tres partes* Enthymematis, Antecedens, Consequens, & Consequentia, five Connexio, quæ tria si vel multiplices, vel amplifices, fiet sermo longior, & efficacior. *Consequens* dicitur *thema* sermonis, nempe gratulatio, invitatio, petitio, objurgatio, laudatio, & quæ sunt ejusmodi. *Antecedens* appellatur *occasio* consequentis, seu occasio gratulandi, invitandi &c. &c. *Connexio* est probatio, five Argumentum (unum vel multiplex) ex quo probatur, quòd antecedens, & consequens inter se rectè cohæreant. Exempla sic habent. 1. ANTECEDENS, five occasio loquendi: *Promotus es ad dignitatem consulis*: CONSEQUENS: *Itaque gratulor*. CONNEXIO: *Nam ex hac promotione multum boni sperandum est civibus, & tibi multum laudis, ac gloria*. 2. ANTECEDENS: *Cras celebrabo Primitias*: CONSEQUENS: *Itaque te invito*: CONNEXIO: *Tu enim adjuvisti, ut ordinarer*. 3. ANTECEDENS: *Extrema premor necessitate*: CONSEQUENS: *Igitur da eleemosynam!* CONNEXIO: *Quia non per meam culpam, sed per alienam injustitiam ad incitas redactus sum*. 4. ANTECEDENS: *Familiariter agis cum hominibus mala fama*: CONSEQUENS: *Itaq; dignus es objurgatione*: CONNEXIO: *Nam ex socio noscitur, qui ex se*

non noscitur. 5. ANTECEDENS: *Novus Doctor Theologiae creatur*: CONSEQUENS: *Igitur laudandi sunt honores Academici*: CONNEXIO: *Nam his præcipuè sacra Facultas suum incrementum debet.* Hòc modò dispositus sermo, ut animam & succum accipiat, addenda est *plerumque* formula *initialis*, quæ *per insinuationem*, cùm opus est, aut *per eruditam allusionem* ad dictum, vel factum ingeniosè proposito applicandum ex antiqua, aut nova Philologia formatur. Deinde Antecedens, Consequens, & præcipuè *connexio* amplificatur *per Chriam*, nimirum à contrario, vel à confutatione objectionum, à simili & comparatis, ab exemplis, & testimoniis. Postremò adjungitur formula *finalis*, per quam fit aut instructio, aut correptio, aut adhortatio, & denique, quemcunque res postulat, affectus vel *excitatio* in audiente, vel *significatio* in loquente. Ita factæ inventioni, ac dispositioni ultimam perfectionem ac ornatum addet elocutio, de qua est

PRÆCEPTUM III.

In Elocutione Rhetorica debet adhiberi industria.

Ratio est, quia, nisi per elocutionem, non splendeat oratio, non placebit, non

non movebit. Verùm cùm pro elocutione commendo *industriam*, non id volo, ut de singulis verbis scrupulosè te angas, an ab aurea ætate pretium habeant: mediocris attentio sufficit, & sæpè vox à Grammaticis damnata, si ab auditore præ alia intelligitur clariùs, aut majorem vim in animos exerit, jubente prudentia, latinissimis præhabenda est. Summa cura in elocutione impendenda est singulis partibus, & singulis sententiis partium. Ornatus *Exordii* proprius *ordinariè* à gravibus periodis venit. *Propositionis* laus consistit in perspicuitate, quæ de argumento, & scopo sermonis nullam dubitationem admittat. *Divisionis* idem encomium sit, nisi quòd nonnunquam ornatum *ab anthithesi*, aut una vel altera figura verborum, puta, à *gradatione*, à *Synæciosi*, vel à *commutatione* admittat. *Confirmatio*, quamdiu explicat, aut docet, per figuras *docentes*, & *delectantes* commendat se; quando autem amplificat, confutat, urget, figuræ *moventes* adhibentur, & singulis argumentis suis ornatus tribuendus est, nimirum suis narrationibus, suis testimoniis, & exaggerationibus, sicut l. 3. explicavi. *Epilogus* tandem cum emphasi inculcat auditori intentionem loquentis, *quid velit*, & repetit rationes, *cur velit*. Atque hic est *ornatus*
par.

partium, qui ut absolvatur ad perfectionem, *singula* quoque *sententia* necesse est, ut vario decore ex epithetis grandibus, ex verbis compositis ac superlativis, ex vivacibus tropis, fortibusque adverbiiis indutæ procedant, sic tamen, non uti libido garriendi, sed uti *sani iudicii sensus*, cujus præcipuam rationem in omni opere Rhetorico habendam esse jam dixi, definierit. Plura lectio, usus, & imitatio Exemplorum docebunt. Unum adnecto facundiæ popularis, alterum solennis.

Sutor, & mercator, de quibus suprà fol. 219. stent coram Iudice de crumena disceptaturi. Dicat Iudex: *Actio datur! loqui licet.* Respondeat pro mercatore filius Rhetoricæ Candidatus, & sutorem trepidum deridens dicat: Loquar, Iudex, & ita loquar, ut hiscere contrà homo nequam nihil possit. Te nihil hominis lamenta moveant: quantò magis innocentem se fingit, tanto nequiùs reus est: neque enim fraudes minùs, quàm calceos consuere didicit. Demonstrabo. Triduum fluxit, ex quo tenet marsupium: confessum audivimus. Si esset vir bonus, triduum totum siluisset, credo, de summa tam gravi? Vir innocens non modò furti crimen, sed etiam criminis suspicionem à se amolitur: Tu si esses innoxius, ultrò accerferes? Nam
quid

quid silentium tam parum honestum credere nos cogit de te, quàm quòd optaveris posse semper filere? & filuisses utique, nisi te metus extremi mali ad loquendum urfisset. Intueri mihi hominem videor, cùm incidit in crumenam: explicet ipse, si audet, quo tum animo fuerit, quas cogitationes voverit, quid designaverit mente? Scilicet stupuisti primùm ad argenti tam multi splendorem: tum quando cœpisti oculis credere, age, quo gaudio superfusum est cor? Quid? Non tu genua flexisti fortunæ, ac jam tum statuisti, diem illam, ut primùm domum venisses, in tuo Calendario inter fastos notare? Quid? Non gaudio continuò successit anxietas, num nemo viderit exultantem? Non cura excepit, ubi securè absconderes? Non secutus est timor, ne pecuniæ dominus celeriter nimis jacturam adverteret? Non tu, ut jam ille trans Indum & Gangem esset portatus, tacitis votis optâsti? Viden', Judex, ut obmutuit miser? ut pallet? Ut tremit? Age, quid caput perfricas? Num quod respondeas, nihil occurrit? Bonô animô esto: Ego tibi aliquid suggeram. Dic: Potuisssem, Judex, summam pecuniæ totam redimere, quomodò igitur vero est simile, quòd furatus sim partem? Ecce, Judex, hoc argumentum Achilles est, cui

homo simplex famam & vitam suam tutò posse confidi credidit, cùm voluit furari. Scilicet cùm audivit præconium, quò centum floreni promittebantur ei, qui crumenam nongentis gravem à Mercatore perditam retulisset ad dominum, sic cæpit secum agere vir astutus: Centum floreni promittuntur indici pecuniæ perditæ: Grande illicium! quid? si vidisset me aliquis, cùm marsupium tollerem? Plenæ sunt oculis fenestræ oppidi: si Domestici advertissent aliquid isto triduo? Nunquam, etiam cùm filet lingua, frons, oculi, vultus produnt, quod latet. Levis suspicio sufficiet, ut deferar ad prætorem. Fiet inquisitio: Reus fraudis & furti agar: Vitam cum pecunia perdam. Non sum securus. Quid agam? Totum retinere non licet, licebit partem. Nongentos, an octingentos florenos habeat crumena, quis sciet? Mercator dicet: Non potest probare. Meum erit, quod aufero: tantundem ille cogetur addere ex promisso. Dictum, factum: Centum florenos abstulit. Negas furcifer? Nongentos, Judex, tenuisse crumenam juramentò, si opus est, pater firmabit. Superfunt octingenti. Nemini alteri marsupium venit in manus, & adhuc, quis abstulerit, quærimus? Vah! avaritiæ scelus! quantò tu tibi meliùs con-

filuisses, miser, si centum, quos promiserat pater, florenis voluisses contentus esse! Tu, optime prætor, quod te decet, jam age. Nec facultas, ut vidisti, furandi homini perditio defuit, nec voluntas: diuturnum silentium reum clamat. Nos reo non crucem, non carceres, non exilium petimus. Sententiam pronuntia, quam boni publici ratio postulat, & ex qua intelligant omnes, quàm nullum discrimen sit, & crimen æquale, five quis per dolum aliena rapiat, five quod bona fide reperit, perfidè retineat, & occultet.

Anniente hîc iudice Rhetor alter patronus Sutoris sic peroret: Qui æmuli fuimus, Judex, hodie adversarii erimus. Amicus Pater, ô bone, amicus tu, sed magis amica veritas. Rhetor bonus es, sed, nisi te amor in parentem excusat, haud probus satis, ut qui nobilissima arte ad opprimendam innocentiam, & scelus defendendum abuti sis ausus. Ego uti confiteor, ex Christianæ charitatis legibus accuratiùs acturum fuisse futorem, si citiùs de reperto argento ad prætorem retulisset, ut Domino, quid posset sperare, celeriùs innotesceret; ita tridui silentium pro scelere computari, aut in argumentum furti assumi posse, omnino nego. Vir probus, ais, non filuisset. Cur non? Nempe ne
fu-

suspicionem furti incurreret. Næ tu temerariè suspicax es, si apud te suspicionem furti incurrit, qui de argento filet, quod reperit. Furtum, ajunt docti, & nos in Catechismo didicimus, ab illo committi, qui aufert, aut retinet rem alienam Domino rationabiliter invito: quid habet Sutoris silentium cum hac furti descriptione commune? Si statim expendisset in usus suos, si elocâisset ad census, si pro debitis expungendis creditori partem saltem numerâisset, tum scilicet rectè furti argueres. At occultavit, custodivit, reddidit: Quid aliud homo etiam probissimus ageret? Non fileret tamdiu? Siluit, quia, si fortè Dominus nusquam compareret, scire alios noluit, quantum sibi fortuna favisset: siluit, quia ut loqueretur, necesse non fuit. Credebat nempe, si Dominus crumenæ esset in oppido, aut abiisset reversurus, haud dubiè curaturum, ut de jactura cives monerentur. Si transiisset alienigena non rediturus, videbat præpropereo clamore multorum in se invidiam concitari posse. Ergo appetebat crumenæ dominium! Quis non appeteret, si justè posset acquirere? Injustè retinere quòd non cupiverit, ostendit abundè, cùm audito præcone reddidit sine mora: Nisi tu ineptè tibi persuades, quòd qui non ausus est totum tenere, par-

tem putaverit clepere tutò se posse. Nemo credendus est malus, dum probetur. Proba, Mercator, quòd nongentos florenos crumena tenuerit: Proba, quòd, cùm restituta est tibi, centenis summam non per fraudem minueris: tum reum futozem fatebor. Juramentum obtrudis? Quasi mercatoribus non æquè familiare perjurium, ac mendacium sit. Dignus eras, perfide, ut alius tuum marsupium invenisset huic bono viro dissimilis, qui tibi ex tota summa nec nummum reddidisset! Hic jam quòd bonus, quòd simplex, quòd fidelis fuerit, hoc virtutis præmium ferat, ut periclitetur de fama, & vita? Fœda res! Ego sic existimo, Judex, quoniam iste affirmat, nongentos florenos in marsupio suo fuisse, idémque asserit, id, quod futor reperit, non nisi octingentos tenere, aliam repperitam esse à futore crumenam, ab ea, quam iste perdidit, atque adeò futoris esse totam, donec alius se Dominum probârit: viderit mercator, ubi reperiat suam. Ita innocentiae, ita justitiae satisfiet, & intelligent cives, nihil se perdere, si, quod invenerint, reddant.

Addo secundum exemplum facundiae solemnis, cujus inventio, & dispositio supra est data.

Ex-

*Exemplum secundum Elocutionis. Astræa
contra Mammonem.**Exordium.*

SI aliud superesset remedium, Jupiter, quo subvenire laboranti orbi, ac sub pondere gravissimorum scelerum ingemiscenti levamen aliquod ferre possem: nunquam Dea contra Deum insurgerem, aut accusare tibi sustinerem illum, qui apud te tanti est, ut universi orbis thesaurorum omnium administrationem unius prudentiæ, ac fidei committere, nihil dubitâris. Nunc, quoniam ex tantæ potestatis abusu flagitiorum tanta inundavit colluvies, ut ambigam, an infeliciora fuerint illa tempora, quorum tu funestam memoriam communi diluviô suffocandam esse, sapienter judicâsti. In una tua æquitate spem orbis ab iterato interitu conservandi constituo, optimè gnara, fieri non posse, ut tam noxio vel affectu, vel respectu te abripi finas, ut in unius sive hominis, sive Dei, virtuti inimici, gratiam, bonum universi, cui tu præsides, velis pessumdare. Neque me odium movet, ut loquar (quanquam ut oderim, meretur sanè, qui se omni consilio meo, omni industriæ & labori, adversarium posuit) movet amor humani generis,

Q 3

ris,

ris, cujus per optima praecepta excolendi provinciam tu mihi, Jupiter, commisisti. Urget horror scelerum, in quorum extirpationem ut ego prae quovis Deorum incumbam ardentius, & nomen, & officium Astrææ exposcit. Cogit denique suprema calamitas, quæ me in perniciosissimæ mortalibus fugæ consilium adigit, nisi tu Mammonem officiô pellas, & exulare ante me jubeas.

Propositio.

MAmmon enim, Mammon tanti mali una est causa: unus est reus omnium criminum, quibûs orbis inficitur. Quod, ne ego atrociùs tibi, quàm veriùs, queri videar, sine, obsecro, ut, quid ille agat, quid non agat, quaque ratione officium à te impositum faciat, per ordinem narrem.

Narratio.

EGo sic existimo, Jupiter: cùm decrevis-
ses misereri hominum, eósque the-
saurorum, quos terra excoquit, & gignit ma-
re, participes reddere, atque ex hac causa
decreti executionem huic mandâsses: id
scilicet voluisse, ut *aqua* distributio fieret
in

in omnes : nemo superflueret , nemo egeret , quidam virtutis causâ ditarentur liberalius , nullus tamen beneficentiæ tuæ solatiô privaretur omnino. Ita sanè tuam decere sapientiam , ita rectam rationem exigere , ita humanæ Reipublicæ commune bonum postulare arbitrabar. Sed iste nihil attendit hæc omnia : Surdo & cæco si commisisses officium , melius administrâisset. Vix ei claves tradideras , quibûs aurifodinas recluderet , gestire gaudiô cœpit impotens sui , ac tanti honoris incapax. Descendit de cœlo , vocat ministros , aperit pretiosas abyssos , aurum , argentûmque purgari jubet , deinde monetam cudi multam , variam , omnem , Jupiter , tua signatam imagine , ut scirent homines , cujus beneficiô bearentur. Bene hæctenus , & ex ministri fidelis officio strenuè prorsus , ac prudenter. Crederes reperiri non posse pro Domini gloria servum magis sollicitum. Sed postquàm exhausit montes , vim immanem metalli cusi imposuit curribus , quibus insidens ipse cum suis , per urbes & oppida vehi triumphantis in morem cœpit. Erat novus splendor , insignis pompa , majestas ingens. Concurritur undique , omnes procidunt , adorant , supplicant Deo. Quid verò hîc exspectas ? Nempe Jovis miseriæ mortalium indolentis benevolentiam

am prædicaverit? debebat. Quis esset ipse, à quo missus, quo fine, exposuit? Nihil. Virtuti præ aliis deditos, & tibi, Jupiter, magis addictos, præ aliis evocavit ad præmium? Utinam! Scelestos saltem laboravit, ut cognosceret, & cognitos abegit à curru, indignos, qui tua liberalitate fruerentur, pronuntians? Æquitas postulabat. Sed ille (ô DEum insanum, & perfidum!) elatus superbiâ, ac per honoris insolentiam sui oblitus, & tui, nulla consideratione præmissa, nullo facto discrimine, in confertam turbam, utraque manu, sine fine, sine modo monetam projecit supplicibus. Factus est ingens tumultus in effusum aurum præcipiti furore ruentium. Plus habet, qui rapuit plus: & ditior est, non qui probior, sed qui robustior fuit. Imbecilliores oppressi alii, alii læsi sunt, nummisque, quos fortè obtinuerant, per vim spoliati: modestissimus quisque vacuus abiit, quòd miscere se furentibus nollent studiosi virtutis. Ex istis quidam occurrunt ad me, narrant factum, queruntur, auxilium postulant. Ego mirari primùm, negare fidem facinus tam absurdum de DEO narrantibus, increpare velut invidos, & à cultu virtutis repentina mutatione alienos, ac dignos, qui egeant. Illi instare contrà, obtestari adeò, ut usurpare oculis vellem per-

perturbationem rerum, quam induxisset tranquillæ huc usque Reipublicæ Mammonis iniquitas. Quid facerem? commota sunt viscera: abeo, video.

Divisio.

Quid viderim, dici paucis non potest. Et qui multa rapuerunt, & quibus obtigit nihil, pessimè perversi sunt. Utrisque hæc Mammonis inconsulta temeritas ad omne scelus initium fuit.

Pars prima.

ET Divites quidem quantorum scelerum reos se faciant, difficile est, enarrare. Nam unde incipiam? Describam superbiam? Tanta est, ut plerique jam obliti videantur, se esse mortales. Incedunt splendentes aurô ac gemmis, ut lutum abscondant, ex quo illos finxisti. Caput crines fictitii tegunt jam in cincinnos crispati, jam in nodos collecti, jam in caudam protensi, jam erecti in montem; Variant enim, ne videantur sine ingenio ineptire. Supercilium tollunt, velut si in hoc Atlante cœlum quiesceret. Oculis fulgurant, inflant genas, corrugant nasum, ut per hanc speciem venerationis tributum ab obviis extorqueant.

Q 5

Si

Si quis alloquitur, respondent verbô, ut Oracula solent. Si cui loquuntur ipsi, majori sibilant, pari strident, minori tonant. Cùm de se dicunt (quod solent semper) fungus est Alexander, vappa Pompejus, infans Cicero, Aristoteles pecus, Lycurgus & Solon stipites, ipsi soli aliquid. Ex equo Trojano prodiisse se jactant, & ex Semideis natos.

Quanquam, utinam qui genus divinum crepant, saltem mores exprimerent hominum, & non sæpiùs degenerarent in belluarum naturam. Vidi ego, Jupiter, eos, qui manè adorationem tibi debitam exigebant pro se, velut alteri Joves, post meridiem ita fuisse sibi dissimiles, tanquam si poculum Circaeum bibissent. Scilicet, cùm assident mensæ, frugali patinâ, quod ratio postulat, contentos tu credis? Omne nectar, omnis ambrosia vilis est, quæ in patria nascitur: & nisi mensa gemat sub onere, jejunare se putant. Videre est turbam fervorum sudore manantium: Væ otianti, cùm herus prandet! Inferuntur ex ordine offa intrita, minuta, pulpa, gilgeria, atrocolia: sequitur caro elixa, assa, frixa, tosta, salita: mox ex villis apponuntur anates, anseres, columbæ, galli: Ex sylvis lepores, cervi, fues: Ex aëre perdices, alaudæ, turdi, rusticulæ, phasianini:

ni: ex aquis adeò cancri, cochleæ, ostrea, ranæ, ut pisces omnium generum, & specierum non memorem. Crederes pro exercitu stragem fieri, quam fortè decem ventres faciunt sibi. Atque hìc ridiculum est, Jupiter, videre, quàm sub initium mensæ modesti assideant. Non clamor, non cachinnus, vix auditur elatior vox; adeò omnes hianti ore, avidis oculis, toto animo intenti sunt patinis, fortè ne assus anser imprudentibus avolet. At ubi prima famis rabies exsaturata est grandioribûs bolis, ecce tibi! assurgit, qui præsidet, & vexillum ad bibendum attollit. Certatim sequuntur reliqui, & alter alteri vitam acclamat, quasi vivere digni sint, qui non ut vivant, edunt, sed ut edant, vivunt. Ex eo tempore modestia tricliniò pellitur, ingreditur impudentia: clamatur ad ravim, voratur ad vomitum: potatur ad crapulam: natant pavimenta vinò: omnis vocibûs ebriorum vicinia personat. Inde plerisque lingua balbutit, rotatur caput, vacillant pedes. Flet alius, & fluunt injussæ lacrymæ sine causa: Alius ridet, & plaudit sibi idem Roscius, & spectator: Alius dormiturit, & ronchos parat: alius cantillat instar lusciniæ, quam catarrhus opprefit: alius in rixam exilit, & Scythas debellat. Non una est facies hominum, nisi
me.

melius animalia vocem, quorum in his conviviiis comitia celebrari, non sine causa existimes. Certè vix aliqua belluæ species desideratur.

Sed ferrem ista, Jupiter, quoniam, qui ejusmodi sunt, saltem aliquando exhalant crapulam: at qui se luxuriæ dediderunt, pessimi sunt. Hic ego filere malo, quàm commemoratione turpissimorum criminum divinas aures offendere. Nullum in orbe regnum est, nulla in regnis provincia, nulla in provinciis urbs, vix aliqua in urbibus domus, quam non hæc pestis corripuit: Nullus sexus, nulla ætas, nulla conditio Sana est. Omitto vestium lasciviam, qua se obviis procis puellæ prostituunt: Taceo lusus oculorum, petulantiam manuum, gestuum proterviam, linguæ licentiam, quæ jam inter vitæ civilis elegantias numerantur: Nihil narro de fœdis cantibus, de libera conversatione, de scurrilibus jocis, de nocturnis conventibus. Hoc queror, fornicationes jam palàm jactari: de adulteriis, de stupris, de incestibus vix esse, qui erubescat. Hoc fleo, quòd neminem pudeat, esse impudentem, quòd palàm celebrentur lascivæ choreæ, palàm prostent, & laudentur infames picturæ, palàm in theatris fœda exhibeantur, & spectentur cum plausu. Hoc doleo, quòd
tur-

turpissima flagitia pueri discant, juvenes exerceant, viri laudent, senes non impro-
bent.

Neque hæc tibi incredibilia videbuntur, Jupiter, si consideraveris, quanto in amo-
re hominibus otium sit, otium, inquam, cui, qui deditus est, quid est aliud, quàm
sterilis ager, quem quia nullus exercet agri-
colæ labor, sylvescat, necesse est, & in lo-
lia, ac spinas totus exuberet? Quid aliud,
quàm segne stagnum, quod, si nec à ven-
tis movetur, nec à torrentium exundatione
miscetur, scilicet in ranarum, bufonum,
ac serpentium lacunam abibit?

Jam, quid inde sequatur, vides. In tanta
scelerum licentia prodigium foret, virtuti
honorem haberi. Itaque qui modestus est,
ridetur pro simplice, qui castus, exhibilatur
pro misanthropo, qui liberalis, prodigus
dicitur, qui pius, hypocrita, qui patiens,
timidus, qui temperans, avarus, impru-
dens, & osor sui, qui amat justitiam.

Sed neque hinc sistitur torrens malo-
rum: Rumpit obices, & omne littus
transgreditur. Nam quoniam in hac vitæ
licentia nulla potest sufficere pecuniæ co-
pia, exardet cupido ingens inveniendi fun-
dum, qui exhauriri non possit. Ergo huc
omnis cogitatio impenditur: huc tendunt
omnes curæ, ne unquam desit pecunia, &
si-

sicut ignis, quod ajunt, nunquam dicit: sufficit! atque quò plus materiæ congeritur, exardet vehementius, nullaque pabuli abundantia saturatur: ita isti, quos distescendi cupido inflammavit, quidquid corraferint, parùm putant, tantùmque crescit plura habendi desiderium, quantum cumulus crescit pecuniæ, quæ habetur, nimirum ex metu, ne desit unquam, unde scelere nutriantur.

Quòd si media leniora votis non serviunt, in tyrannos degenerant. O miseri agricolæ! O subditi calamitosi! O viduæ! O orphani! O mercatores! O opifices! Quàm ego mallem, ut jam pro me vos loqueremini! Lacrymæ vestræ, & singultus eloquentius perorarent, quàm omnis Astrææ facundia. Recenseretis longum tributorum catalogum, quorum diversa nomina, & speciosi tituli vel memoriam torquent. Numeraretis mulctarum perpetua serie sibi succedentium acerbicatem: Non loqui, non gemere, non hiscere palam licet, sine crumenæ dispendio. Narraretis iniquas lites, in quibus in divitum gratiam causâ cadere debuistis, & pati, ut, quod reliquerat orbitatis calamitas, advocati, ac judices raperent! Exhiberetis fasces litterarum, testes debitorum, quæ isti apud vos contraxerunt quidem, sed nunquam, nisi verbis, aut

aut verberibûs solvent. Adeò ne peti quidem sustinent, ut reddant, quod debent.

Sed, quid ego vos miseror, quando etiam sui sanguinis rationem non habent crudeles hirudines! Non pater à filio, non uxor à marito, non frater à fratre tutus est, quando spem lucri redolet sanguis cognatus.

Dices: Gravia hæc mala sunt; sed cur Mammon est reus? Quia, Jupiter, nisi distributione iniqua Mammon in pessimæ vitæ homines opes nimias congestisset, non habuissent vitia, unde se alerent, minùs, unde crescerent, & alia, atque alia párent. Nunc assurrexerunt in solium, & pulsa virtute, arripuerunt imperium orbis. Nam postquàm istos experientia docuit, habenti pecuniam deesse non posse, quidquid scelerata cupiditas postularet. Quid aliud expectare debuimus, quàm quòd experientiam exceptura sit libido habendi, libidinem conatus coacervandi, conatum successus, successum licentia scelerum, licentiam dominatus.

Pars secunda.

Sed nimis diu de divitibus dixi: De pauperibus audire jam lubeat; etiam graviora narrabo. Pauperes in his rerum circum-

cumstantiis despectos esse, ac miseros, fati ipse intelligis : nunc, quid inde sit consequens, perpende, quæso, attentius. Primum, cum videant, tot alios affluere bonis, quibus ipsi destituuntur, quid pronius est, quam in invidiam abripi? Quid deinde certius, quam desiderare similem felicitatem, & cogitare de mediis? Cogitant enimverò, & nullo discrimine honesti vel turpis, utraq̃ue manu arripiunt.

Non vides, Jupiter, numerum carcerum teterrimorum? Non audis catenarum strepitum? Gemitus victorum non percipis? Quæris, qui sint? Pauperes sunt, quorum alios egestas compulit ad furandum, alios pellexit ad fraudes, alios docuit artes prohibitas, alios ad rapinas animavit. Vides patibula pendulis cadaveribus horrida? rotis palo suffixis squalentia? ossium albentium congerie fœda? Quorum sunt? Pauperum sunt, quorum aliquis vias publicas obsedit prædo viatoribus sævus, alius latrocinium occultum exercuit, ut tutius raperet, alius pro sicario serviit, alius urbem hostibus prodidit, alius parenti adeò, aut fratribus struxit insidias. Vides etiam, vides ganeas refertas prostibulis, lycea scurris, triclinia parasitis? Qui implent? Pauperes sunt, qui per prostitutionem corporum,

rum, per innocentium corruptionem, per turpes jocos, & fœdas nugas faciunt quæstum. Quanquam & in ipsis plateis, quid vides? Mendicorum grex undique obsidet vias, & fores templorum maximè (nam intra templum vix aliquem videas, nisi qui orantibus obstrepat,) otiosi homines, rudes, maledici, nulla honestate, nulla religione, nullo animo ad virtutem, prompto in omne scelus, quod lucrum ferat.

Quòd si consilia nulla succedunt, cùm ad te pressi miseris recurrere supplices deberent, & flagitare auxilium, hem! adversus te ipsum insurgunt, Jupiter, tibi irascuntur, te blasphemant, & execrantur. Vidi ego nuper unum de hac fœce civitatum, qui, cùm urgente fame, nihil aut precibus impetrare, aut vi, vel fraude extorquere à divitibus posset, unde stomachi latratum compesceret: amens furore, irruit in templum dicatum tibi, ac, cùm vidisset imaginem in ara prostantem specie tua, armati fulmine, aurò coronati, & sceptrò verendi, infremuit, collisisque cum sonitu dentibus: Quid hìc agis, exclamavit, iners trunce! Tùne Rex? Tùne DEus? Quid sibi hoc fulmen vult, si adversum sceleratos divites intorquere non audes? Quid sceptrum istud? Estne hoc

orbem regere ! Alii ex deliciis crepant , alii fame pereunt ! Audio , te Patrem vocari : quæ est hæc cura filiorum ? Juvare potes , an non ? Si non potes , miser es DEUS : Si non vis , non mereris coli pro DEO ! Ut dixit , rabie tumidus conspuuit statuam , & frendens funem protrahit , quem in ultimæ calamitatis remedium servaverat sibi. Circumspicit : videt clavum propè aram infixum parieti , accurrit , alligat restim , stringit gulam , suffocat se.

O anathéma gloriosum ! O scelus Mammonis ! Nam si ille partem aliquam ex immenso fluvio , quem effudit in alios , in hunc miserum derivâisset , nunquam iste in hæc adeò infana & scelestæ consilia fuisset abreptus : nunquam sibi vitam , tibi honorem eripuisset.

Neque tu credas , hæc tantum à malè feriatis hominibus fieri : etiam optimus quisque per egestatis miseriam cogitur desperationem consulere , quæ , quàm nihil boni suadeat , nihil mali non audeat , pro tua sapientia fati intelligis. Neque minùs provides , fore , ut , nisi celeriter juves , paulò pòst inter homines nemo bonus superfit.

Epi-

Epilogus.

EGi officium : Decerne, quid agendum sit tibi: mihi certum est, è terris migrare, nisi migrare Mammonem jubeas. Neque enim convivere diutiùs aut possum, aut volo flagitiorum omnium parenti Deo. Intue-re orbem terrarum oculo vigilante : Quem vides probum ? Pauculos illos fortasse, quos medios esse passus est tuus iste minister egregius, & nec pauperes, nec divites fecit : cæterorum scelera fidem superant, & divinam patientiam vincunt. Quòd si ultra es tardus, vide, Jupiter, ne tua periclitetur majestas, & omnis veneratio cesset. Jam enim supremum cultum vindicare uni sibi velle Mammon videtur. Certè passim hæc jactatur parcemia : *Pecuniæ obediunt omnia.* Heu ! quò ventum est ! Virtus exulat, Religio spernitur, Ratio non auditur : *Pecuniæ obediunt omnia !* Assurge in iram Jupiter, dignam Jove ! Intelligent mortales, quis Rector sit, & ex Mammonis supplicio discant, cui oporteat obedire.

Supereft, Lector, ad absolutionem Opu-
sculi, ut exemplar Sacræ Orationis adda-
mus, pro idea bonæ Concionis in Juvenum
animis bene formanda. Praxin exhibeo
primum, deinde Exemplum.

Praxis.

Est Syllogistica, uti supra docebam. Sic autem procedes.

1. *Ex textu selecto forma Exordium.*

Exordii tres partes sunt: Explicatio, Applicatio, & Propositio, quæ tria e. g. *Stylô rudis* sic exprimeres: Textus Evangelii pro 11. Dom. post Pentecosten docet, surdum & mutum non invitum fuisse adductum ad Christum, quippe conscium suæ miseriæ, & cupidum sanitatis (ecce *explicatio*) nostri Hæretici autem adduci nolunt, quia negant se malè habere, aut à Christo abesse, eoquòd tres Religiones in Imperio toleratæ non nisi in minutiis differant (en *applicatio*) hinc occasio est & operæ pretium, hunc errorem arguere (en *propositio*) cui si addas divisionem, dices: & juvat ostendere 1. Quòd ex tribus una sola sit vera Ecclesia. 2. Quòd, quæ sit ex tribus vera, facilè possit discerni. Glossæ Interpretum, Meditationes Ascetarum, observationes propriæ circa textum per aliquot capita Chriæ (de qua videri potest superiùs pag. 170.) *Inventionem* Exordii dabunt: *Ornatus* accedet universim à brevitate. In specie, *Explicationis* elegantiam commendat Eruditio: *Appli.*

Applicatio laudatur ab ingenio : *Propositionem*, & *divisionem* multi volunt esse à *novitate* conspicuam : sed cùm contraria sint exempla Ciceronis, Gallorùmque, & Itolorum hodie præ aliis celebrium : novitatis gratiam, sicut non sperno, ita nec commendo. Claritatis, & soliditatis summa sit cura. Antithesis, Gradatio, aut Paronomasia abundè ornant.

2. *Pars 1.* Confirmationis sit Syllogismus: *Christi Ecclesia non est, nisi una*, nam unam solum ædificare potuit, quod patet ex notione Ecclesiæ: sed *tres toleratæ Ecclesiæ non sunt una*, aliàs nulla hæresis separaret nos ab Ecclesia Christi, quod est contra Paulum : *ergo non omnes tres, sed una sola ex tribus est Christi Ecclesia*, quod confirmatur confutando objectiones. Additur *transitio* ad 2dā partem, quæ partim *Epilogus* 1mæ, partim *Exordium* 2dæ sit. *Pars altera* Confirmationis est rursus Syllogismus: *Quæ una honorat Christum, una est Christi*, præcipuè si una vicissim honoratur à Christo in Cœlis, & vindicatur in inferis: nam si talis non esset Ecclesia Christi, Christus esset deceptor. *Sed quæ sit talis, facile discernitur*, quod patet contemplanti terram, cœlum, & orcum. *Ergo facile discernitur, quæ ex tribus sit Christi*, quod confirmatur à *refle-*

xione in sophismata, quibùs adversarii se miserè tuentur. *Ornatus* Confirmationi addetur, si *testimonia* Scripturæ, & PP. (quando res exigit) cum textibus oppositis combines: si argumenta *ex ratione* illustres à *pari*, & *exemplò* confirmes cum figuris proposito, itemque à *sequelis* exaggeres ad sensum exhibitis. Quæ omnia facile præstabit, qui bene intellexit, quæ de figuris delectantibus, docentibus, ac moventibus primùm, deinde de transitionibus, & affectibus in hoc Opusculo docui.

3. *Epilogus* magni momenti opus est, & efficere debet, ut auditor contentus discedat, atque cum fructu. Officium illius est urgere scopum, sive *affectum* in Concione intentum, non tamen sterilem, sed qui *effectum* habeat. Propterea tria complecti Epilogus debet (sed ordine arbitrario) fructum, praxin, & motum.

Fructus est propositum declinandi à malo, aut faciendi bonum, & quidem cum particulari expressione personæ, loci, temporis, modi, medii, impedimenti, ut certius obtineas, quod quæris. *Praxin* declaret exemplum, quod imitari, aut fugere jubeas. Exemplum autem ejusmodi dabit Scriptura, Historia, observatio filiorum hujus

jus sæculi, nec rarò ipsum Evangelium diei. *Motus* excitatur per commixtionem affectuum affectui primario subordinatorum, quam ut obtineas, 1. Repete *Thema* cum reflexione ad Auditores. 2. Repete *argumenta* primaria cum nova energia. 3. *Reflecte animum* ad affectus ex consideratione ad tria tempora nascituros, sicut alibi *de modo meditandi* docuimus. *Ornatum* vehementes figuræ absolvunt, quas Itali *historiola* ad movendam phantasiā, Galli *textui* cum paraphrasi proposito ad auxilium memoriæ innectunt. In nostro exemplo *fructus* erit horror sectæ, & fortitudo fidei, *in specie* pro illo tempore, quando professio necessaria est, & sine molestiis fieri non potest. *Praxis* imitatio surdi & muti, qui postquàm cœpit audire, etiam loqui cœpit. *Motus* per textum Apostoli: *Fustus ex fide vivit*, miscetur *optatione* ex præterito, ut vixissemus sicut primi Christiani: *metu* ex futuro, quia fides sola non salvat: *Gaudio* de præsentī tempore, quia optima pars nobis obtigit, cū ex tribus una sola sit Christi Ecclesia, & quòd Romana sit, dubitari non possit. Ideā sic formata, jam ipsum exemplum huic Praxi conforme exhibeo.

§. IV.

Exemplum.

Thema. Adducunt ei surdum, & mutum.
Marci 7.

Exordium.

Explicatio Thematicis. Etsi surdum ac mutum esse gravis miseria fit: non est tamen ejusmodi, ut intuenti hominem cum his malis conflictantem continuò sub oculos cadat. Utu aurium, & linguæ caret: at viribûs valet, rectè incedit, bene dormit, cum gustu comedit, strenuè laborat: jurabis ex integro sanum esse, donec alloquaris. Defectum duorum sensuum *aliquum* prodit.

Applicatio. Habetis imaginem viri Aca-
 tholici ad vivum expressam. Si morum
 ad omnes Politiaë leges exactorum compo-
 sitionem inspicias: Urbanus, prudens, in-
 dustrius, affabilis, beneficus, centum Ca-
 tholicis melior est. Sed *alloquere*: invita
 ad Romanam Ecclesiam, *surdus* est: op-
 pugna errores, quibus adhæret, nihil re-
 spondet: *mutus* est. Unam differentiam
 noto, quòd Evangelicus æger suæ calami-
 tatis

tatis confcius, remedii causâ libenter ad Christum se adduci sit passus: nostri autem Adversarii in affectata sua surditate, atque silentio tanquam in prudente consilio sibi placeant, existimantes, non esse operæ pretium de fide disputare, eoquod inter tres in Romano Imperio inter se dissidentes Religiones nullum reperiatur discrimen, nisi in minutiis: aut certè, quæ ex tribus doctrinæ Christi conformiùs sentiat, per certam sententiam definiri non possit. Hæc gemina opinio obstinat animos, ut ex mille vix unus ad Christum adduci se finat: & fuit, qui, cum alibi accessisset Cœnam Eucharisticam cum Calvinistis, redux in patriam Luthero addictam eidem mensæ accubuit cum Lutheranis, dicens: utramque non aliter differre, quàm si promissum pretium alibi *per cambium*, domi autem suæ *in numerata pecunia* accepisset. Ita plerique præcipuè Nobilibus in materia Religionis omnia adiaphora sunt, de quibus disputare in Scholis liceat, modò ab onere credendi conscientia absolvatur.

Proposio. Enimverò si res ita se habet, ut isti putant, aërem verberamus, quoties de vera Ecclesia disceptamus. Si enim ex tribus una componitur, nihil interest, cui adhæreas: potest quilibet in sua fide salvari.

Verùm quia hic prætextus est scopulus, ad quem allidi facilè fervor fidei inter Catholicos posset : idemque error fortiùs, quàm omnis alius, hominem Acatholicum in consilio mutandæ religionis retardat : necesse est, ut radicitùs suffodiam sterilissimam arborem frigidissimi Indifferentissimi, cui se labans Protestantium causa acclinat. Itaque (*divisio*) duæ veritates hujus sermonis materia funto. Ex tribus in Romano Imperio toleratis Ecclesiis *una sola est vera Ecclesia Christi*, hoc primum : *Et quæ ex tribus sit vera, facile potest discerni*, hoc alterum mei discursûs est caput. Attendite ! ipsum cor Protestantismi transfigo, dum ostendo, quàm grande sit inter illum, & inter Romanam Religionem discrimen. Incipio.

CONFIRMATIONIS

P A R S I.

Ex tribus in Romano Imperio vigentibus Religionibus una sola est vera, Ecclesia Christi.

Major. Ecclesiam Christi illam appello, quam Christus, & non alius quispiam,

piam, ædificavit, seu de qua dixit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam!* Ecce! *suam* vocat illam, quam ædificare *ipse* constituit, non aliam.

Minor. Jam igitur hoc quæritur, utrum Christus *omnes tres* Ecclesias in Romano Imperio vigentes fundaverit, an *unam solum*? facile responsum est, si, *quid sit Ecclesia*, seu quid sibi hoc vocabulum velit, perspeximus. Si vox *Ecclesia* ædificium significat Divino cultui destinatum, & nihil aliud: potuit sine dubio DEI Filius *millenas* Ecclesias ædificare. Verùm in nostra quæstione *alia notio* huic nomini subest. Non templum materiale, sed *Congregationem fidelium* hac voce designamus, *Congregationem fidelium*, hoc est, hominum, Personæ, atque doctrinæ Christi *fideliter* adhærentium. Atque in hoc sensu affirmo, non nisi *unicam* Ecclesiam posse Christum habere Auctorem. Quid enim ponis? Plures Ecclesiæ *in doctrina fidei*, quam profitentur, vel mutuò contradicunt sibi, vel non? Si secundum affirmas, finita est disputatio: plures illæ Ecclesiæ sunt *una* Ecclesia, eoquòd sint una Congregatio *idem* credentium. Si primum asseris, quàm parùm sibi contradicere in doctrina Christus potest: tam parùm Caput & Auctor dici poterit
Con-

Congregationum *in fide* sibi mutuò contradicentium. Aut age! Si unus Apostolus dicat: *Sola fides sufficit ad salutem*: alter doceat: *Non sola fides sufficit ad salutem*: quid sentis? Nimirum laboras, ut sententias sibi contradicentes inter se aliqua ratione concilies: aut, si id non possis, negas, utrumque esse *Apostolum Christi*: Alteruter, ais, impostor est, tam pugnantia Christus loqui non potest. Eia! vir bone! quod *de singularibus viris* concedis, cur *de Congregationibus contradictoria docentibus* negas? Fatere! non potest, *nisi una*, Auctorem Christum habere. Verùm audio, quid opponas. Non, inquis, cessant esse de schola Aristotelis, qui disputant de aliquibus sententiis, *utram illas Stagyrita tenuerit*, modò illas tueantur, quas *certum est* Aristotelem defendisse: cur igitur de Christi Ecclesia esse definant, qui (cùm & *Christum* credant, & *Christo*, quoties constat, Christum hoc, & non aliud docuisse) merè dissentiant in Articulis, de quibus nondum convicti sunt, quòd ex ore Christi prodierint? Gravis objectio! sed quæ, si aliquid probat, nulla unquam hæresis extitit, nulla existere potest. Ebionitæ, Ariani, Monothelitæ, Eutychiani, Montanistæ, Pelagiani, & qui non? nunquam ab Ecclesia Christi discesserunt: innocenter damnati sunt:

sunt : nec sine gravissima injuria à generalibus Conciliis per solemne Anathema æternæ infamiæ notâ affecti. Omnes enim & Christum , & Christo crediderunt *in illis articulis*, de quibus putabant certò constare , quòd Christus docuerit. At nimirum per hanc ipsam *obstinationem* Hæretici facti sunt, quòd *quid*, atque *quo sensu* Christus docuerit, *definire* ipsi voluerint, quin acquiescerent *definitioni Ecclesiæ*, cui contradicebant. Quid Aristoteles senserit, sciri certò in multis argumentis non potest : quid autem Christus docuerit, *infalibiliter* docet Ecclesia Christi, quippe quæ si *Contradictoria* doceret, utique a Christo deficeret prævalentibus portis inferorum, contrà ac Christus prædixerat. Itaque qui membra Ecclesiæ Christi sunt, necesse est, ut uniformes sint, & ejusdem sensûs *circa attributa Divina* contra Atheos, & Idololatrias : uniformes, & ejusdem fidei *circa Articulos revelatos* contra auctores hæresum, propriique judicii adoratores : uniformes denique, & ejusdem disciplinæ *circa ritus externos*, per quos ejusdem fidei professio fit, contra Schismaticos, atque inobedientes præceptis Ecclesiæ. Hæc *triplex uniformitas* efficit unam Ecclesiam, quæ quanquam major & minor esse possit in diversis gentibus, atque temporibus :

nun-

nunquam tamen, & nusquam *Contradictionem* admittit, quin destruat *Ordo Hierarchicus*, sine quo uniformitas conservari non potest in communitate, cujus quot capita, tot sententiæ sunt. Videtis ex his, Auditores, quàm miserè hallucinentur, qui de tribus in Romano Imperio toleratis Religionibus dicunt: *Hæ tres una sunt!* Ita, ita, una sunt *illa unitate*, qua hircocervus unum est animal, & conflare contradictoria in unam substantiam possunt. Fateamur, quod res est: *tres sunt*, quæ *tolerantur*: sed ex tribus *una sola* pro foro interno *tolerabilis* est, quia una sola est Christi: unam solam Christus fundavit.

Conclusio. Non igitur perinde est, cui *ex tribus* adhæreas: neque in sua quisque fide salvari potest, postquàm Christus nos monuit, pro Ethnico & Publicano habendum esse, *qui Ecclesiam non audierit*, illam utique, quam ipse ædificavit, illam *unam*, quia plures ædificare non potuit. Illius auctoritatem voluit tantam esse, ut, si vel in uno Articulo, quem *credendum* proponit, *pertinaciter* contradicas, actum sit de salute, sicut Paulus testatur ad Gal. 5. Legem circumcisionis sublatam esse *prima Ecclesia* definiverat. Contradicebant Galatæ. Erat quæstio facti: atque adeò ex Auctoritate

ritate decidenda. Verùm cujus Auctoritas tanta erat, ut posset in obsequium fidei, & ad cæcam obedientiam integram Communitatem captivare? Ecclesiæ erat, & tanta erat, ut scriberet Apostolus: nisi submitti- tis factum, *Christus vobis nihil proderit*, & quod consequitur, periistis. Hem! Galatæ in Articulis primariis omnibus sentiebant cum Ecclesia: *in unico*, eoque, ut videri Scholis nostri temporis potuisset, levissimo *obstinariùs* contradicebant: quid fit? Do- ctor gentium, nisi cederent, excommunicat homines, ab Ecclesiæ *unitate* exclusos esse declarat: ad eandem cum Ethnicis calami- tatem condemnat: *Christus vobis nihil pro- derit*! Inunc, & *ex tribus* Religionibus in Romano Imperio toleratis *unam* conflare do- ce, eo quòd unum DEum, unum Christum, unum baptisma profiteantur, etsi circa alia dogmata dissentiant. Paulus aliud docet: una, una est Ecclesia Christi: ei vel in uno Articulo contradicere *pertinaciter*, est cri- men lethale: *Christus vobis nihil proderit*.

Transitio. Verùm quamdiu de veritate contendimus vel terminos penetrantibus nota? Religionis nomine intelligimus *com- plexum* Articulorum, quos Christus five *explicitè* (ut loquamur cum Scholis) five *implicitè* docuit. Tale complexum non potest

potest esse, nisi unicum: Si enim in altero complexo vel unicus contineatur Articulus alteri contradictorius, jam Christus, qui veritas est, alterius Auctor esse non potest: sequitur, Religionem, cujus Christus est Auctor, non esse, nisi *unicam*, posse. Superest, ut, quænam *ex tribus* sit Christi, discernere doceamus. Nam, cum singulæ suos Doctores habeant, atque propugnatores acerrimos, ore, ac calamo tanquam pro aris & focis certantes: dicta illorum autem & scripta dijudicare *doctis* infiniti laboris, *indoctis* irriti conatûs sit actio: Divinæ Providentiæ opus fuit, *Religionem*, five complexum Articulorum à Christo revelatorum, & adeò *suam Ecclesiam*, five Congregationem hominum (seu pauci sint, seu multi) illud complexum fide publica profitentium *per certa signa* sic manifestare, ut nemo suæ salutis cupidus *prudenter* posset ambigere, cui sectæ se adjungere debeat, si doctrinam Christi sectari vellet. Atque hoc est, quod DEUS Ecclesiæ Romano-Catholicæ præstitit. Plaudite fratres! *Ex tribus in Romano Imperio toleratis Religionibus una sola est Christi: una sola est vera*: hoc demonstravimus satis. Quòd, *quæ ex tribus una sit vera, facile possit discerni*, demonstrabimus modò. Plaudite! audietis, quæ Cælo favente fidem vestram,

fi

si mortua est, resuscitabunt, si languida, animabunt, si viva, & sana, inflammabunt. Ad rem.

PARS II.

Quæ ex tribus in Imperio Romano vigentibus Religionibus una sola sit vera Ecclesia Christi, facile potest discerni.

Major. Ego sic existimo: Prudenter dubitari non potest, quin illa sit Ecclesia Christi ex tribus, quam unam honorat Christus in Cœlis, quæ una honorat Christum in terris, quæ una à Christo vindicatur in inferis. *Si decepti sumus, tu decepisti nos, Domine!* dicemus cum Richardo, tu, qui Religionem *non tuam* tot notis tui amoris ornasti, ut non nisi imprudenter ad aliam nos potuissemus convertere. Absit! non est hic mos fidelis, atque veridici Numinis, Prophetam *non suum*, clamantem: *Hoc dicit Dominus!* per signa ac prodigia sic honorare, ac si esset missus à se: populosque per ejusmodi fallaciam ad fidem impostori faciendam inducere. Absit! Qui DEum colit, & à DEO colitur: illum nos securè audimus. Loquere, Domine, per servum
S tuum:

tuum : audit servus tuus loquentem in nomine tuo ! Quem tu honoras , non potest indignus honore esse.

Minor. Bene habet. Oculos igitur tribus in Imperio Romano toleratis Religionibus applicemus. Eja ! cui ex illis à Christo fit honor *in Cælis* ? Dicendum est, aut nullum esse Cælum, aut pro Romano-Catholicis esse. Agite enim, in quo Choro Sanctorum inveniemus Calvinii, aut Lutheri Sectarium ? Quo nomine appellatis reformatæ Religionis Patriarcham, aut Prophetam ? Non contradicentis conscientiae testis verecundia vultum pingeret sanctum Lutherum, sanctum Calvinum pronuntianti ? Quis hujus farinae hominum prodigiis claruit, ex quibus, quòd inter Cælites locum invenerint, prudens judicium fiat ? Nostri sunt, nostri, quos Dominus inter Patriarchas collocavit in cælis, postquam in terris ipso impellente tot Ordines Religiosos fundârunt. Nostri Apostoli, & Prophetæ, quotquot in prædicando gentibus Evangelio defudantes ex mediis laboribus ad denarium recipiendum evocati sunt. Nostri Confessores, & Martyres, hi coronati laureâ propter pugnas pugnatas cum inimicis Romanæ Ecclesiæ : illi vestiti gloriâ propter carnem pœnitentiis debellatam,

tam, propter mundum doctrinâ de sancta fide, & bonis operibus devictum, propter Sathanam cum suis ex antiqua possessione mille Provinciarum ejectum per Crucem constitutam in Altaribus, in quibus Princeps tenebrarum adorabatur. Nostræ denique sunt liligeræ Virgines, quas Cælum habet, five quia castitatis votô se obstringentes soli Divino Sponso amorem suum intra Asceteria consecrârunt: five quia vitam in acerbissimis tormentis ponere, quàm juratæ Virginitatis florem per incestas nuptias fœdare maluerunt. Inspicite, boni viri, grande Bollandi, & sequacium opus: patiar, ut triumphum canatis, si ex tanto numero Sanctorum, quorum ibi Vitæ *cum summa crisi* scribuntur, vel unum cum aliqua similitudine veri vestræ sectæ vixisse addictum, atque in ejusdem professione obiisse probabitis. Inanis conatus est. Viros doctos, viros fortes, viros prudentes, viros industrios, viros in omni genere virtutum *moralium* eximios exhibere potestis. Sed hæc omnia décora despiciens Christus: nonne & *Ethnici* has laudes merentur? inquit: *Sanctum* exhibete! Sancto *meum* Cælum promisi: cæteros ad campos Elysios, qui *Cælum Poëticum* sunt, ablego. Ibi *hi-*
losophica virtus suum præmium habet. Mihi illa sola in honore est, quæ ex radice

Sancta fidei germinat. Non est autem fides sancta, nisi *quæ Sanctos facit*. O ut vos sancta invidia ureret, amici, quando auditis, legitis, videtis, solos nostros esse, de quibus certum est, quàm plurimos summo honore *in Cælis* à Christo coli (auditis autem ex prodigiis, legitis in Calendariis & Martyrologiis, videtis in templis à prima Ecclesiæ ætate memoriæ alicujus nostrorum Sanctorum dicatis) nã vos celeriter parium à Christo honorum cupiditate illecti, superbum caput illius Vicario submitteretis, intelligentes, non posse non esse Christi Religionem, *quæ sic à Christo honoratur*. Addite: *Et quæ sic Christum honorat*. Superi! quàm latus iterum se campus aperit in lætissimum prospectum honorum, quibûs à solis nostris Christus *in terris* afficitur in se primùm, deinde in suis, postremò in sua doctrina. Quid agitis Protestantes? *Reformata* Ecclesiæ membra vos esse jactatis? jo! *Reformatio vestra* quanto honori est Christo? Christus *unctum* dicit, quia Propheta, quia Rex, quia Sacerdos est, qui ungi solebant. Si reformari Ecclesia potuit *in fide*, profectò *errare* potuit, & portæ inferi prævaluerunt: Christus *falsus Propheta* fuit: magnus honor! Si cessavit Ecclesia, *Rex nullius*, si facta est invisibilis, *Rex invisibilis Regni* in terris Christus

stus fuit : magnus honor ! Si Missæ Sacrificium non est Sacrificium verum, & Christus in sola Cruce Sacerdos fuit : ergo *Religio Christi* (id quod hodie Judæi plangunt, & sana ratio etiam inter Barbaros semper reprobavit) Religio erit sine Sacrificio, sine Sacerdote : magnus honor ! Nos reverentiùs de sapientia, & sanctitate nostri Redemptoris sentimus. *Prophetam* colimus, cujus verba, vel si Cælum & terra transeant, non præteribunt sine effectu. *Regem* adoramus, cujus Regni non erit finis in fine mundi, sed de terrestri in cæleste translatio, Regnum omnium Sæculorum. *Sacerdotem* credimus secundùm ordinem Melchisedech, qualis non esset, nisi Sacrificium cruentum modò incruento sub specie panis & vini perpetuaret. In sola fiducia omnis, quò Christum colitis, vester honor consistit, & in ejusmodi fiducia, quam ipse damnat, quoniam otium generat, & fructum suæ Passionis unà cum desiderio pro ipsius gloria atque imitatione multa agendi, patiendique extinguit. *Servus meus es tu Israel : in te gloriabor !* eia ! ad vos hæc exclamatio, an ad nos pertinet ? Quæ gloria à vobis ad Christum venit ? Declamatorem corrupti textûs auditis : Cantilenam in vestris templis cassæ nuci similem cantatis : buccellam à nullo Sacerdote

dote consecrati panis accipitis : habet Dominus, unde sibi de vestris honoribus plaudat. Nos autem honoramus illum *de nostra substantia* : ædificamus templa & numero plurima, & ornatu magnifica : in Sacramento Altaris prostanti flectimus genu, & cor adsternimus. Nomen illius quòd orbi universo innotuerit, omniumque gentium linguis celebretur, nos nostro labore, nostro sudore, nostro sanguine effecimus. Quid ? quòd nos Dominum non *in se* modò, sed & *in suis* honoremus. Colimus *Matrem*, quam ipse coluit, & coli exquisitis titulis ab Angelo jussit : colimus *Amicos*, quos ipse singulari virtute, ac prodigiis conspicuos reddidit : colimus *in Vicario*, quem ipse sibi traditis clavibus substituit, ut visibilis Ecclesia à visibili Capite regeretur. Quid jam de cultu, quò Christi *doctrinam* colimus, dicemus ? Verbum DEI scriptum nos per sedecim sæcula custodivimus illibatum : vos corrupistis. Verbum DEI traditum, sine quo ne quidem utrum Scriptura existat, sciremus, nos adoramus : vos exploditis. Dicente Christo : *Hoc est corpus meum*, nos reverenter assurgimus : vos impudenter regeritis : *Non est, sed erit, cum sumemus ! imo non est corpus, sed figura corporis.* Nos interpretamur Scripturam cautè ex sensu Conciliorum, & Patrum,

Patrum : vos temerè, & pro lubedine explicatis, atque explicare ad vestrum sensum non potestis, integra capita, librósque petulanter expungitis, sic ut qui Reformatæ Ecclesiæ gloriam sibi tribuunt, etiam *Reformatores Scripturæ* videri velle videantur. *Christe JESU*, judica inter nos & hos, utris tuus honor sit cordi?

Judicavit. Descendamus *ad inferos* : ibi cujus Religionis contemptus æternis flammis vindicatur, videbimus. Qui ardent? *Judæi*, qui omnium primi persecuti sunt nostram, non vestram Ecclesiam, occiso Jacobô, cujus Epistola, quæ fuerit mens Apostolorum circa fidem & opera, luculentissima testis est. *Ethnici*, qui per integra tria sæcula per omnem terrarum orbem exquisitis suppliciis encaverunt eos, quos non vestra, sed Romana Ecclesia summos Præsides Sacrorum habuit, aut qui ab istis missi ubique sanctissimum Crucis signum populis adorandum exhibuerunt. *Hæretici*, qui non ab alia, quàm à Romana Ecclesia malevolè deficientes ab eadem judicati, damnati, anathemate percussi miserè perierunt. *Turcæ*, qui Græcam Ecclesiam Romanæ rebellem facile everterunt : à nostra autem (ut intelligas, cui cælum assistat) nunquam non repulsi, victi, debellati fuerunt. *Apostatæ* tandem, quorum nul-

lus à Romana Fide eo fine defecit, ut in aliena Secta Sanctiùs viveret, aut securiùs moreretur: omnes aut amor vitæ liberioris, aut spes lucri, aut impatientia malorum, aut metus supplicii, aut denique alia violenta affectio circa bonum aut malum temporale abstraxit. Omnes furorem suum furore æterno luunt.

Conclusio. Enimverò cæci sunt, qui ex tot prærogativis nondum discernunt, quæ ex tribus in Romano Imperio toleratis Religionibus sit Ecclesia Christi. Mores nobis malè ad fidei normam compositos Reformatores nostri obiiciunt: *Festucam* vident in oculo nostro, *trabem* non vident in suo. Hypocritæ! de fide disputatio est, non de moribus, qui ut fidei nostræ ab omnibus conformentur, optari potest, sperari non potest. Hoc certum est, quòd, quantumvis mores ad leges virtutis optimè exasciati sint, *sine fide tamen placere DEO impossibile sit*, nisi Paulus mentiatur. Vestra autem fides qua spe defendi contra Romano-Catholicam potest, quòd sit salvifica? *Per calumnias*, cùm dicitis, nos Christi merita, & Scripturam contemnere? Injuria est. *Per mendacia*, cùm clamatis, nos Sanctos Diis æquare? Petulantia est. *Per jactantiam*, quòd purum DEI verbum nulla inter-

terpretatione humana permixtum prædicetis vos, quorum tamen quilibet aliter sententias Scripturæ intelligit? Deceptio est. *Per cacinnos*, quibûs nostras consuetudines, sine distinctione usum ab abusi-
bus, quos ipsi damnamus, exploditis? Malignitas est. *Per detractiões*, quibûs id agitis, ut Monachorum veneratio, Sacerdotum dignitas, Pontificum majestas ex fabellis, historiolis, fatyris simplici plebeculæ, & imperitæ Juventuti vilescat? Scurrilitas est. *Per Sciamachias*, per quas oppugnatis, quod nos non negamus, defenditis, que e. g. Matrimonii sanctitatem, quando nos statum Virginalem tantum esse sanctiorem ex Apostolo tuemur? Puerilitas est. *Per Logomachias*, quando de voce tricamini, & nomen e. g. Transsubstantiationis, aut purgatorii in Scriptura inveniri negatis? Infantia est. *Per homonymias*, quando genus cum specie confundentes nulum e. g. dari Sacerdotem singulariter consecratum contenditis, eo quòd in Apocalypsi omnes fideles nomine Sacerdotum or-
nentur, cùm tamen ibidem etiam Reges vocemur? Astutia est. *Per argumenta omni Sectæ communia*, quando omnes Scripturam interpretantur pro se: Stultitia est. *Per Solatiola* denique, quæ Indifferentis-

mus aspergit, docens, quòd in substantia-
libus non differamus. Desperatio est.

Epilogus.

F*ruetus.* Ah ! inter tres Religiones in Romano Imperio toleratas una sola est Christi, & quæ illa sit, facile potest discerni : non est excusatio. Equidem *Surdi* sunt ad hos clamores A catholici : ideoque *Muti* etiam, nec unquam, quòd de hac veritate convicti sint, confessuri. Nunquam enim patientur se ad Christum adduci, à quo sanarentur, ferreis vinculis alligati suo auro, suæ familiæ, suis officiis, suis præjudiciis, suæ contumaciæ. Compatimur infelicibus, & ut Dominus per violentam gratiam catenas, quæ ligant miseros, disrumpat, rogamus. Nobis autem plaudimus, quia nos amat Redemptor, quos in Ecclesiam suam misericorditer adoptavit. Væ nobis, si sic nati essemus, ut illi ! Quis nostrum abiecisset educationis præjudicia ? Quis *amore fidei* patriam, amicos, familiam, titulos, Regum gratiam, omnia contempsisset ? Quis ultro se objecisset calamitatibus exilii, & incertæ sustentationis miseriis ? Attamen hoc dicit Dominus : Qui amat Patrem, uxorem, filios, imo vitam, à & animam suam plusquam me,

me, non est me dignus! Videte, in quanto periculo salutis fuissetis versati, nisi Catholicè nati fuissetis. Catholici sumus: Eja! audacter sumus. Non in angulis, in cubili, de nocte tantum, in media luce, in publicis templis, in frequentibus curiis, in aulis, in castris, ubique sumus. Nusquam erubescamus Evangelium: ubique profiteamur ore, ac opere, qui sumus in fide.

Praxis. Videtis? Surdus & mutus noster, postquam *audire*, statim & *loqui* cepit, atque Christi potentiam palam prædicare. *Audistis*, unam solam *ex tribus* Religionibus Christi esse, eo quod sibi contradicere Christus non possit: *Audistis*, facile ex tribus discerni, quæ Christi sit, quoniam sola Romana & honorat Christum, & à Christo honoratur: jam tempus *loquendi* est, & quæ audistis, opere profitendi.

Motus. Modum Apostolus docet, dicens: *Fustus ex fide vivit.* Magna felicitas est Catholicè credere: Sed non minus magna necessitas, Catholicè vivere. Sic primi Christiani vixerunt heu! quàm dissimiles nobis per omnia, five quæ ad DEum, five quæ ad proximum, five quæ ad seipsos pertinebant. O si essemus, ut primi, essent & illi alii, qui inter nos Acatholici vivunt,
Nunc

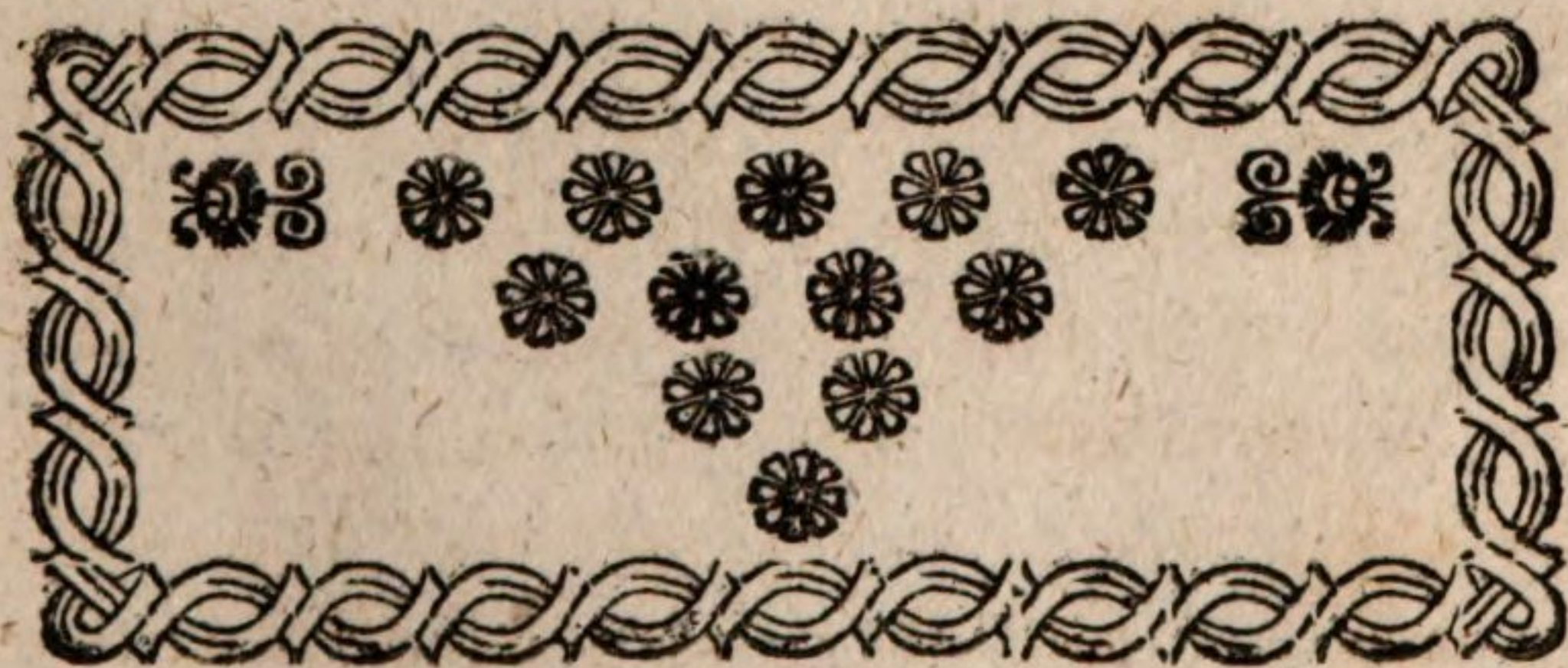
Nunc quia fructus fidei non vident in nobis, putant, nostram Religionem vix differre à sua. Errant, & pereunt in hoc errore. Erratis & vos, si creditis, per solam fidem vos salvos fore: & si in hoc errore perseveraveritis, similiter peribitis. *Iustus ex fide vivit*: Igitur qui vivit ex impetu, ex more, ex legibus mundi, aut carnis, & non ex fide, non est iustus: nec erit salvus. Sancta fides, & vita improba monstrum formant: Monstrum in Cælo Christi non habet locum.

Sic composito sermone puncta præcipua cum nexu collige pro notis marginalibus, quas deinde solas mandabis memoriæ. Ita medium tenebis. Qui enim de verbo ad verbum discunt, immani labore vix hoc obtinent, ut liberè, ac sine anxietate perorent. Qui autem nihil scribunt, quàm puncta (nisi à Rhetorica naturali abundè instructi sint, aut in artificiali diu se exercuerint) difficulter gratiam & robur in dicendo habebunt: Imo nonnunquam dicent, quæ dicta nollent. Viam, quam suadeo, ito Lector: & si pronuntiationem vivacem his industriis addideris, omne punctum tulisti.

Plura exempla ex hac praxi composita invenies Lector in Opusculo meo Germani-

co de Virtutibus Theologicis, & in triduo
Sacro, quod pro viris Nobilibus & Litera-
tis edidi. Itaque finio: Ut labor meus utri-
que Reipublicæ, Ecclesiasticæ, atque Politi-
cæ profit, faciat ille, cui soli laboravi, &
qui unus, sicut omnium bonarum
actionum Alpha, ita Omega
est, ac

F I N I S.

INGOLSTADII,

Typis Joan. Pauli Schleig, Typogr.
Acad. An. 1753.

REIGN OF KING CHARLES THE FIRST

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

IN THE YEAR OF HIS MAJESTY'S DEATH

Neumayr, Franz,

Idea Rhetorica

Augusta u.a. 1753

L.eleg.g. 279

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10574370-9

VD18 14516802-001